# CAROLI
# DE AQUINO
## SOCIETATIS JESU
# ORATIONUM
## *Tomus II.*

ROMÆ, MDCCIV.
Ex Typographia Antonii de Rubeis
in Platea Cerensi.

*Superiorum Permissu.*

# ORATIO I.

## IN ELECTIONE

## CLEMENTIS XI.

## PONT. MAX.

# ANNIBALI ABBATI
*ET*
# CAROLO ALBANIS
# CLEMENTIS XI.
## PONT. MAX. FRATRIS FILIIS
*Sem. Rom. Convictoribus*

CAROLUS DE AQUINO FELICIT.

UT *Vestro*, *Clarissimi Juvenes*, *nomini inscriberem Orationem Gratulatoriam in Electione* CLEMENTIS XI. *Pontificis Maximi, Patrui Vestri, à me Collegii Romani*

*nomine habitam, ab argumenti dignitate consilium cœpi, à Vestra cum Optimo Pontifice sanguinis coniunctione fiduciam. Accedit similitudo studiorum, omnisque liberalis institutionis ratio in hac ipsa ingeniorum Palæstra. Hanc Ille postquam ad summam celebritatem evexit, emensis felicissimè spatiis humaniorum divinarunque disciplinarum; eiusdem gloriam novis eximiæ benevolentiæ testimoniis prorogari voluit, cum Vos ad ingenuas artes educationemque Vestro loco dignam eâdem viâ iussit eniti, ubi Ille splendidissima reliquit ad omnem recordationem futuri temporis impressa vestigia. Vobis autem atque Reipublicæ ex animo gratulor, eas à Vobis palam exhiberi significationes animi*

*ad omnia excelsa nati excultique, quæ dignissima Eorum sunt, qui summam expectationem meritò sustinent tantæ imitandæ Virtutis. Nos verò Vestra ista tam excellenti laude eo maximè nomine gaudemus vehementer, quòd Nobis Patrui Vestri Imaginem illam prope Divinam, non emortuis coloribus obscurè adumbratam, sed ingenii Vestri, morumque ornamentis ad vivum expressam referatis. Istâ enim Indolis elegantiâ, istâ morum suavitate, eximio isto pietatis studio, & bonarum artium ardore sic afficimur, ut* Joanne Francisco Albano *planè revirescente in Vobis geminatoque perfruamur. Quos verò fructus, quàm amplam laudum segetem à Te præsertim,* Annibal *natu Major, sibi spon-*

*det Respublica, qui summâ cupiditate & industriâ ad eas laudes contendis, quarum concentu nexuque absolutissimo* Patruus Tuus Clemens *ostendit, nullum instrumentum ad summum rerum fastigium expeditius esse Sapientiâ? Neque enim aliud tibi exemplar ad imitandum proponis, cum tam obnixo animo Ecclesiæ Fastos, & sacrorum Conciliorum scita pervolvis; cum Juris Prudentiæ, ac Pontificiarum Sanctionum cognitionem Theologiæ intelligentiâ nervisque corroboras; cum ad Græcas literas tanta alacritate adjungis animum. Quid enim de Politioribus literis dicam, in quibus haud ulli certè, quàm mihi est exploratius, abunde à Te ingenio atque sedulitate rudem Cultoris*

*ma-*

*manum fuisse suppletam? Verùm prolixa in me humanitate benignè amanterque præstas, ut omnes intelligant, Tibi facultatem fortasse meam, non certè voluntatem aut studium defuisse. Tam claris tamque præstantibus animi dotibus haud dubiè consequi posses, ut præcipua quadam honoris testificatione ab æqualibus Tuis distinguereris, tametsi ex maximâ inter Mortales dignitate in Patruum Tuum collatâ, nulla Tibi amplitudo, quam certè summam esse nemo non percipit, accessisset. Ea porro id unicè videtur in Te contulisse, ut quam antea amabant omnes & amplectebantur modestiam, pudorem, facilitatem Tuam, nunc etiam demirentur. Equidem ab omni sensu humanita-*

*tis*

*tis alieniſſimum eum eſſe oportet, qui tanta animi Tui moderatione & æquitate non magnopere capiatur, omnibuſque laudum præconiis non prædicet & extollat mores iſtos ad modeſtiam quidem mirè compoſitos, ſed qui egregias laudes Tuas in ipſa, quam præſeferunt, demiſſione conſpectiores exhibeant. Verùm, niſi me coniectura fallit, mirabitur fortaſſe non nemo, à me Vobis Orationem hanc Collegii Romani nomine nuncupari. Cum enim conſtet, Vos ipſos Collegii Romani partem eſſe longè nobiliſſimam, non alienum modò, ſed planè ludicrum ac nugatorium videbitur, eandem Orationem ab iiſdem dicari ſimul, & recipi. Verùm ii, quibus hæc cavillandi otium eſt, expectent, dum Vobis Veſtra Vir-*

*tus*

*tus aditum ad graviores curas, longèque disjunctas aperiet; tunc intelligent, Vos has etiam obire partes satis commodè potuisse. Agite postremò, Clarissimi Juvenes, & in hujus Collegii firmissimum præsidium, in Reipublicæ spem certissimam, in* CLEMENTIS XI. PONT. MAX. PATRUI VESTRI *diuturnum decus & gloriam feliciter adolescite.*

# ORATIO.

QUOD est in subitis tristissimisque casibus usitatum, ut primas ægritudinis partes stupor obtineat; tum querimoniæ, luctus, ejulatus, vulnerati animi testes, aut veriùs solatia, subsequãtur; idem nobis, ad optatissimos rerum eventus & summa gaudia, longè potiori jure contingeret, si in hac vitæ conditione perinde læta atque tristia crebrescerent; &, quarum rerum causâ acerbissimæ calamitates transversæ per omnem vitæ partem incurrunt, earum nulla aditum nobis ad sinceram lætitiam, nedum ad summam voluptatem obstrueret. Certè, ubi primum publicè innotuit, Joannem Franciscum Cardinalem Albanum, quem in hoc Gregorianæ Palladis Athenæo ingenii cultum capessere ante lustra non ita multa me-

meminimus, Supremum Maximumque Christianę Reipublicę Moderatorem renunciatum fuisse, hujus Lycei, cui summa scilicet à tanto olim Alumno, nunc Principe, Parente, atque Patrono celebritas conciliatur, non tam gaudium, alacritas, gratulatio, quàm quædam abalienatio mentis lætitiâ obstupefactæ, nec satis suam felicitatem capientis, fuit. Verùm, quoniam in suspicionem angusti animi trahi posset hæc ipsa gaudii magnitudo, quæ nobis eloquendi ademerat facultatem; simul, quia nostrorum pectorum sensus, ut prodire toti non possunt, ita nec immodicâ contineri diuturnitate silentii; erumpat tandem ex me vera vox, quæ omnibus faciat testatissimum, non perire apud nos gratiam atque memoriam beneficii, quod in potissima parte felicitatis ponimus, & cujus amplitudine impellimur ad Optimum Principem supra etiam quàm valemus, sed adhuc infra quàm cupimus, efferendum. Atque utinam, quemadmodum veterum Germanorum moris fuisse accepimus, ut Diis gratias acturi in horum Templa vestes inducerent linguis ubique excurrentibus scitissimè coloratas; ita me, quorum voluntatum interpretem agere necesse est, eorum etiam omnium linguis instructum ad dicendum fas esset

ac-

accedere. Quippe secus magnopere mihi video metuendum esse, ne id negotii videar suscepisse, in quo & argumenti dignitatem nullâ sim dicendi copiâ assecuturus, & ab iis, quorum vices gero, nullam gratiam initurus. Quòd si quis hujus dumtaxat lectissimæ Juventutis, quę hîc ad honesta studia informatur, partes tueri me putat, næ ille de hujus causæ magnitudine nimis angustè cognoscit judicatque. Ut enim, quod immensi esset operis, ab iis recensendis abstineam, qui positis in hac Palęstrâ sapientię rudimentis, summâ partâ gloriâ, diem suum obierunt; ut prætercam Vaticani Patres Purpuratos facilè ducentos, Summos verò Pontifices omnino septem, quorum nunc mihi vel ipsi cineres quodammodo exilire gaudio videntur; vestra hîc agitur causa, vos respicit hæc actio, Sapientissimi Viri, luminaque clarissima, quotquot in hac Urbe Gentium Principe, cujusmodi plurium hìc ego præsentiâ cohonestor & recreor, ex his umbraculis ad pulverem, ad Solem, ad omnem promerendam claritatem nominis prodivistis. Video hanc nostrę qualiscumque demum laudis usurpationem perstringi facilè posse. Sed perfecisti, Sanctissime Pontifex, ut, quæ decora non erat nostri pudoris attingere, possimus etiam

prædicare,quia Tua: tamque hæc nobis dicere
ſinè periculo liceat, quàm de Te ſinè dedecore tacere non licet:ut nobis fortaſſe verendum
ſit, nequis fiduciam potiùs noſtram deſiderandam, quàm temeritatem arguendam putet. Verùm cum me earum rerum magnitudo
circumſtet, quarum nec ſumma claritudo quãtumlibet impigræ mentis aciem recipit, nec
copia patitur vel maximè cupienti animo morem gerere; imitari mihi propoſui Planetarum
Principem, quem, cum Phaëtontem filium ad
complexus & oſcula admitteret, radios coronarios priùs depoſuiſſe Poëtę comminiſcuntur.
Non abſimili planè conſilio res à Maximo Pontifice poſt initum Summum Sacerdotium geſtas, tanquam imparem humanis oculis lucem,
aſpectui Veſtro ſubducam. Sinite, ut tantiſper
ex auguſtiſsima fronte humeriſque illa ſummi
honoris inſignia detraham, quibus tam ipſe
prægravari ſe opprimique per ſingularem animi moderationem profitetur, quàm Rempublicam Chriſtianam præter modum extolli atque clareſcere reliqui omnes intelligunt. De
privato igitur, non de Principe, de Joanne
Franciſco Albano, non de Clemente Undecimo inſtitui dicere, eo tamen inter utrumque
temperamento, ut in privato Principis, in
Joan-

Joanne Francifco Albano Clementis Undecimi illuftria quædam aufpicia, & plufquàm rudimenta elucefcant.

Quod inter Pythagoræ præceptiones circumferri folet, ut fe ab omni gerendo Magiftratu Vir bonus abftineat, fugite fufpicari, â defpectione aut odio in Rempublicam aliquo ab eodem fuiffe profectum. Sic autem exiftimabat homo, ut in profanâ vetuftate, fapientiffimus, procurationem omnem publici muneris rem facram atque divinam effe, à Diis, quorum munus effet, religiosè magis expetendam, quàm humanâ vel ambitione, vel induftriâ temere fufcipiendam. Non ita multo fecus Plato Divinus, quem virum in Charmide temperantem, in Lechete fortem, amicitiæ cultorem in Lyfide, in Philebo voluptatis hoftem inftituerat, eundem longo hujufmodi laboriofoque ductu emollitum atque fubactum, vix demum in libris de Republica admovit ad regimen Civitatis, quam erat ingenio, quam exitu feliciore complexus.

Agite verò, & in ipfo Joanne Francifco Albano facri, fummique Principatus (qua pertractatione nullam in rebus humanis, ut fublimiorem, ita impeditiorem effe, præterit neminem) effigiem difertius explicatam atque de-
fcrip-

ſcriptā ſuſpicite, quàm Xenophon aliquis, aut Plato ſuis coloribus bonum Civem, egregium Principem adumbraverit. Cum verò Albanum ipſum dico, non de antiquiſſimi generis dignitate ſermonem habeo. Scio equidem, gentem clariorem eſſe, quàm ut cujuſquam teſtimonio illuſtrari deſideret. Scio, hìc etiam non deeſſe pervetuſtos generis Authores, incertoſque rerum maximarum rumores, veluti per manus traditos, ipsâque temporum obſcuritate clariores, quibus moris eſt primordia illuſtrium Familiarum auguſtiora facere. Sed ab ea annorum caligine claritudinem petere, nihil neceſſe eſt iis, qui in tanta luce verſantur. Facilè porro eorum cenſum inirem, qui domi foriſquè pręſtanti laude floruerunt; niſi pręposterę leviſquè eſſet operæ, coram lucidiſſimo Sole, minoribus ſtellis illuſtrem noctem non admirari modò, ſed quærere. Atqui, quamvis non quòquam oculos Albanus poſſet convertere, ubi non illi veſtigia domeſticę laudis occurrerent, non idcirco erat neſcius, obſoletas Majorum & carioſas imagines, tum ſiqua ſunt congiaria atque ſtipendia, quibus homines Fortunæ ingenio obęrari ſolent, rem eſſe mutuatitiam & evanidam, ubi ſola laudatur; maximo tunc verò ſolùm in pretio habendam,

cum inde ſubſidia parantur atque inſtrumenta Virtuti.Hinc ille æra, hinc marmora ,hinc imagines & monumenta ſibi quærenda eſſe conſtituit. Ex hoc fundo aſſiduis clariſque laboribus irrigato eos abũde fructus à ſe capiendos, quibus avitæ gloriæ pomœrium quàm latiſſimè ampliaret. A qua præſtantiſsimi Viri ſententiâ vehementer gaudeo me in gradum reſtitui, aliena potiùs circa ipſum, quàm ipſum quærentem.

Neque verò, dum iterum Albanum ipſum inquiro, illam dico oris & totius corporis dignitatem, quæ effigiem animi ſupra Fortunam poſiti prodit enunciatque. Quòd ſi cęleſtes Charites, ut eſt apud Heſiodum, Regum vultus ſuis manibus fingunt, illiſque lumen quoddam afflant divinum,ut iis naturę invitamentis eoſdem Populi ament ſimul & vereantur, quid noſtri Principis ſpecie dignius? quid liberalius? quid auguſtius? Vultus ingenuus, decora facies, acres oculi, ſtatus elegans, forma regia, & nullâ parte non felix. Ad hæc illa proceritas corporis, quæ ſupra cæteros eminet: vel ut Populorum animos gratiore vinculo flexa devinciat; ut nulla eſt in Iride major gratia, quàm quòd tam pulchra, tam elata terràm extentis utrinque veluti brachiis tan-

tangat & amplectatnr: vel ut ab ipsa altitudine ad suorum defensionem fortior esse noscatur; quemadmodum editiora loca solent arces occupare, ut urbes validiùs tueantur. Ab iis verò gratiam colligere non ejus est Viri, cujus longè sunt pulchriora animi lineamenta, quàm corporis.

Et quoniam in Pueritia, tanquam in speculo, natura cernitur, in eâ annorum teneritate singularem quendam amorē ingenuarum artium sic arripuit, ut se tunc primùm prodentis animi ardorem illum mirandum in modum obstupescerent ii, quorum curam summa docilitate atque alacritate ingenii invitabat. Infixam adhuc illi, atque insculptam animis gerunt erectam & emicantem indolem, quæ, perinde ac Ver novum, reliquæ vitæ proventum spondebat uberrimum; & cujus admiratio nihil humile, nihil exiguum aut mediocre, sed summa omnia atque præclara à tantis initiis expectari jubebat. Equidem excellentis ingenii nisus nimiò supra id ætatulæ assurgentes, quædam publicæ felicitatis elementa atque præludia facilè interpretabantur; neque porro quidquam metuebant, ne se falsos habitura esset ea spes, quam ille certioribus argumentis in dies magis magisque af-

firmabat. Iſocratis eſt dictum, diſcendi cupidum multa diſcere: qua ego voce nego veriorem ullam emiſſam fuiſſe. Eam ille, alteramque Naturæ vocem, quæ cupiditatem omnibus gloriæ ſummam ingenerat, avidiſſimè combibit; ſtatuitque occupare eum florem ætatis, omnique ſolidæ inſtitutionis fruge in animum veluti comportatâ, ad eas laudes contendere, quibus firmiori ætati dignitas & commendatio, ſenectuti authoritas comparatur. Non igitur ſplendido ſtudiorum obtentu ſegne otium tegere: nam plerumque, ut quiſque ingenioſiſſimus eſt, ita maximè laborem refugit, partemque ducit ingenii, oſtentationem deſidiæ.

Regiam inſiſtenti honoris viam prętò aderat eximia memoriæ vis, magnum utique ad ſapientiam compendium. Ea verò quàm ſit illi obſequioſa, quàm non precariò pareat, quàm non in uſum modò, ſed etiam in admirationem ſplendeſcat, abunde commonſtrat admirabilis vigor, mira celeritas, ſumma felicitas, quam pręſetulit in tantâ, quam ante Principatum ſuſtinuit, communium curarum cognitione, copiâ, varietate. Quò minùs mirari ſubit, ingenuarum cœtum omnem nexumque diſciplinarum certatim ſe ejus animo

infudiſſe. Exiſtimatis Græcas literas omnis eruditionis & elegantiæ altrices unicas eſſe, iiſque ipſos doctrinarum fontes contineri? At quantâ illarum intelligentiâ polleat, docent publico uſui tradita monumenta, quibus nihil ad propagandam Seculi gloriam, nihil ad afferendam Græci ſermonis dignitatem ſtatuo eſſe præſtantius. Eloquentiæ laudes, & manſueta Muſarum ſtudia requiritis? At præ validiſſima dulciſſimaque hujus dicendi ubertate, evileſcunt aureæ catenulæ ex Herculis ore devolutæ: ut prætermittam nonnulla hujus etiam generis Poſteris tranſmiſſa, quæ ſummo judicio elaborata ad aliorũ etiam inſtitutionem regulamque proficiant. Nam poëticas hilaritates quid attinet prædicare, cum in Muſarum contubernio ſinuque ipſo feliciter adoleverit, nec poſtmodum niſi ab earum cantibus aut graviorum curarum allevationem peteret, aut ſeverioris ſupercilii ſtudiis gratiam & ornamentum accerſeret? Neque enim abnuerim, nullam illum avidiùs doctrinarum partem, quàm ſacras litteras, & divinarum rerum ſcientiam coluiſſe: Theologicam præcipuè facultatem, quę, ut Homericus Tireſia, ſola ſapit; & quem in terras cæleſtem ignem non Prometheus aliquis ad

exitium, ſed ad ſalutem adduxit ipſa divini Patris Sapientia & Verbum. Neque eam ſolùm Theologiam dico, quę aut impeditos interioris fori nexus cauſaſque dijudicat, aut ad evertenda nova errorum portenta, externos hoſtes reſpicit impetitque; ſed illam in domeſtico pulvere diſceptatricem contentioſam, quâ nullum firmius Religioni pręſidium; cui ſubſervientem Dialecticen, tanquam Herculis Clavam, meritò, qui rem Catholicam perditam volunt, tantopere pertimeſcunt. Eâ ſolidioris doctrinę fruge corroboratum ingenium ad Juris Pontificii cognitionem, ſacramque illam ſocietatis humanę, paciſque tuendę magiſtram, Juriſperitiam impigrè advertit. Nimis avarè ſentiunt de humanis ingeniis, qui eadem nullum affirmant factura operę pretium, niſi remiſſo reliquis facultatibus nuncio, uni ſe tantùm, eidemque penitùs addixerint. Nam contra reputando, quemadmodum diſſectio manus in digitos non illam debilitat, ſed ad ſuos uſus reddit expeditiſſimam, ita cognitio artium plurimarum mentis aciem exacuit, robur intendit, explet aviditatem. Quòcirca egregius Adoleſcens ad omnem provocationem verę laudis continuò exarſit; univerſę cum profanę, tum ſacrę

eru-

eruditionis indagini non imparem mentem appulit; & , cum nihil tempus de ardore, nihil labor de assiduitate remitteret, minimo negotio factum est, non modò ut nihil tam esset perplexum, quod non intimè pervaderet, sed ut nusquam suaviùs, quam in iis studiis conquiesceret. Hoc nimirum illud erat, quòd quicumque eum noscerent, ita laudarent, ut mirarentur; ita suspicerent, ut nunquam commendare desinerent.

Cumulabat commodè gratiam nulla ostentatio ingenii, nulla doctrinę jactatio, quod sciret esse à doctorum elegantiâ remotissimum. Quare cum ęqualibus suis sic agebat, ut à quibus literarum gloriâ secernebatur, cum iisdem se sermonis affabilitate, & vitę consuetudine exęquaret. Neque enim secus ingeniis, atque spicis agrorum pondus inesse arguit ipsa demissio, elatio fallaces atque inanes accusat.

Minimè verò longum sermonem sibi deposcunt, in eo flexu ætatis illecebris opportunæ, illibati mores, quos nullis incitamentis à virtute detorsit voluptas, Siren illa in Adolescentiæ freto posita, quam qui semel intra muros, ideſt, intra pectus admiserit, excusso rationis gubernaculo, deviis itineribus in om-

nem licentiam abripitur. Itaque ab eâ Biantis præscriptione nunquam deflectere; piè ut sentias; honestè ut loquaris: animum in potestate, cælestia solùm in bonis habere: laudis alienæ non invidus, suæ parcus esse: amicitias, non quę dulcissimæ essent, quærere, sed ita affici, ut quæ honestissimæ essent, duceret jucundissimas.

Quem talibus tantisque ingenii, disciplinæque præsidiis ad summum fortunæ cultum natura genuerat, ratio formaverat, voluntas incenderat, nefas erat ultra privato otio delitescere; sed ad Reipublicæ usus & commoda, tanquam in Arce Minerva Phidiæ, extolli consecrarique debuit. Cùm enim à tot animi ornamentis clarissimus esset, latere non poterat; cum publicæ utilitati, Romanæque Sedis gloriæ longè addictissimus, non debebat. Pręsertim cum suopte ingenio nihil ipse delectaretur lucifugâ quâdam sapientiâ, quæ intra parietes, ut Cynicus ille Lucernarius intra dolium, conclusa, sibique soli nata, nihil emolumenti in commune confert, nihil ad Reipublicę commoda foras derivat. Vos autem beatissimas Urbes meritò duxerim, Vetus, & Reatina, te, Sabinensis Provincia, felicissimam, in quas jus & imperium obtinuit;

quas,

quas, veteris verbi memor, Magiſtratus virum oſtendit, ſanctiſsimis legibus temperavit. Vos certiſsimis teſtimoniis confirmate prudentiam, æquitatem, moderationem, in quarum Virtutum inſignibus longè ſplendidiùs, quàm in virgis, aut lictoribus majeſtatem circumtulit. Narrate probitatem, fidem, non labefactatam amicorum gratiâ, non muneribus, ſuaviſsimo ariete, oppugnatam. Dicite in cognoſcendis cauſis diligentiam, celeritatem in expediendis, in dirimendis integritatem; candorem, honeſtatem, religionem in conſilio habitam, non privata quædam compendia factitanda; ad quæ ſe demittere, id enimvero eſt, Juſtitiam artem facere, omnemque Præfecturæ dignitatem proterere, atque peſſundare. A quibus ille inquinamentis intantum abhorruit, ut non obſcura liberalitatis atque clementiæ veſtigia reliquerit ad memoriam earum Urbium ſempiternam. Siquidem, ut miſſas faciam tot ingenuas familias, tot ſublevata pietatis publicæ Domicilia; cujus, obſecro vos, benignitatis fuit, reis, qui causâ exciderant in forenſi Judicio, tantundem è privatis rationibus impertiri, quantum illis judiciali ſententiâ periiſſet?

Di-

Diditâ earum rerum famâ, in hanc Urbis lucem evocatur; ubi eum publica expectatio non modò ad purpuram Senatoriam, sed ad summæ Majestatis & Religionis pulvinaria destinabat. In hoc amplissimo Orbis Theatro quàm mox, exaggeratâ quadam animi magnitudine, omnium Ordinum animos occupaverit, notius est, quàm ut à me lucem expectet. Hic verò qui prędicationem meam suis de tantâ Viri pręstantiâ judiciis longè non superet, video neminem. Rarissimi exempli est, vel optimum quemque publici Consilii Authorem atque participem inoffenso cursu industriam suam probare multis continenter Principibus, moribus, ut assolet, ingenioquè diversis. At, quem Innocentius XI. Apostolicis literis exarandis præfecerat, eidem Summi Pastores in hujus locum suffecti non modò eam dignitatem, quoad illis vita suppetiit, ratam in posterum firmamquè esse voluerunt, sed clarissimis illum honorum accessionibus illustrandum putarunt. Nam quòd Alexander VIII., cum de supplendo Senatorum Collegio cogitaret, nihil antiquius habuerit, quàm ut Albanum maximè in eum Ordinem referret, isthuc scilicet pręcipuum maximumquè statuo ejus Pontificis operum; cujus annos in

Prin-

Principatu exactos latè fallitur; qui aliter atque trium Horatiorum virtutem æstimat: ut enim hi magnorum exercituum animos, ut est apud Livium, soli gerebant; ita anni illi perpauci multorum fructus æquant, obscurant gloriam sæculorum. Perspectam habebant sapientissimi Pontifices summam Viri in pertractandis animis dexteritatem, in captandis opportunitatum articulis solertiam, in dubiis providendis casibus sagacitatem: laboriosum in negotiis, in periculis fortissimum, in consiliis ex tempore capiendis mirè felicem compererant. Animum, tanquam in statione, semper erectum, indesidem operam, quæque rebus arduis conspectior enitesceret, fidem, integritatem, cui ne livor quidem, in oculatissimâ præsertim civitate, labem aspergeret, non obscuris experimentis didicerant. Ad hæc, veriùs quàm de Tiberio dictum, negotia pro solatiis habere; tot tantisquè gerendis rebus unum sufficere; ipsum privatim omnia singulaquè curare, dispicere; non alieno intellectu, aut mercenariâ sapientiâ indigere; apud Reges singulari existimatione, apud exteras Nationes celebritate nominis abunde pollentem esse. Mitto autem de hac Urbe, Curiaquè dicere, in cujus oculis Principum humanissimus

mus ferebatur, in cujus ore divinarum ejus laudum præconia habitabant; nec committam, ut in re apertissimâ videar esse solicitus.

Non tam præclarè agitur cum rebus humanis, ut qui gravissimorum munerum administri summum apud Principes gratiæ locum obtinent, reliquis eâdem operâ arrideant: sive odiosâ adversùs æquales potentiâ, & criminationi obnoxiâ; sive ingenio multitudinis, cui nihil difficilius, quàm prodesse, & placere. At juxta mecum omnes intelligitis, in Albano tot tàmque præclara judicia Principum cum reliquorum studio contendisse. Pervicit hoc ille excelsâ quadam cælestiquè virtute, quâ invidiam domuerat, incredibili morum suavitate, quâ amorem publicum provocabat. Quamobrem vix ullę erant causæ operosiores, quàm ut vulgaribus consiliis expedirentur, de quibus non ad ipsum omnes referrent; raræ inter Patricios disceptationes, quas Arbiter honorarius non dirimeret; id etiam consecutus ingenii comitate, & opinione sapientiæ, ut eos ipsos contra quos sententiam tulisset, æquos pacatosquè dimitteret. Quibus aut perturbatæ domesticæ rationes, aut susceptæ cum aliis simultates erant, in ejus sinum fide spectatissimum querelas omnes, angores, sensus inti-

intimos effundebant. Nihil erat, quod à conjunctiſſimis ſibi quiſquam polliceri poſſet, quod non promptiùs ex hujus humanitate & ſtudio conſequeretur. Ejus authoritas apud omnes ſalutis Ara habebatur; Domus, commune in rebus arctis perfugium; Vox, Oraculum Civitatis. Nullo autem genere officii impenſiùs capiebatur, quàm ut eorum conatus juvaret, in quibus eſſet aliqua non alieni à literis ingenii ſignificatio; quarum Candidatis quotidie ejus limen obſidebatur, implebantur atria, fores impellebantur. Iis non modò authoritatem nomenque ſuum commodabat, ſed profuſis etiam largitionibus eorum inopiæ occurrebat, ut ab egeſtate & ſqualore poſſent emergere, nec illiberalem quæſtum cœptarent. Quorum ut pudori conſuleret, ipſas ſupplicum preces interpellabat; quas nempe ſciret apud ſe nec, ſi honeſta peterentur, neceſſarias eſſe, nec, ſi injuſta, efficaces. Licèt autem à publicis curarum oneribus diſtrictiſſimo confertim obſtreperent, in ædes, imò verò in animum omnes admittere: non magnitudinem negotiorum, non occupatam operam excuſare; ſed, ut eſt factus ad ingenium humanitatis, comiter appellare, benignâque oratione delinire, ut ſaltem ſpem bonam in cen-
ſum

ſum referrent; nequaquam oportere ratus, quemquam ab alloquio Principis triſtem, ut ajebat ille, diſcedere. Tacitus verò præterire non poſſum eximiam humanitatem, quâ Urbis Lycea,& publica Gymnaſia frequentiſſimo conſeſſu ſuo præſentiâque nobilitabat; non anguſtias ullas refugiens, quas magnitudine amplificaret ſuâ; non obſcuritatem, qui ſummam eſſet lucem, quòcumque ſe ipſum duceret, illaturus. Iſtiuſmodi laudes non Urbem, non Italiam modò, ſed univerſas Europæ Provincias in ejus admirationem erexerunt. Nego ullas eſſe alicujus nominis Academias; nego non obſcuras ullas Palęſtras ingeniorũ per Europam eſſe, quę non aſſiduè ejus laudibus perſonarent. Nullum tibi, Græcia, optatius ſignum eximiâ ejus benevolentiâ, ad fortunatè beatèque de veteri doctrinâ atque Religione ſperãdum, video eſse ſublatum. Nunquam Septentrio avitæ pietatis flãmis magis incaluit, quàm cum ille nobiliſſimum Svecię Regnum patrocinio complexus, amoris in illam ſui ſpirantia quædam pignora in lectiſſimę Juventutis egregiâ inſtitutione curanda palam exhibuit.

Eam Principis humanitatem, omneſque demerendi ſtudium mirè Familiares omnes ad Domini exemplum compoſiti exculpſerant. Illos

los nimirum ita inſtituerat, ut quamvis generis claritate præſtarent, ab aliis tamen non elatione, non faſtu, non, ut aſſolet, contemptu cæterorum, ſed morum facilitate, & animi moderatione diſtinguerentur. Nam de eximii Fratris, & ejuſdem Sobolis lectiſſimæ ſummâ elegantiâ, & moribus ſuaviſſimis, quos Delicias hujus Civitatis meritiſſimâ teſtificatione fatentur omnes & prædicant, tacere ſatius duxerim, quàm in tranſcurſu minuſque commodè dicere. Qui modò poſt ſummum inter mortales honorem in Familiam ſuam collatum, Pontificis Optimi gloriæ anxiè tuendæ unicè ſe ſtudioſiſſimos ubique commemorant: in ejus geſtorum claritudine, atque ſplendore ſibi pretioſiſſimum Cenſum, longè ampliſſimum Patrimonium, eaſque opes eſſe, quæ non incendio, non prædonibus, non naufragio perire, non annorum loginquitate imminui, aliòque transferri poſſunt. O digniſſimam eorum vocem, qui Summo Principi ſanguinis conjunctione proximi, eidem ſe adhuc proximiores oſtendunt cæleſtis animi imagine, tantæque imitatione virtutis! Hæc nimirum ſumma decora fuerunt in cauſa, ut in poſtremis Comitiis, tam conſtanti Senatorum ſuffragatione Joannes Franciſcus Cardinalis Albanus gu-

gubernaculis publicæ salutis admoveretur.

Video cupidè expectari à vobis hunc locum, qui certè latior est, quàm ut illum hac temporis exiguitate percurram. Alter ab initis Comitiis mensis agebatur, cum Romæ vultus repentino pallore decoloravit vulnus illud toto Europæ pectore acceptum, Caroli II. Hispaniarum Regis interitus: quâ unius morte ingentium bellorum clades æquari non obscurum iis erat, qui non numerarent, quem amitteremus Principem, sed æstimarent. Quotus enim quisque erat, ad quem ille dolor non pertineret, cum in tanta Regnorum perturbatione, ne hunc quidem Olympi verticem cogitarent erupturi turbinis expertem futurum? Meministi, Roma, ejus diei, cũ sordidata luctu, metu perterrefacta .... Sed nolo faciem trepidæ Civitatis, nolo summam tristitiam ob oculos ponere. Quin eò solùm istud dictũ volo, ut vos ab illa tempestate & caligine ad aspectum novi exorti Sideris, imò verò clarissimi Solis alliciam. Maturavit siquidem ea res electionem Principis, qui perdifficili Reipublicæ tempore non imparem mentem afferret tot sustinendis laboribus, quot esset haud dubiè in Principatus dotem, acerbissimam quidem, sed necessariam accepturus. Erecti præsen-

ſentiſque animi Virum deſignare, & Albanum eligere, ejuſdem conſilii fuit. Neque enim docendi erant Senatores, quibus doctrinæ, quibus experientiæ ſubſidiis fultus eſſet: quàm illi explorata eſſent atque comperta arcana intima latiſſimi in terris Principatus, quem non ſecus à Principe cognoſcendum, quàm Fabulam ab Hiſtrionibus, Teſtudinem à Citharœdo, non inſcitè monuit Ariſtides. Nam ipſa tempora poſcebant Principis ætatem integram, qua fiebat unicè, ut illum concupiſcerent magis, quàm ſperarent, qui rem ad calculos recepti moris revocantes, humanis momentis divina conſilia expendebant. Nihil igitur moræ interponendum duxerunt, quò minùs prima ſuffragatione ad ſummum faſtigium extollerent eum virum, cui publici commodi rationes omnes præſtò eſſent, obſiſterent nullæ. Obſiſterent nullæ? O ſpes hominum inanes atque leviſſimas! O pulcherrimi conſilii importuniſſimum hoſtem! O deſignationem digniſſimam, quo minimè metuendum erat authore, prope convulſam! Scio, me vos non tenere ſuſpenſos: Albanum ipſum loqueris, dicitis; iſthuc jam pridem novimus. Noviſtis equidem. Sed, quod vos latere non poteſt, vereor, ut futuræ gentes ſibi perſuadere

posſint: quod vos oculis uſurpaſtis, poſteritas ægrè factum putabit. Laborabit illa præſtare tam glorioſam fidem prodigio, quod ſolidum triduum atque trinoctium noſtros animos oculoſque tenuit ſtupore defixos. Neque verò hìc anxius referam, quemadmodum, eo accepto nuncio, veluti afflatu quodam noxio cohorruerit, exalbuerit metu, in intimum conclave ſe abdiderit, ut ſpatium dolori daret, habenas omnes lacrimis ſolveret. Fuerit hæc trepidatio naturæ, altiſsima quæque non ſinè formidine metientis. Neque verò commemorem, quo pacto ad Sociorum prope genua accideret, ad infimas obteſtationes procumberet, complecteretur, oraret ſingulos, ne ſeſe, remque publicam in caſum darent; ne artes ſuas, & colorem fortaſſe virtutis aliquem in laudem traherent: ab aliis potiùs longè dignioribus, undique ingruentibus in Eccleſiam calamitatibus, validiora ſubſidia peterent: omnes in id argumentorum copias cogeret: omnes machinas admoveret. Dixerit hæc aliquis ad officioſam concertationem urbanitatemque ſpectare. Sed neque illa admodum perſequar, ut moleſtiſſima deſtinatio fortem Virum in morboſum languorem dederit: utque, cum nihilo ſegniùs Patres propoſi-

positum urgerent, in affecto corpore validior animus tres ipsos dies noctesque multiplici congressu clypeum non abjecerit, tantâque obstiterit orationis vultusque constantiâ, ut sæculum fortissimarum Urbium expugnationibus insignitum nullam ejus pectore arcem viderit aut laboriosiùs tunc obsessam, aut postea lætiùs expugnatam. Hæc etiam scilicet modica in illo fuerint atque vulgaria, quæ summæ virtutis apud alios haberentur. An non illa supra omnem fidem assurgunt, indictas eo nomine Supplicationes in Templis? vota suscepta? doctissimos viros in consilio adhibitos, qui obnitenti Religionem injicerent, ne publicum votum remoraretur? Quo piaculi metu obstrictum animum, quid supererat, nisi ut ad extrema consilia adigeret? Cujusmodi autem illa fuerint, horret animus levissimè cogitare, nedum studiosè moliri: fugam circumspicere è Comitii septis, si alicunde posset, demisso per fenestram fune (summi Cęlites vestram fidem!) splendidissimus evadere Fugitivus. Video vehementer vos commoveri tam solidâ tamque inauditâ laude constantiæ. In hujus scilicet societatem non sese offerunt temporarii naturæ impetus: nihil ex hac laude urbana comitas, nihil meditato

consilio quæsitus verecundiæ color fucusque decerpit. Scitis, nullam esse tam elaboratam fraudem, nullam tam operosam nequitiam, quæ huc procurrere, & simulationis personam sustinere tamdiu possit. Non habet hos nervos, non has vires exerit brevis illa & elanguida, quæ ambitioni quandoque servit, larvata demissio. Harum porro rerum tametsi Senatores ipsi graviores testes adsint, quàm ut assentatiunculæ cujuspiam suspicionem vereri possim, eas tamen ab omni involucri metu asserebat Princeps ipse, apertus animi, cujus Oratio ex intimo sensu colorem duceret, ac generosior, quàm ut mentem accommodaret versutiis technisque, quas Ancillis solùm relinqueret ac Servulis Comicorum. Nihil quippe minùs, quàm ad Aulica integumenta natus, vultum ad ingenium naturâ, non ad speciem industriâ conformare didicit; nec, ut est apud veterem Scriptorem, aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere. Dum hæc agerentur, in exitu erat annus Sæcularis, cum, summâ Expiationum celebritate, humano generi hospitalem sinum Roma laxavit. In tantâ convenarum advenarumque frequentiâ, quantam non antea quisquam meminerat, Urbis visendæ studio, huc etiam con-

fluxe-

fluxerunt, veneno depravatæ Religionis imbuti, multi Mortales. Utinam mihi esset integrum, eos homines ubique disquirere, undique excire. In unum globum cogerem universos, iisque associatus Vaticanas Ædes rectà peterem; postremò reseratis augustissimi Comitii postibus, hujusmodi arcanorum avidissimos in ipsum Lararium ferendis suffragiis constitutum inferrem. Agite verò, tunc dicerem, & oculati Testes otiosè perpendite hoc omne judicium, quod omnium gravissimum jure censetur, apud vos verò fœdissimum in modum traducitur. Quantum, quæso, salutationum, quantum officiorum expectatis in hoc tam amplo tamque sublimi candidatorio fungendo munere? At Candidatus ante Aram devolutus in genua, pectus atque ora singultu quatiens, sublatis ad Cælum palmis, demisso in terram, capite segniter obmutescit. Ubi ambitus? ubi prensatio? ubi Comites? ubi Laudatores? ubi, ut inquit ille, omnia serviliter propter dominationem? docete, quem ambitiosus appellet comiter? quem solicitus demissè rogitet? quem callidus salutet officiosè? Mira consensione universi Senatus supremus Sacrorum Arbiter salutatus, omni collatæ Dignitatis jure se abdi-

cat; rem integram ad Patres rejicit; utque novæ ſuffragationis Authores eſſent, incredibili eoſdem demiſſione ac firmitudine obteſtatur. Demum intentato incuſſoque veluti telo Religionis obſtrictus, ita ſubmiſit animum, ut nihil in vitâ graviùs tuliſſe & ipſe fateretur, & nemo unus ambigeret. Non ignoratis, opinor, illud Senecæ effatum: durum verbum, Rogo. Accipite verò longè pulchrius documentum à Pontifice deſignato: durum verbum, Accepto. Legiſtis de Rege Thebano ſcriptum ad oſtentationem ingenii,

——*pœnas, & quidem feret graves,*
*Regnabit.*

Legite autem in Clementis vultu ingenuam confeſſionem ſummi doloris, quo gloriæ ſuæ infeſtiſſimus ita animi angitur, ut præ ſe victimæ potiùs, quàm Sacerdotis, & quidem Summi ſpeciem ferat. Et quidem quamdiu contra omnium vota, veluti contra torrentem, brachia direxit? quàm laborioſi moliminis fuit minimè dedititium pectus pervincere? planè ut pateret, nihil ab illo magis ex deſpicientia factum eſſe, quàm imperare. Cajus Figulus, Conſulatus repulſam paſſus, cum poſtridie Romani Cives, conſulendi

cau-

causâ, ad ipsum venissent; Facessite hinc, dixit, Quirites; consulere scitis; Consulem facere nescitis. Audite nunc longè diversam orationem Pontificis, non quemquam juvare consilio renuentis, non Reipublicæ privatam operam sedulò impendere, non laboris conditionem ullam detrectantis, profitentis verò honores se solùm suos, solùm Principatus gloriam abnuere, refugere, perhorrescere. Quòd si vos ad aliquos saltem menses in Urbe subsistere rationes vestræ sinerent, perpetua à susceptis Principatus insignibus Pontificis ægrimonia doceret vos, hanc Orationem non in ore ipsius, sed in corde nasci, verèque animi internunciam esse. Quæ verò præterea immortalia decora suspiceretis! Nihil consilii, nihil operæ prætermissum detergendis maximorum Regum odiis, stabiliendæque inter ipsos concordiæ: conscriptas Armatorum copias tutandis finibus: firmiore magistratu sublevatam ingravescentem annonam: expiandis animorum noxis publicè præbitas in Templis aures: in Xenodochiis demissam Majestatem ferculis ministrandis: In Valetudinariis suprema pietatis officia è Catholico ritu à vitâ decedentibus persoluta. Cujus quidem demissionis exemplo e vestro numero

Fidei desertor, ejuratis Calvini Castris, ad nostra signa revolabit. Quò magis vos etiam æquum est Sanctissimos illos pedes amplexu & lacrimis occupare: ad avitam Religionem respicere, & ex errorum vepretis ac saltibus ad amantissimi Pastoris pascua caulasque concedere. Ite autem, & talibus acceptis documentis, vestro in patriam reditu, aut os occludite Pontificii nominis hostibus, aut lucem in vos ex hoc Vaticani culmine derivatam, latè illis, quod bene vertat, affundite. Tu verò, Sanctissime Pontifex CLEMENS XI. salve multùm optatissime. Quamquam verò nihil magis invitus, quàm verissimas tuas laudes audias, licet immortalium decorum tuorum prædicatione non movearis, tam singulari tamen exultantis Urbis gaudio, tam inusitata exterarum gentium gratulatione, tam constanti bonorum omnium de tua cælesti virtute judicio non potes non magnoperè delectari. Utinam autem fecisset Deus, ut mitiora tempora nactus esses. Sed paulum illa turbari divini facilè consilii fuerit, ut tu eadem summâ cum gloriâ mitissima faceres. Verùm à Te ipso optatissimæ serenitatis auspicium capias. Collige ab intempestivo mœrore animum tuum; quem omnem planè deterseris,

ſeris, ſi de te minùs demiſsè, ideſt, magis verè ſenſeris; ſi in tua incolumitate ſalutem publicam, Orbis felicitatem contineri judicaveris. Quod autem ſolùm in te conferre noſtrum hoc, imò verò tuum ingenuarum artium Domicilium poteſt, ex animo Deum precamur, ut conſilia tua omnia, cœpta, cogitata, bene feliciterque proveniant: ut divinæ Virtutes tuæ amorem ſubditorum obtineant; amor ſecuritatem pariat; ſecuritas afferat, quod eſt nobis unicè in votis, Imperii diuturnitatem.

ORA-

# ORATIO II.

## *Habita in Aula Maxima Collegii Romani in Studiorum Inſtauratione.*

Expenditur & illuſtratur Epigraphe, Tabulæ marmoreæ inciſa, & Fronti Collegii Romani præfixa,

RELIGIONI AC BONIS ARTIBUS;

*Et oſtenditur, nullas eſſe ſine Religione artes bonas.*

CUM multa à Veterum ſapientiſsimis prudenter inſtituta, tum illud præclaro conſilio uſurpatum fuiſse judicaverim, ut quam quiſque Sapientiæ partem prȩcipuo ſtudio indagandam ſibi atque excolendam ſtatuiſset, ejuſdem ſpe-

ſpecimen aliquod prægustandum palam proponeret breviſſimis quibuſdam monitis, quæ aut pro foribus Gymnaſiorum marmoribus impreſſa legerentur, aut per ora manuſque hominum tradita, vulgò innoteſcerent. Hinc in Delphico Apollinis tēplo, edito in loco prefixæ conſpiciebantur breves illæ præceptiunculæ, *Ne quid nimis: Noſce te ipſum*. Hinc Pythagoræ Symbola, Zenonis Corollaria, Gnomæ Epicteti, Scita Platonis, ex quibus de illis doctrinarum luminibus, univerſaque quam profiterentur arte docendi, cuivis erat integrum ferre judicium; ad eum ferme modum, quo Celi Menſores ex leviſſima nictantium ſiderum ſcintillatione de eorum magnitudine atque præſtantia certiſſimam capiunt conjecturam. Ego verò etſi nihil habeo perſuaſius, quàm hujus florentiſſimi Athenæi ter maximo ſanctiſſimoque Conditori multis juſtiſſimiſque de cauſis magnopere nos eſſe devinctos, tamen haud ſatis ſcio, an quidquam munificentiſſimus Pontifex ad gloriæ diuturnitatem perennius, ex uſu verò Reipublicæ commodius ſaniuſque providerit, quàm ut inſcriptione illa, *Religioni ac bonis Artibus*, in ipſa Academiæ fronte extantibus elementis ſublata, conſecuturis ætatibus ſui rationem

conſi-

consilii, nostri præscriptionem officii, vestrorum, ornatissimi Juvenes, signum quoddam ac tesseram studiorum, marmoreis Tabulis consignatam, expromeret. Urbem siquidem, quæ sedes est & Magistra Religionis, exterosque omnes ad eam assiduè confluentes, hunc maximè florem studiosæ Juventutis ex Italia Europaque collectum, in ipso hujus Palęstræ literariæ limine perlegere statim ac penitus animo imbibere oportuit, Religionem artesque homine libero ingenuoque dignas ita hìc nexas atque jugatas esse, ut, incolumi securitate bonoque statu Reipublicæ, non modò distrahi invicem atque divelli, sed ne latum quidem unguem disiungi possint à mutua cognatione atque complexu. Ut quemadmodum ignaros rudesque Geometriæ nefas erat Platonis disciplinam attingere, ita ad Gregorianum hoc honestarum Artium Domicilium aditum sibi omnem interclusum esse sentirent, qui inter Religionem & artes bonas nescio quas divisuras comminiscuntur: tanquam animus liberalibus ornamentis excultus, e formula Divortii, jubere possit Religionem valere, sibique habere res suas. A nostris literis studiisque longè potiorem Cæli rerumque cælestium rationem ducendam esse, quàm

Geo-

Geometrę Platonici terræ ejuſque dimenſionum habuerint, diſertiſſimè præmonet è muto pariete Epigraphe, altiùs quàm eſt inciſa marmori, huc ventitantium cordibus defigenga, *Religioni ac bonis Artibus*. Quocirca rem facturum me credidi ſolenni huic literarum repetitioni opportunam, hac verò frequentia & celebritate digniſſimam, ſi ad inſcriptionis palam expoſitæ vulgatiſſimæque commentationem aliquam orationem meam accommodaverim, qua mihi demonſtrandum propoſui, Religionem bonarum Artium parentem fuiſſe, moderatricem eſſe debere, firmiſſimam illis felicitatem haud dubiè parituram.

Neque verò mihi ſolicita oratione apud vos opus eſſe video, ut oſtendam, vetuſtiſſimos illos diſciplinarum inſtitutores, quos primos bonæ mentis fabros Tertullianus appoſitè nuncupavit, nullam duxiſſe ſatis præclaram firmamque laudem in humana ſtudia à ſuis laboribus derivatum iri, niſi illis in altiſſimo dignitatis gradu collocatis ſpeciem Religionis magnificè obtenderent. Conatus quippe omnes fruſtra fore apud ſe ſtatuebant, niſi in intimos hominum ſenſus ea opinio pervaderet à Deo profecta & propagata, ex Religionis modulo dimenſa eſſe atque deſcripta, quæ

ſibi·

ſibi humano magiſterio traderentur. Ut enim parietum tectoria, auro imbuenda, certis priùs medicamentis inficiuntur; ita humanæ artes, cum ex Religione quaſi ſuccum & colorem ducunt, alliciunt mirificè animos, iiſque penitus inoleſcunt. Huc ſpectavit antiquitas, tunc minimè ab albo veritatis abludens, cum ſuis fabularum involucris maximè luderet. Quorſum etenim Minervam è divina mente procreatam, Mercurium verò talaribus ſubvolantem ſuper humana omnia eminere confinxerit, niſi ut cæleſtis origo humanis inventis nomen atque authoritatem commodaret ſuam? Ut autem Philoſophorum vetera illa & externa in tranſcurſu prætervolem, quorſum Pythagoras diſciplinam ſuam, ſive illam Muſicæ concentu finiret, ad cæleſtium orbium modulationes exegit, ſive Arithmeticæ legibus concluderet, cæleſti illam prçconio, numeros verò ipſos ſingulatim divinis appellationibus, ut apud Plutarchum legitur, inſignivit? Quorſum humanæ Sapientiæ columen Plato, ut μεμνησιν ſuam adſtrueret, abjudicatâ à Mortalibus omni Scientiâ veritatis, earum modò rerum, magno ſtudio adhibito, reminiſci illos tradidit, quas priùs in Cęlo expertes corporum didiciſſent. Nulla

alia

alia profectò causâ persuasit Ægyptiis, ut pollinario cribro adumbrarent studia literarum, Atheniensibus, ut dextero pede sublato simulacrum Palladis dedicarent, Scythis, ut divinos honores haberent Prometheo, qui primus humano generi abstractũ è Cęlo ignem, lucem nempe Sapientiæ commonstravit. Jam verò non Augures pecudum extis fidem ullam, non Sacerdotes Oraculorum sortibus ullam authoritatem, non legum Conditores præscriptis suis reverentiam ullam conciliare se posse arbitrati sunt, nisi divinationes, præsagia, legum sanctiones ad Dei alicujus imperium nutumque referrent. Nam Poetas, quos satis constat primos omnium θεολογούμενα scripsisse, Deo agitante incalescere semper est creditum; ut cum primùm Poetæ esse inciperent, homines esse desinerent.

Sed nihil necesse est, externis fulcire adminiculis rem Oraculis veri Numinis testatissimam. Fugite quippe credere, aut Platonis disertissimam platanum, aut Jovis quercus vocales, aut Apollinis fatidicas lauros, aut demum nescio quam inauratis ramis Proserpinæ sacram arborem à Sapientia in sedem, ubi nidificaret, fuisse delectam; sed arborem illam alteram, quam scientiæ boni malique gi-

gnen-

gnendis eductam fructibus, non Athenis Plato, non Dodonæ Juppiter, non Delphis Apollo, non Cumis Proserpina, sed rerum omnium sapientissimus opifex ac moderator Deus sua, ut sic dixerim, manu consitam in illa primævis Parentibus posita voluptatis Regia consecravit. Atque utinam primi Mortales bonorum ac malorum scientiam, rem unam omnium maximè sacram, reformidassent attingere: næ illi subduxissent sapienter securitatis suæ calculos, nec amœnissimæ sedis amissione mulctati calamitatibus ærumnosæ posteritatis immanem fenestram patefecissent. Sed enimvero adeste animis, quod humanissimè facitis, illasque expendite admirabiles scalas Jacobo Patriarchæ per somnum oblatas. Deum summa oris Majestate graduum fastigio innixum aspicite; ex quo celestes Aulici, bonarum, ut interpetrari licet, artium Genii, unicè digressi, rectà ad Authorem suum subinde remigrant, ut eundem & sui originem motus, & requietis esse centrum, post quantamlibet per aliena spatia excursionem, insinuent. Ad hæc revocate in memoriam Uxorem alienigenam, humanam scilicet eruditionem, ad Moysen, Mulierem Moabiten ad Dei Populum adductam, & illas libera-
lium

lium Artium lacinias fimbriatas, à deaurato profluentes veſtitu Reginæ (Religionis nî fallor) amictæ varietate. Poſtremò rem ipſam non mutuatitiis coloribus ruditer informatam, ſed ſuis expreſſam lineamentis conſpicite in antro Bethlemico, ubi ad cunas pedeſque Infantis Dei, veræ Religionis Antiſtitis, Regum in Oriente doctiſſimorum effictam animis, diſtinctam muneribus, ipſam contueri licet humanam ſapientiam, ſplendido demiſſionis, luculentiſſimo originis ſuæ teſtimonio, procumbentem.

Cum igitur bonas artes, incredibili hominum beneficio, ad nos divinitus delàtas fateamur neceſſe ſit, ut in illis colendis & exornandis tantum noſtri laboris exiſtat, quantum in eo, qui illas nobis impertiit, beneficentiæ & amoris enituit; cum unanimis gentium omnium conſenſus tantùm Religioni tributum eſſe voluerit, ut ea ſolùm Auſpice & Præſtite ad hunc ipſum ſapientię cultum mortalium animi accenderentur, quàm perversè atque præpoſterè, imò verò quàm temerè & injuriosè cum illa egerint, qui pulcherrimum partum, tanquam ſubdititium atque furtivum à gremio contenderint honeſtiſſimæ Parentis abducere, curiſque literariis adjungere ani-

mum, fide veteri & clientela moderatricis optimæ ſtudiorum penitus abrogata, ſine qua nec commodam illa tractationem, nec perfectam laudem conſequi poſſunt? Neque enim nulla ratione & conſilio Religionem dictam putaverim, quòd humanas alliget mentes. Nam quemadmodum Iſthmus prohibet, ne maria confundantur, ita Religio interventu objectuque obtinet ſuo, ne liberales diſciplinæ lineam ſuam tranſiliant, ac deviis errorum itineribus, ſuopte, nullo nimirum ductu aut certè inconſulto, exſpatientur.

Protheum accepimus, rerum futurarum conſultiſſimum Augurem, citatiſſima ſui corporis in omnia rerum prodigia converſione, accedentium ad ſe vota preceſque miris modis eludere atq;ludificari conſueviſſe. Quòd ſi injectis manicis pediciſque arctiſſimè conſtringeretur, tunc facetiſſimi ingenii divinator, ex leone, ex igne, ex dracone, in priſtinos vultus reſtitutus, certiſſima oracula, & nullis ambagibus involuta, pronunciabat. Nihil opus erat officiis Vatem delinire; cogere oportebat: adſtricto vinculis corpore vocis libertas redimenda erat. Supplices populi, inuſitato obſequii genere, Deum violare debebant, ut colerent; non niſi tanquam à

loris

loris ſubacto mancipio expreſſuri rem maximè omnium liberam, veritatem. Ad hanc ferme imaginem Religio vitæ cuſtos atque Magiſtra ſi minùs humanis diſciplinis manum injiciat, eaſque dictatorio quodam imperio adductis frenis contineat, ut non in alio, quàm honeſti circo ſe exerceant, tacitos animorum veſtrorum ſenſus, & intimas appello cogitationes veſtras, bonaſne in poſterum artes atque laudabiles nos eſſe habituros exiſtimetis, an peſtes & oſtenta triſtiſſima Civitatum, quæ nos reſque noſtras funeſtiſſima contagione polluant, curſuque incitatiſſimo rapiant ad interitum? Continuò interpres illa atque internuncia Divinitatis Theologia, errorum colluvie deformata, draconem induet, & ſibilis nocentiſſimis nullum ſibi modum ſtatuet afflandi teterrimum virus, intentandi certiſſimam perniciem, ac paſſim intrudendi nefariam opinionum, libertatis nomine, ſervitutem. Ethice, optima cultrix ingeniorum, non humanis vitiis medicinam facere inſtituet; ſed excuſſis honeſtarum præceptionum repagulis, leonis in morem graſſabitur, & de præda ſolicita curam abjiciet æquitatis. Illa verò gubernatrix urbium Politia, immaniſſimæ tigridis rabiem & ingluviem referens,

non exaggeratos virtutibus Cyros, non humani generis delicias Titos, ſed ſupremi Numinis contemptores Mezentios, ſed divini humanique Juris immemores Dionyſios & Phalarides, ſed Cajos, Nerones, Vitellios, imponet cervicibus civitatum. Noſtra hæc demum amœniora ſtudia, nec illotis manibus pertractanda Muſarum ſacra, quæ, velut auxiliares copiæ & adminiſtræ à gravioribus evocatæ diſciplinis, ſymbolam illis ſuam ad felicitatem publicam & ornatum conferre deberent, ad haſtam præconiumque voluptatis expoſita, & fabularum inquinamentis deturpata, non in ignem, ut Protheus, ſed in fumum evanidum, ne quid dicam acerbius, immigrabunt. Neque enim à Religione diſtracta flores ſuos herbaſque ad ſalutem ut Medici, ſed, ut Coronarii, ad aſpectum pompamque referent: nec in ſympoſiis ſuis, gravioribus ſententiis, quaſi Homerico Nepente, explere animos permagni fecerint, ſed cælaturas oſtendere, & inania ſuorum emblemata poculorum. Quamobrem non abnuerim humanam ſapientiam deſignatam fuiſſe in captiva illa externaque Muliere, quam ea cautione ab Hæbreis Uxorem duci Deus indulſit, ut abraſo capillamento, abſciſsis unguibus, immuta-

mutata veste, cultu nimirum omni ad Religionis unguem castigato, ad sanctiores thalamos, ad frugi sobolem procreandam accederet.

Hæc autem non propterea disputaverim, quasi parvi ducerem hæc artium adjumenta, sed ut earum quantovis demum nisu adremigantium vim omnem mancam debilemque esse conficiam, nisi optima gubernatrix Religio clavum obtineat, & cursum altiori consilio moderetur. An verò existimatis, Atheniensium Civitate quidquam aut legum excellentiâ firmius, aut consiliorum prudentiâ maturius, aut judiciorum gravitate præstantius usquam fuisse? Non est mihi à rebus, quæ se offerunt, gravioribus otium, ut Judices in Prytaneo, in Porticibus, in Lyceis, in Academiis docentes Philosophos, Juventutem solidos dies desidentem, prolixè commemorem. Quid autem Atheniensi populo in tanta legum severitate licentius, in tanta judiciorum maturitate corruptius, in tanta contaminatius copia atque præstantia Philosophorum? Ut optimo illum jure Anacharsis Scytha arguta acerbaque cavillatione perstrinxerit, cum sciscitantibus, ecquid de Atheniensi Republica judicaret? respondit, nusquam se vidisse, qui

virtutem despicatiùs domi haberent, honestiùs de illà sentirent in scholis. Hanc verò Principem gentium Urbem, cum olim Augurum, Sacerdotum, Censorum, hominumque ab omnibus literarum præsidiis munitissimorum affluentiâ floresceret, an quemquam ita stupor præpediat, ut non censeat reliquis proculdubio anteferendam? Sed eadem illa tempora Marianis cladibus, Syllanis proscriptionibus, factiosorum civium odio, licentia, crudelitate fœdissimè inhorrescunt. Nimirum longè majori luce opus erat ad caliginem illam, Græcorum Romanorumque animis obductam atque circumfusam, discutiendam, quam quæ à Socrate aliquo vel Catone, tanquam à nocturnis facibus languidisque, experti impertirique possit.

Atque huic quidem Civitati, à divinæ Fidei sole singulari lucis opulentiâ irradiatæ, quamdiu quantumque laborandum fuit adversùs perditissimos homines, quos desertores tot sæculorum spatio corroboratæ Religionis, ad hanc labefactandam & evertendam aut vehemens ambitio pellexit, aut pervicax amentia fascinavit. Videtis, Auditores, eò me adductum, ubi non tam mihi laborandum sit, ut habeam paratum quod dicam, quàm

per-

pertimescendum, ne si omnia, quæ dici possunt, persequi voluero, nunquam finem inveniam modumque dicendi. Siquidem impudentissimi illi Alastores & Aloidæ, ubi semel avitæ patritæque Religionis imperium ductumque, fronte omni pudore diruta, repudiarunt, quibus flagitiis non alligarunt sacerrima capita, quas Erebi vires subsidiarias non exeruerunt, ut Ecclesiæ Orthodoxæ jura violarent atque convellerent, ut novitiis inventis, quibus fucum labemque facerent veritati, si minùs fidem authoritate, certè terroris famam immanissimis cladibus, & Regnorum perturbatione, colligerent? Quid illi, Deus immortalis!, non rapinis exhaustum, non ferro flammisque vastatum, non populorum lacrimis & sanguine commaculatum & sordidum reliquerunt, ut opiniosissimis errorum portentis incautos animos implicarent, ut intestabilem propagarent luem, ut insanissima deliramenta ubique tanquam virus evomerent atque diffunderent? Quemadmodum etenim eadem purpura, incensi vividique coloris illecebrâ, homines magnopere allicit recreatque, tauros offendit & irritat ad pugnam; ad eum ferme modum hæc, divinę Fidei propugnaculum & Magistra, Civitas ita per omne

tempus obſequentium populorum ſtudia excitavit, ſibique arctiſſimè obſtrinxit, ut hominum, abdicato Religionis magiſterio, furioſorum ingenia vehementer in ſe, tanquam vecordes belluas, concitaret. Piget me tædetque, tot novæ, ut ipſi vocant, Religionis, ut optimus quiſque ſentit, abſurdiſſimæ impietatis duces & primipilos in medium proferre, tot verò ſectarum multò inter ſe magis, quàm nobis adverſantium, inire cenſum, nequiſſimas artes producere, ſtultiſſima commenta ab exordio pertexere. Immenſum quidpiam infinitumque fuerit, ſub aſpectum ponere florentiſſimis Regnis inuſtas labes, inflicta vulnera, illatas clades, quæ non modò fidem omnem Hiſtoricorum, ſed omnia ſuperant figmenta & audaciam cothurnorum. Ut enim prætercam ad nobiliſſimarum nationum exitium deblaterata ſtultiſſima dogmata; ut abrogatam Numinis reverentiam, ritus Eccleſiæ vetuſtiſſimos ejuratos reticeam; ut intermittam tot celeberrima ac religioſiſſima ſacraria, tot cæleſtium civium vetuſtiſſima ſimulacra & imagines dirutas & incenſas, tot integerrimos Cœnobitas, tot ſanctiſſimos Præſules, exiliis, carceribus, extremis cruciatibus ad miſerandam vitæ, omni mortis genere

nere gravioris, conditionem adductos; illa testor atrocissima bella, illas appello è Septentrione, tanquam è pharetra atque sentina, effusa jacula & colluvies Barbarorum, quorum sævitia & feritas annales superiorum temporum cruentavit; ut planè constet detorta à Religionis disciplina paucorum ingenia, eò res humani generis adduxisse, ut opulentissima regna in acerbissimarum cladium theatrum abierint, Europa in orchestram tralatitiæ dominationis. Nam quòd eorum non ita sanè pauci ab ingenii laude spectabiles, doctrinæ porrò studiis apprimè essent exculti, quò demum pertinuit, nisi ut impendiò magis nocerent, gravioribus infligendis damnis paratiores essent, atque, ut venena vino diluta, deteriori pernicie atque adeo pernicitate, grassarentur?

Sed non diutius evagabor per impeditissima illa tempora, ad quorum recordationem ipsam, quasi à vulnerum retractatione, vehementer animus abhorret ac resilit. Quin potiùs quemadmodum Pictores oculorum aciē nimia intentione hebetatam & vacillantem in virides colores transferunt, ita ab ea monstrorum diritate animos vestros cogitationesque convertam ad illorum præstantiam ingenio-

rum,

rum, quorum doctrina, imperio arbitratuque Religionis temperata, conjuratos in Cælum Titanes illos, veluti piaculares victimas, odio publico immolavit. Quos enim hostium assultus, quas proditorum insidias humana sapientia perhorrescat, cui Religio officinam suam, Vulcaniâ illâ longe instructiorem, aperuit; ut se non in Persei clypeo, non in Achillis lorica hastaque traducat, sed in armatura Justitiæ, in munimento augustissimæ Crucis, & scuto inexpugnabili æquitatis? His armis communiti integerrimi sacrorum Procuratores, omni fortunæ comitatu, omnibus potentiæ præsidiis orbati, non, ingravescente ætate morbisque confecti validissimorum hostium impetus, non genere obscuri Principum clarissimorum nequitiam, non imbelles injuriæque opportuni stipatam exercitibus, reformidandam suppliciis proterviam Cæsarum, verè, quod dicitur, Aquilæ in nubibus, pertimuerunt. Hinc Juliani perfidiam Nazianzenus Gregorius perfregit; Valentis improbitatem coercuit Basilius; Ambrosius Justinæ vecordiam, Eudoxię licentiam Chrysostomus exarmavit. Ægyptius verò Hercules ille Athanasius Arianæ labem conspirationis, multis maximisq; clientelis validam ac pertinacem,

per-

pervagantem quotidie latiùs; & luctuosa regnorum vastatione humana ac divina promiscuè involventem, ita sustinuit atque compescuit, ut ad Antistitem adversùs orbem terrarum, fatali illo æstu correptum, dimicantem expressiùs quàm ad Cæsarianum Militem referri possit Historici Vatis elogium;

*Parq; novũ fortuna videt concurrere, Bellũ,*
*Atque virum.*

Non ille laboribus, non ærumnis, non senio parcere, quò minùs nulla declinatione periculorum, in Templorum congressibus, in Principum aulis, voce, calamo, omni exerta virium contentione, non itineribus domitus, non exiliis fatigatus, non criminationum telis, quæ gladiatorio animo intendebantur, perterrefactus, salutis publicæ causam pugnacissimè peroraret.

Et quoniam Religio communem causam permistasque rationes suas habet cum optimo statu beatissimoque Civitatum, quicumque eò curas intendunt, ut sacris Majorum institutis sua constet authoritas, eodem diligentiæ studio Urbium securitatem tuentur atque confirmant. Ut Religionis pro viribus vindicatæ amplissimos fructus uberrimaque per omnes ætates in publicos usus commoda redun-

dare

dare necesse sit. Ac veluti Hierosolymorum muros cum æternitate certantes iisdem manibus exædificatos accepimus, quibus ferro armatis sceleſtiſſimi hoſtes ab eorum aditu prohibebantur; ita præſtantium hominum curæ, proferendæ Religioni deſponſæ, eâdem operâ Reipublicæ ſtatum ordinant, ordinatum conſervant, conſervatum exornant. Quapropter ſatis demirari non poſſum, temeritatemne dicam, an oſcitantiam dilutæ authoritatis Hiſtorici, quo nemo licentiùs ingenio otioque ſuo abuſus eſt. Qui civilis Doctrinæ monita & animadverſiones Principibus exhibiturus, magnâ artis, quam profitebatur, injuriâ, hoc omni conatu egit atque contendit, ut non incorruptæ ſtudiis honeſtatis, ſed nequiſſimis machinationum verſutiis, propugnacula Regnis atque præſidia circumdaret; cum regnandi nobiliſſimam artem atque divinam neſcio qua proferendæ potentiæ, ſtabiliendæque quovis modo ſecuritatis, quaſi Lesbiâ normâ, metiretur atque finiret: Religionem verò, aut tanquam venale mercimonium oſtentui habendam, aut veluti perſonam adventitiam ſumendam ad tempus, aut demum, ſi res poſtulet, ut inutile patrimonium, ſtrenuè

deco-

decoquendam non tam liberè, quàm illiberaliter impièque præciperet. Quibus ego ingenuo viro indignissimis technis, chartisque Genio malo natis, quas non modo ad piè sanctèque vivendum non attigisse intersit perſanè plurimùm, verùm etiam ignorasse nihil referat ad discendum; iis, inquam, doctrinę conſceleratæ & absonæ monumentis non sanctissimum Regem Psalmographum, non sapientissimum Salomonem, imò verò nec Xenophontem, Platonem, Aristotelem, præclaros Principum institutores, sed Gothicum Regem opponam, cujus apud Cassiodorum illud extat in primis luculentum effatum; Principem tantò sanctiorem esse oportere, quantò graviùs nocere potest, qui plurimùm potest. Qua ego barbari Principis voce nego quidquam ex adytis veterum Philosophorum illustrius fuisse profectum. Quod enim sibi ille operæ tam projectæ pretium ab ullo sanæ mentis, nec omnino profligatæ frontis lectore contingere posse credidit? Aut quænam isthæc est, ut cum Tullio loquar, stulta calliditas, perversè imitata prudentiam, quæ res spesque nostras ita in arctum cogit atque compellit, ut per aspersas Religioni maculas splendescere posse reputet publicum regimen,

men, ad cujus non modò certissimam laudem, sed absolutissimam felicitatem nihil æquè conducit, quàm ab illa ne Attalicis quidem conditionibus, universaque felicis Amaltheæ proposita mercede deflectere?

Hanc verò causam omnem, quàm latissimè patet, in hac solùm Civitate, Religionis & bonarum Artium sede simul & præceptrice, libet excutere. In hac, inquam, Civitate, quam non Apollo aliquis aut Neptunus opere cementitio, ut Phrygiæ decantatam Urbem, sed rerum omnium effector Deus super solidissimam Petram stabilivit atque firmavit: cujus imperium ita molitus est, ut reliqui Principatus, si hujus magnitudini officerent, funditus excinderentur, aut inglorii consenescerent; si ejusdem dignitati adstipularentur, summam existimationem, æternam laudem, & celebritatem nominis obtinerent: cujus doctrinam ita corroboravit, ut ad hanc lucem collata veterum Oracula ineptiant, Ethnicorum sapientia desipiat, sectariorum exitiosa guttura obmutescant: cujus leges divino consilio temperatę jussas olim latasque plurimas ab hominum sapientissimis facilè antiquarunt. Neque enim hìc moror importunum illud ex Arabia & funestissimum Animal,

mal, Mahometem, quem ego non Legislatorem, sed legum omnium bustum, & eversorem impurissimum nominaverim. Hujus porrò Urbis quis imminuere dignitatem aggressus est, qui non eidem robur adjunxerit? quis authoritatem infringere, qui non illam tutiùs communiverit? quis sanctissima jura rescindere, quæ non indidem firmiora præstiterit? Sævissimis seditiosorum hominum turbinibus afflata non elanguit; maximorum Principum conspiratione concussa non succubuit; transfugarum odio, furore Barbarorum, tanquam decumanis fluctibus agitata, mole, idest, Petrâ suâ tutissima, de statu dignitatis indejecta, non fluctuavit: ejus demum leges qui sanctissimè coluerunt, in Cælitum collegium cooptati divinos honores sunt assequuti; qui easdem calamo propugnarunt, inter Christianæ Sapientiæ Magistros ascripti, in luce gentium, in omnium ore, in ætatum omnium laude & admiratione versantur. Neminem fugit, ad subruendam hanc Regiam veritatis non decennali, quod est de Ilio à Fabulatoribus scriptum, sed continentium sæculorum obsidione, impiorum dogmatum Architectos consilia sua nefaria contulisse. Exactæ vigiliis noctes, volumina librorum pravissimis opinionibus

nibus ſaturata atque referta, laboris nihil induſtriæque præteritum, ut ingenio, moribus, ſtellarum poſiturâ longè diſſitæ gentes eodem cęni volutabro contaminarentur; additâ poſtremò, quo irretiendis populis nullum validius invitamentum, ſpe fiduciaque licentiæ, vitæque laxioris impunè in poſterum tranſigendæ. Oſtendant verò illi, quem laborioſi conatus abunde magnum pretium fructumque retulerint; manipulos aliquot ex tam pingui ſibi pollicita meſſe, ex tanta Regnorum direptione prædam aliquam ſatis diuturnam proferant explicentque. Quamvis quas ego prædas, quæ ſpolia obſcuriſsimorum hominum narro? Non procacium ingeniorum errores ipſi, ut disertè dicam quod res eſt, lapſuſque enormiſsimi in memoria poſterorum aliqua ſupereſsent, niſi illos, æternis impreſſa monumentis, regioque Religionis annulo ſignata ſanctiſsimorum Eccleſię Patrum ſcripta redarguerent atque refellerent. Ipſa eorum nomina ſitu & illuvie obſita, ab omni vileſcerent recordatione deterſa, niſi à ſublimium Scriptorum calamis confoſſa turpiſsimas notas ſempiterni dedecoris circumferrent. Marciones, Arii, Sabellii, Neſtorii, totque depravatæ Religionis veteres Anteſi-
gnani,

ſignani aut computreſcunt penitus in altiſsimo pulvere victoriarum, aut in tenuiſsimi ingloriè ſuperſtites reliquiis Sodalitii, in angulos neſcio quos abditi atque retruſi, nec ſatis digni anxiè requiri ut vincantur, lucem hominum pertimeſcunt.

Quod ſi ſuperiori ſæculo exortæ à divinis inſtitutionibus alienæ opiniones adhuc non obſcuras Europæ Provincias infeliciſsima caligine involvunt, immortali prolixaque cum gratiarum actione excipere nos decet atque deoſculari ſupremi Numinis beneficentiam, cujus optatiſsimo munere, in extremo hoc flexu ſæculi, ſummi maximique Principes ſalutari ac ſuaviſsimo Eccleſiæ jugo cervices regias ſubdidere, utque præſtantiſsimæ Nationes, quarum in Europa Aſiaque eſt latè pollens imperium, ad hanc lucem ab infamibus illis ſcopulis ſyrtibuſque curſum auſpicato ſidere inclinarent, vexillum quoddam altiſſimè ſuſtulerunt.*

Quò magis ornatiſſimi Juvenes, per ego

E vos

* *Inſinuat magnum Moſchoviæ Ducem, et Septemvirum Auguſtalem, Saxoniæ Ducem; quorum prior non levia palam dedit indicia propenſi in Romani Pontificis obedientiam animi; poſterior, Hæreſi ejurata, Poloniæ Rex eſt renuntiatus.*

vos veſtram indolem obteſtor, ut præclaram occaſionem ſtrenuè urgeatis, ut nullam partem refugientes literarii ſudoris, non deſeratis honorificam ſtationẽ promovendæ ſtudiis veſtris, omnique exerto virium niſu, propagandȩ quàm latiſſimè Religionis: ne, cum vobis tam larga, tam parata meſſis quaſi divinâ virgulâ præmonſtratur, tam beneficæ clementiſſimi Numinis indulgentiæ, tantæque præclariſſimarum rerum gerendarum opportunitati & incitamento defuiſſe arguamini. Ad has ſublimes ſpes ſumma contentione animorum aſſurgite; regiam hanc viam inſiſtite; ad hanc optabilem metam omni alacritate plenoque gradu contendite. Nihil magis è re veſtra, nihil magis è publica feceritis, quàm ſi ad hanc curam niſus omnes conatuſque veſtri appenſi ac numerati eſſe videantur. Tum præterea, ſi ad hunc propoſitum finem curas omnes exquiſitè & ſedulò conferetis, literariam omnem exercitationem laboreſque ſuſceptos vobis fore jucundiſſimos apud veſtros animos ſtatuatis; ſimiliter atque bellorum onera leviſſima Ducibus eſſe Cyrus apud Xenophontem affirmat, quòd laus & gloria mirificè leniant laborem imperatorium. Ut autem ad illam redeam marmoreis exaratam notis inſcri-

ſcriptionem, *Religioni ac bonis Artibus*, illud Gregorianæ Palladis Symbolum & Inſigne obſervate diligenter & colite: vos veſtraque ſtudia illi Termino conſecrate, certo auſpici perpetuitatis. Marmor illud, firmiſſimum cubum, ac plane τετράγωνον λίθον veræ ſolidæque virtutis eſſe ducite. Ancile tutiſſimum exiſtimetis è Cęlo demiſſum, cujus objectu ictus ſuos eludi, impetus retardari, Vaticani hoſtes ſeriò dolent & lamentantur. Quòd ſi Divus Paulus, datâ ad majores veſtros Epiſtolâ, egregios cæteroqui Philoſophos, à pertinaci errorum impietate infatuatos, per extrema miſeriarum vitam duxiſſe commemorat; vos conjunctam cum Religione humanam ſapientiam privatæ publicæque felicitatis idoneum ſponſorem, prædemque certiſſimum habeatis.

# ORATIO III.

## Sapientiam neque oſtentandam eſſe, neque occultandam.

*Habita in Aula maxima Collegii Romani in ſolenni Studiorum Inſtauratione.*

NIHIL æquè curandum ſibi, maturèque providendum exiſtimare meritò ſolent ii, qui per incertos undarum æſtus navigia regunt & moderantur, quàm ut ſtellarum Cælique ſciẽtiam, quantùm induſtriâ ingenioque præſtare poſſunt, expenſam habeant. Priuſquam naviculam infelicem mari committant, cæleſtes orbes ſedulo intentoque ſtudio pervadere neceſſe habent, ad eorum perveſtigationem conſilia animoſque referre, & ex remotiſsi-

tiſsma regione, maximamque partem in conjectura poſita ſolicitæ, quam profitentur, arti, ſemper anceps, plerumque fallax accerſere patrocinium. Tædarum firmitas, flexuræ velorum, clavi magiſterium, ſpeculatores, proretæ, remiges, anchorarii, fruſtra fuerint aſtrorum rudibus & ignaris. Poſtremò ad optatum terminum neutiquam rude dirigat navigiolum, qui Cęlum non calluerit ac prope rexerit priùs. Tanti eſt gubernare breve, & ligneum avaritiæ maria fatigantis hoſpitium, nullo plerumque ſatis digno periculis reſpondente pretio. Liceat hìc mihi uſurpare vulgi ſermone tritum illud & exculcatum, navigationi conſimilem eſſe, tot agitatam curis, tot obnoxiam caſibus hominum vitam. Ut enim apud naviculatores res eſt magni operis & negotii, probè ſcitèque Cęlo uti, quod oculis quidem claritudine ſua explicatum, mentibus verò noſtra hebetudine abditiſsimum eſſe natura voluit; ita profectò ii, qui Reipublicę commodis ſtudium omne collocant ſuum, rem longè operoſiſsimam explorando tractandoque cognoſcunt, rectam adminiſtrationem uſumque ſapientiæ, quam & mortalitatis ſolatium habemus, & præcipuum inſtrumentum parandæ retinendæque

felicitatis. At nisi bonorum omnium parens illa & procreatrix, certis finibus constitutis, verecundè castèque exerceatur, exolescat & corruat necesse est ratio omnis, societas, & ordinatio publici status. Nihil autem minùs præstantia patiuntur ingenia, quàm in doctrina modum; & multò difficilius est, sapientiam temperare, quàm regnum. Ego verò ut argumenti uberrimam copiam, & infinitè fluentem, in pauca contraham, non aliud statuerim sapientiæ temperamentum, quàm quod Persarum Reges prodiderunt esse Potentiæ. Solenne illis erat, cum in aciem progrediebantur, præ universis ordinibus effigiem Solis extollere, non qualem contentis oculis sustinere non possumus, nec rursus opacitate nubium coopertam, sed orbe crystallino inclusam, opportuno nempe repagulo, quod molestam inhiberet lucis ostentationem, nec detraheret dignitati. Potentiam sapientiamque gemina esse novimus elementa diligenter compositæ Politiæ. Quam itaque Reges illi Potentiæ tesseram præferebant, in alterius argumentum non incommodè mutuabor, in hac redeunte quotannis literarum celebritate demonstraturus, disciplinas non jactanter & dissolutè, nec rursus avarè & restri-

ſtrictè, ſed, media quadam tractatione ac veluti curſu, ſobriè accuratèque tradendas.

Quod ſi rem inſpiciamus ipſam, & vulgi exiſtimatio pauliſper faceſſat, non ita ſordidum deſpectumque ſapientiæ nomen eſt, non ita eadem, quemadmodum de viliſsimis Servitiis Tullius loquitur, empta de lapide, ut in ſolido illius ornatu veraque imagine ſe impunè traducant, quibus literulæ ad oſtentationem, civiles diſciplinæ in quæſtu ſunt. Neque verò effuſa inanique exultatione, aut ambitione joculari, fas eſt æſtimari res ſacras: divinumque animorum ornamentum, vera doctrina, non quantum perſtrepat atque laſciviat, ſed quantum emolumenti fructuſque in commune conferat, pervidendum. Eorum nomine, quibus bonæ literæ cordi ſunt, officii gratiam Platoni referimus, qui Sophiſtas atroci ſtylo ex albo eruditorum eraſit, eoſque verbis pluſquam Herculis, quia Socratis, aggreſſus, non uno in loco apertiſsimum fecit, quantùm à doctrinæ elegantia diſtaret ſcurrilis oſtentatio, technæque illæ verniles, quas Gellius fallacioſas ambages, Accius fallaciloquentias nominavit. Apageſis linguaciſsimos, ſuique immodicos logodædalos, fori cymbala, compitalitia crepitacula, locutulejos, &

præſtigiatores vocaliſsimos, qui mimica levitate,& inſanabili rabiene dicam,an ſcabie? ſua præter omnem modum ſupra omnem fidem jactandi, mendicabula plebemque infimam capiunt, & opinione auræ popularis inflati Minervę ſponſalia ſibi depoſcunt. Quid enim, obſecro vos, niſi ut bonæ menti litent, illis perſuadeam æruſcatoribus & paraſitis, qui è muſti vaporario fervidi, venditaria loquacitate, meras alogias funditant; qui lemniſcatis laureis,fuco & pigmentis,faciem ingenuam inficiunt veritatis, cujus nomen, dum mentiuntur magis, pugnaciùs mentiuntur. Piget me eorum artes meminiſſe, ludificationem, & fucum,quo unicè laborant circumfuſę multitudinis inire gratiam, ſtultoſque clamores è tota cavea colligere. Ament ſe ſuaque illi efflictim, ut faciunt, ſine rivali, longaſque laudum ſuarum tibias inflent: nunquam deſpicatiſsimas eorum nugas tanti fecerim, ut illas otiosè refellendas potiùs, quàm contemptim irridendas putem. Multò ſine ulla controverſia accuratiùs Homerus, omnis humani moris vitæque ſcientiſſimus, ita Ulyſſem & Neſtorem, ſapientiſſimos Duces, inſtituit, ut vocem non ex gutture ſummiſque labiis, quibus ſapiunt ſolùm vaniſſimi quique aretalogi, ſed è pe-

è pectore, tanquam è sacrario, promerent. Ob eam causam illud etiam Græciæ lumen, rerumque solertissimus æstimator & judex, Aristoteles, viros ingenio doctrinaque præstabiles temperatione corporum timidos esse docuit; pulcherrimo naturæ documento, quæ minimum audaciæ posuit, ubi voluit plurimum mentis excellere. Quam ob rem meritò ac jure ab aliis Græciæ populis ludibrio atque despectui habitos fuisse traditum est cives Bœoticos, qui, in aliorum oracula despuentes, Delphica sua prę omni Lyceo, procaci stultaque ferocia venditabant.

An verò mitissimas literarum artes exultantes & minitabundas ferat, qui noverit, moderationem in bellicis etiam disciplinis, ubi impetu & fragore res agitur, obnixè laudari? Peritissimi bellicorum casuum provisores, Martisque inferendi artifices Spartiatæ ad tibiarum numeros dimicabant, ut militum animos furore vecordes & turbulentos modulatio æquaret; & suum haberet ira concentum. Nihil è diverso instructis Persarum ordinibus ad ornatum & speciem splendidiùs; verùm, spectaculo aptiores quàm pugnæ, non sustinebant directas acies Macedonum, qui callebant, infirmissimum esse teli genus, terrorem

anxiè

anxiè quæsitum, & argumentum non magnæ potentiæ, pompam nocendi.

Memoriæ proditum eſt, interioris Africæ populos, armorum, naturæ injuria ne dicam an beneficio?, expertes, immaniorem quandam in ipſa corporum nuditate & colere & circumferre ſævitiam. Expreſſis herbarum graminumque ſuccis, tum ſandaracha, minio, & purpuriſſo, cæteriſque patrii ſoli medicamentis, glutinum quoddam efficiunt, cujus gummitione nudis imbutis corporibus tam graphicè & eleganter inducunt omnes ferarum imagines, ut leones, tigrides, elephantos, dracones, verè, quod dicitur, exprimant & imitentur ad vivum. Commenti ſunt Barbari rationem, quemadmodum periſtromata verè ſpirantia haberemus, tabulaſque, in quibus ad abſolutiſſimam picturæ laudem nec vitam deſideres. Tanquam monſtroſis partibus minùs largiter Africa ſoboleſceret, efferari & homines placuit. Non tamen illi ſaniùs reputantibus uſquequaque veniâ indigni, qui humanæ ſocietatis cultuſque politioris exortes, quibus naturâ, aſſuetudine, convictuque permiſti ſunt atque congeniti, eadem probant, eorumque imitamentis ſe imbuunt & exornant, non tam deteriorum electione, quàm

neceſ-

necessitate inopiâque degeneres. In extimos Africæ tractus exscensione facta, ad horum campestria tuguriola pervadere fiducia fuit Lusitanis militibus; qui, Alburquerquio Duce, Emanuelis Regis auspiciis, ad Indiæ populos Romanæ Fidei adjungendos, laboris & periculorum magnitudine nihil permoti, sese vasto furentique Oceano commiserunt. Dum, uti fit, locorum avia exquirunt, ut de agrorum gentisque ingenio & conditione cognoscerent, obvios habuere Barbaros, conglobatos in aciem, infectos coloratosque ferarum emblematis illis, & Africâ suâ. Aspectu subitæ insolentisque rei, circumspicere se primùm adfremens turba; tum catervatim irruere, clamoribus perstrepere, jactare picturata monstris corpora, quatere hastas, quas, ferri inopiâ, cooneratas belluarum ossibus asperabant. Demirari milites quònam illa hominum spectra atque terricula pertinerent. Ubi verò cominus est congressum, temereque irrumpētium oculos armorum fulgor perstrinxit, tanquam revelatâ Persei parmâ, omnes cerneres plusquam lapideo frigore obrigescere. Itaque haud segniter circumventi, cum gladios in sua pectora altè descendere animadverterent, tunc demum Europeos egregiè

giè armatos, ſe nudos eſſe, ſerò quidem ſed tamen ſeriò meminerunt. Quemadmodum verò earum gentium imbecillitatem ignorationemque rei militaris planam facit idem ille terror aſcitus, & omnis in cute ferocia, ita profectò quantævis comparatæ doctrinæ omnem abrogat fidem importunus quidam ac vehemens furor ſignificandæ prædicandæque ſapientiæ. Sed rudes armorum Populi, fucatis illis & adulterinis oſtentis, ſolari poterant & obtegere nuditatem ſuam. Quis ferat Menecratem, aliquo in deploratis morbis curandis ſucceſſu ſuperbiſſimum Medicum, dicere ſe ſoſpitalem Jovem, literiſque ad Ageſilaum Spartanorum Regem conſcriptis, de gloriæ magnitudine tumidè eundem præfractèque appellare? Quid enim? ipſum Laconiæ Civitatem potentiâ, ſe Græciam univerſam ſapientiâ occupaſſe: Ageſilaum hoſtium, Menecratem morborum acies fundere: illum in anguſtos Oebaliæ fines, ſe in univerſam naturam imperium obtinere. His alia id genus plurima attexuit tam confidenter, ut animoſius ſcribere non potuiſſet trecentis Lacedæmoniis Xerſes ipſe, cum bellico totius excitæ Perſidis apparatu maria terraſque compleret. Sed vecordiam hominis nimio opere impuden-

dentis & odiosi egregio alexipharmaco retudit Regum moderatissimus, redditis in hanc sententiam, Spartano more, breviter literis: Agesilaus Menecrati sanitatem. O vocem ingenuam, qualem in Principe poscebat Socrates, Xenophon expressam laudat in Cyro! O animadversionem tanto Rege dignissimam, qua è septis choroque sapientum exturbantur quotquot, ingenio ad omnem temeritatem projecto, usque adeo doctrinæ opinione efferuntur & insaniunt, ut veluti promercalium nugarum institores, divulgent atque prostituant studia liberalia, quorum beneficio humanus animus sensum aliquem hausit, & nonnullam indolem exscripsit ex Deo.

Certè, cum sapientiæ conatus omnes ad eam metam conspirent, ut obliquis animorum motibus, subitisque perturbationibus modum constituant, quò æstuosæ ancipitisque vitæ suum quilibet, ut ita dixerim, fretum fortiter ineat, sedatè permeet, tutò conficiat, quî demum, amabo vos, fieri possit, ut iter tam laboriosum, tam asperum, tam aliis ex aliis difficultatum offendiculis consitum & abruptum, satis commodè cuiquam innoxièque contingat, duce illa, & gubernatrice dubiæ navigationis Sapientiâ, actâ abreptâque in transf-

transſverſum? An pravarum domeſticos Euripos affectionum, & inteſtinos humani pectoris vortices facile eludat, cujus navis, ut apud Virgilium Chimæra Gyæ, deturbato in undas Monœte,

*. . . cedit, quoniam ſpoliata Magiſtro eſt.*

An hiantia cordium vota, & immetatæ cupiditates officii meminerint, imperium audiant, æqualitatem tueantur, ubi norma anormis eſt, & lege indiget lex ipſa vivendi? Profectò vel nullam nos habere ſpem reliquam neceſſe eſt vitæ attemperatè & ordine tranſigendæ, vel à ſapientię compellatione honeſtiſſima longo intervallo ſegregandi ſunt, qui lautiſſimum ejuſdem patrimonium incõſultò temereque diſperdunt. Atqui nemo eſt à recta ratione tam alienus, quin intelligat, inflatam, Campanęque ſuperbię ſimilem, literarum jactationem à vera germanaque doctrina majorem in modum diſtare. Id ſcilicet ejuſmodi Mercuriales impoſtores agunt, quod alicubi per improbitatem & verſutiam cauponum vernulę ſolent: qui peregre accedentibus ultro obviam procurrunt; ſplendida omnia, lauta, affluentia, in ſuis Hoſpitiis pollicentur: ſed infortunatum limen ingreſſi ferias agunt eſuriales; ita nihil il-

lorum

lorum est culinis frigidius; nihil stabulo, corte, apotheca, androne, procœtio imparatum magis & vacuum. Prçclarè, ut cętera, Euripides, Paridem juvenem ornatulum, sesesque decora facie leviter efferentem, non ipsam Helenam, sed Helenę simulacrum adeptum fuisse memorat. Umbratilem isto perinde modo sapientię speciem consequuntur, qui illam ambitiosè profitentur. Nisi fortè ipsam etiam sapientię larvam ab eorum frontibus extorqueas, & similes eos esse dixeris Ixioni, qui pro Junone, quam arroganter deperibat, nescio quam crassam impuratamque nubem fertur amplexus. Non facit ad imperitam multitudinem Sapientię congiarium. Gregatim convolet illa ad Circulatores concionales, erraticos & desultorios, qui sola laterum firmitate, vocis magnitudine, attritę frontis audacia, antidotis suis, amuletis, & myrotheciis pretium fidemque conciliant. Aucupentur illi plebeculę acclamationes & sibilos, quos prudentissimus quisque, si minus cum Zenone & Chrysippo aspernabitur, certè magnopere non requiret.

Commode hic venit in mentem coquinarii illius Magistri, quem à Lacedæmoniis exilio mulctatum Maximus Tyrius prodidit, causatis

ſatis non facere ad mores ſobrię Civitatis, qui merces eſculentas tam doctè & naviter procuraret. Neque verò in literis minùs quàm in ærarii rationibus, & publicę diſpenſatione pecunię, locum habet, quod in Paradoxis queritur Tullius; non intelligere homines, quàm amplum ſit vectigal, parſimonia. Preſſiùs hanc cauſam multis naturę documentis confirmatam urgere poſſem. Nam & fulgetri lucem omnem nimia vibratione ſtatim extingui, & rivulos ſolùm ſalebris videmus obſtrepere, cum altiſſima quęque ſiderum, quadam lucis verecundia, regii verò amnes, & ingentium aquarum conſcii, nulla re magis, quàm taciturnitate noſcantur. Sed omittere libet hunc locum, qui ſatis longam habet diſputationem; nec committam, ut in ipſa literarum ambitione damnanda videar eſſe ambitioſus. Ita me video facili in cauſa explicataque verſari, ut remiſſiùs cum illis ac liberaliùs agendum putem.

Itaque in ſapientũ numero nomen illi profiteantur ſuum. Scio humanos animos, ut reliquarum rerum, ita quadam ſapientię exuperãtia lętari. Annuo reliqua vitia in omnes promiſcue cadere, ſolas ambitioni litare pręclaras indoles. Nõ ſum neſcius, exaggeratam vir-

tutem

tutem quandoque efflorescere; nec nisi uberes fundos & saginatos odisse cessationem: ut laudem versutiæ & calliditatis aliquam, nedum veniam obtinuerit Alexander, expetita divinitatis opinione, cujus ope maxima bella faciliùs fortasse, quàm virtute confecit. At videant, ne parum decorè honestèque prospiciant tanti nominis dignitati; ne appellationem, quam tantopere affectant, insolenti venditatione corrumpant atque pervertant; ne sapientiæ, cui contemptum & invidiam conflare non desinunt, nimis illiberales beneficii vices retulisse videantur. Repetite memoriam præteriti temporis: vetustissimos illos artium honestarum cultores mente recolite, Gymnosophistas, Brachmanes, & Druydas; qui doctrinarum arcana non solùm incredibili moderatione attigerunt, sed quodam perciti metu & quasi afflatu Religionis. Ægyptii scientiam suam, ænigmatum involucris obsignatam, lapidibus, mutis custodibus, commendabant. Athenienses abditissima in arce, & ab omni aditu circumcisa atque dirempta, Minervæ simulacrum servabant; nec nisi solennibus Panathenaicis sub aspectum populi dabant, sed talari peplo convelatam, eoque oris habitu, qui & deceret Virginem,

& ſimul proderet bellatricem. Ejuſdem literarum Præſidis Deæ frontem author eſt Pauſanias galeâ fuiſſe tectam, cujus ſummum apicem Sphyngis effigies, extrema gemini inſculpti Gryphes,tanquam anſulæ, exornarent. Quid tantus ille veterum pudor, quid ingenuitas, quid frugalitas,ad eorum uſum & conſuetudinem, qui literarum omnium ſaturitatem præ ſe jactanter ferunt? qui Minervæ pudentiſſimam frontem, detracta caſſide, ceruſsâ onerant, ejuſdem verò puram ſimplicemque pallam ſegmentis, claviculis, & petagiis, ut ſcortorum amictoria, variatam atque diſtinctam inverecundo eventilant aſſiduoque jactatu?

Verùm ne res apertiſſima ex declamatoria potiùs aucta levitate, quàm ex vero prolata accipiatur, in ipſos magnificè circumſpicientis ſeſe Sapientiæ mores, ora, vultuſque aliquantò penſiùs intueamur. Gorgiam Leontinum, Iſocratis, aliorumque præſtantium tum Rhetorum, tum Philoſophorum Magiſtrum, omni liberali doctrina inprimis excultum & perpolitum accepimus. Dum verò idem, è nocturnis vigiliis ad aciem ſolemque procedens, lectiſſimorum hominum conventus & eruditorum ſympoſia deſpicatiſſimè habet;

dum

dum ſcientiam reliquorum, veluti mutilam & decurtatam, ſugillat atque faſtidit; ſe verò de omni re, quæcumque in diſputationem vocaretur, copioſiſſimè profitetur eſſe dicturum; an quidquam dubitatis, quantum homini literarum inhæſerat, confeſtim exſorduiſſe alacritate illa futili, qua geſtiens deliqueſcebat? Concidit cum dicto ſummi viri exiſtimatio omnis; paſſimque refugiebant Auditorum animi & aures exulceratæ tuberoſam illam frontem, granditatem illam verborum, magniloquentiam illam grallatoriam, qua Plautinos Pyrgopolynices, Thraſoneſque Terentianos albis, quod ajunt, equis præcurreret. Nihilò Leontino cive modeſtior Hippias Eleus, in ludis quinquennalibus Olympiorum, tota ſpectante Græcia, gloriatus eſt, nihil eſſe in Aſtronomia tam obſcurum, nihil in Arithmetica tam implexum, nihil in Geometria tam abditum & retruſum, quod non ingenio comprehenderet; nec modò Rhetoricen, Muſicam, arteſque omnes, quibus rerum morumque cognitio continetur, exploratas habere, ſed annulum, quem geſtaret in digito, pallium quo eſſet amictus, ſoccos quibus calceatus, propriis ſe manibus concinnaſſe. Apage importunitatem hominis. Miror

nugacem Sophiſtã, & Græculum Declamatorem, tantum otii fuiſſe nactum, ut in doctorum cœtu, tanquam Gladiator in circo, humeros explicaret, latera intenderet, lacertos exertaret, bucciſque follicantibus, robuſtè, pancraticè, athleticè velitaretur. Neque verò quiſquam ſecum conſtituat, illatam ab illis Reipublicæ labem ita à me in anguſtum compelli, ut ſapientiæ quidem injurioſi, ipſi verò minus liberales & verecundi ſolùm reputentur: in infinitam perniciem lues illa permanat, in fœdiſſima errorum portenta prolabitur. Teſtes appello Lyſias, Timæos, Dionyſios, qui cum ex umbratili literarum exercitatione ad Civitatum regimen capeſſendum digreſſi eſſent, tam acerba dominatione ſunt uſi, ut non ad civium tuendam incolumitatem, ſed ad exitium properandum, non ad Urbium ingenuam adminiſtrationem, ſed ſervitutem calamitoſam, non ad paranda civilis vitæ præſidia, ſed ad regnorum vaſtationem informatos fuiſſe fatearis. Nolim profectò Platoni dicam impingere, qui non niſi ex Philoſophiæ adytis educi oportere Principem, impensè contendit. Sed cum apud annalium Scriptores, & in omni memoria antiquitatis ubique occurrant florentiſſimarum gentium labe-

labefactatę vires,præstantium regnorum opes afflictæ vecordi eorum temulentia, qui aliquam doctrinæ opinionem sustinerent, prope est ut exclamem, verissimè huc trahi posse,quod in aliam sententiam à Nerone dictum legitur: Malim literas nescivisse. Ita vanissimi homines quemadmodum sapientiam priùs, eadem postmodum ratione, Principatu nihil ut solet immutante mores, potentiam ostentui habuerunt.

Bonâ veniâ vestrâ liceat hìc mihi, Auditores, inflicta olim Religioni vulnera inclementi manu rescindere. Revocate in memoriam Macedonios illos, Nestorios, Sergios, aliosque infulatos Urbium clarissimarum moderatores, quos impotens affectandæ sapientiæ studium, & illa in divinarum rerum opinionibus præcipuo quodam modo vecors ac immedicabilis philautia, in impias opiniones atque nefarias abripuit: quique, propterea quod famæ magnæ maluerunt esse quàm bonæ, orbi Christiano certissimam perniciem, funestissimum exitium intentarunt. Quid enim in illis moræ fuit, quò minùs per inconsultam temeritatem atque dementiam lectissima Regna sacrilegâ errorum contagione corriperent,votoque exitiabili ac furioso,non

Ephesium Dianæ delubrum, ut Herostratus, non Delphicum Apollinis, ut Phlegias, sed Religionis Templum arasque sanctissimas flammis consceleratis involverent, popularentur, everterent? Quo verò demum proventu, quo consilio insanissimi sceleris, tot ægri capitis somnia, tot improbissima commenta callidè & veteratoriè effutiverunt, nisi ut illa ipsi luce noscerentur atque clarescerent; ut per ruinas illas, tanquam per æquatam ruderibus muralem foveam, in aliquam nominis memoriam correptarent; ut eversum Religionis domicilium aut in sui erigerent nominis monumentum, aut suæ vellent audaciæ superesse vestigium. Illustre est, multisque comprobatum experimentis Irenæi, scriptoris clarissimi, testimonium; complures, cum apud Catholicos obscuriore, quàm cuperent, loco essent, pravis inventis, quæque novitate aliqua ferirent animos, id esse consequutos, ut ex gregariis & subsignanis militibus, aliorum Duces & signiferi fierent, minimùm abnuentes enormia quælibet ac detestanda, modò speciosa fuerint, dicere; neque pensi quidquam sanctique habentes patriam, rempublicam, majores suos, modò per ora hominum magnificè incederent, suique me-

mo-

moriam quoquo modo apud posteros propagarent. Quas illi tragœdias in florentissimis Europę Asiæque Regnis non excitarunt? quod impietatis suæ virus privatim, publicè, quà pote, quà non pote, effuderunt? quibus mendaciis, quà licentia, quàm effrenatâ opinionum insaniâ, cui falsò libertatis nomen obtenderent, non sunt sævissimè perbacchati? Prævalidis rationum momentis, & apertissimis sacrorum voluminum testimoniis rejecti, ad interiorem admonitum afflatumque divinum, proh sanctam & priscam fidem!, impurissimi homines, & scelerum furiis agitati confugere: sanctissimorum Præsulum, Conciliorum, maximorum Pontificum, quorum incorruptum judicium, & summa in Ecclesia semper fuit authoritas, animadversionibus jussi obmutescere, ad Urbium Magistratus provocare, ad armatorum Principum forum Religionis causas transferre: horum verò libidini obtemperantes interdictionem Sacrorum, socialis vitæ ademptionem aspernari, despicere, scurrilem in modum probrosumque ludificare. Quibus demum etiam spoliati præsidiis, & externæ potestatis munimentis dejecti, vel iterum ad artes suas, mendacia dico & fallacias, relabi, vel tanquam immanes belluæ

undique conclusæ, & jaculis appetitæ, implacabiliùs furere, extremam rabiem, venenatam iram, omnem acerbitatem exerere. His hominum portentis quid deprecari potuissem, aut ad eorum commiserationem benigniùs, aut conducibiliùs ad Reipublicæ securitatem, quàm ut aut Magistratus nunquam, aut literas attigissent? Tot certè nationes pravissima errorum caligine coopertas, tam exuberantem, & multorum corroboratam audaciâ, morum corruptelam cum animo reputans, prope est ut exclamem, felicissimos fuisse mortalium agrestes illos Scythas, apud quos sapienter meminit Anacharsis plus valuisse bonos mores, quàm apud Athenienses multas amplasque literas. Quid enim de obscuritate sua & imperitia rudes populi quererentur, quibus ab optimarum artium inventrice Grecia longè sejunctis, adhuc tamen cum æquitate, fide, innocentia amiciùs multò atque stabiliùs conveniret? Profectò si nullas multi literas, aut, quo nihil beatiùs fieri posse statuimus, moderatè quantaslibet coluissent, minùs tragici non ita paucis in locis & luctuosi Ecclesiæ Fasti & Annales essent; Religionem verò, quam in amplissimis Regnis jacentem, in aliis dilaceratam conquerimur, florentem

& in-

& integram haberemus. Satin' videor, Auditores, eorum ſpecimen vobis aliquod exhibuiſſe, qui præſumpta in literulis opinione, tanquam favis Atticis, aut Homerica loto deliqueſcentes, abruptis legum repagulis, ad omnem licentiam impunè convolant? Timeo potiùs vehementer, ne, qui in re perſpicuè cognitâ multa immodicè & redundanter documenta congeſſerim, moleſtus etiam vobis impendiò fuerim & odioſus.

His atque talibus permotus efferre ſatis & prædicare non poſſum Mirandulanum illum, Picumne dixerim, an Phœnicem?, acri, quod ſcitis, virum ſolertique judicio, ac literarum, quantum unquam hominum ulla vidit ætas, appetentiſsimum; qui cum pervolutandis Philoſophorum veterum monumentis meliores annos contriviſſet, ubi illorum ſcientiam, ac multo maximè Stoicorum, ſuperciliosam quidem & comminantem, cæterùm veritatis ſucco, ac ſæpe etiam coloribus deſtitutam offendit, ad eandem è ſacrorum voluminum paginis hauriendam curas omnes & cogitationes impigrè adjecit. Tum verò animus, qui ab aridiſsimo illo horrore, inopia, jejunitate miſerrimè contabuerat, ſplendidò regioque exceptus, ut ita dicam, convivio veritatis,

ubi

ubi omnia conſpirarent ad frugem,nihil efferretur ad pompam, ita refectum ſe inſtauratumque ſenſit, ut ab infelicibus & ſenticoſis ſaltibus ad lætiſſima paſcua, à lacunis ſordentibus atque contaminatis ad ſinceriſſimos fontes & ſalutares videretur eſſe traductus. Et quidem quinam uſque adeò ad memoriam poſteritatis inſignes Lycurgi, Solones, aliique gentium inſtitutores, qui non confeſtim fatuos ſuo ſe judicio fateantur, ſi Juris prudentiæ ſanctiones legeſque perpendant, quibus Moiſes non ab Ægeria,Minerva,aut Jove,ſed à ſupremi Numinis congreſſu manuque acceptis, Hebræorum Rempublicam informavit atque conſepſit? Tacitus enim prætereo ſanctiſſimas Verbi Divini præceptiones,ne talia humanis inventis conferendo, ſpecie laudationis videar eſſe ſacrilegus. Literarias verò facultates, abſolutamque literarum omnium encyclopædiam paginis illis cumulatiſſimè contineri, uſque adeo nemo ſanus addubitat, ut nimis anguſtè videri poſſim de ſacræ ſcientiæ majeſtate ſentire, niſi protinus adderem, quidquid alibi peccatur, hic corrigi, quidquid à veritate deflectit, hìc in gradum referri, quidquid implexum, languidum, & obſoletum eſt alibi, hìc perſpicuitati, viri-

bus,

bus, nitorique restitui. Quotus enimvero quisque tam hebes rudisque judicio sit, ut sacræ Ethnicæque scientiæ arbiter constitutus, utriusque laudes fructusque ad trutinam per diligentem inquisitionem expendens, non illico disertè pronunciet, præ sacris Oratoribus reliquorum balbutientem eloquentiam, Historicorum, qui in profanis numerantur, fidem infidam, Philosophorum sapientiam verè, ut ille dixit, insanientem, eoque deteriùs, quò improvidis animis majori specie obtentuque veritatis imponunt. Ut planè Græcorum intelligentiam, cui comparandæ atque stabiliendæ tot desudarunt ingenia, illustrem quandam sideribus noctem dixeris, Hebræorum verò sapientiam, de lucida illa nocte triumphantem Auroram, ipsam etiam aliquo eousque habendam in pretio, donec à Solis, Verbi inquam divini mox ad populos vivæ vocis pondere erudiendos consecuturi, radiis vinceretur. Quo loco admiratione dignum est, singularem illam doctrinarum omnium, rerumque maximarum complexionem, quam in sacrorum voluminum literis tantopere jure suspicimus, nihil sanè magis commendare, quàm æquabilem quendam incessum ac temperatum, mirumque rerum altissimarum

cum

cum inusitata moderatione consensum. Institutiones illas evoluite, examinate res gestas, oracula æstimate. Quid ibi elatum? quid asperum? quid vendibile? quanta sine supercilio gravitas? quantus nitor sine levitate? quanta sine pompa majestas? Hoc etiam nomine thesaurus esse dignoscitur, quòd illi ingens immensumque in secessu pretium, nulla in superficie ostentatio.

Illustres Geographi prodiderunt, Atlantem montem, qua parte interioris Africæ campis latissimè præjacet, silvis virentibus convestitum, irriguis fontium scatebris exultare, jucundissimis certantium avicularum concentibus, obstrepentium inter frondes aurarum sibilis, omnique florum pomorumque discolori amœnitate, quadam Naturæ pompa, esse lætissimum. Eundem verò qua parte perpetuas rupes mari objicit, informem, squalentem, asperum, non ferendis frugibus, non alendo pecori, non educandis arboribus satis idoneum memorant. Sapientiam magnifica sui ostentatione tanquam spectaculo positam hactenus collustravimus. Tempus & ratio monent, ut adversam ejusdem occultantis sese faciem subjiciamus oculis, ac veluti alterum montis editissimi latus cautesque percen-

sea-

ſeamus. Argutè quidem aptèque Veteres ita Veneris effigiem proponebant, ut teſtudinem pedibus premeret; illud proculdubio contendentes, ut à Dearum pulcherrimæ ſymbolo diſcerent ſe domi continere mulieres, quibus aliqua formæ laus eſſet & venuſtatis. Nullam fateor ſtudioſam ſatis, & firmam eſſe cuſtodiam pulchritudinis, rei perquam lubricę atque præcipitis, complurium etiam periculis & funeſtiſſimis caſibus inſignitæ. Non tamen idcirco de Minerva perinde atque de Venere cenſuerim reputandum. Alienam illa quidem à ſuis moribus ducit omnem ornatus mollitudinem, nec ejus ingenii eſt, in bracteolis ſegmentata, aut lemniſcis fimbriata cyclade laſcivire: ſed neque horridam & incultam feceris, non vultuoſam & moleſtam, & quadam ferocem triſtitia vultus ac torvitate, ut ſcrupoſum illud antrum referat, in quo dixit Heraclitus latitare veritatem. Parum liberaliter, ne quid duriùs dicam, cum bonis artibus agunt, qui illas in neſcio quos anfractus flexuſque ſordidè obſtinatèque concludunt, moroſam verò quandam earum ſeveritatem atque duritiam, dignitatem & amplitudinem interpretantur. Quod Oratorum maximus affirmare non dubitavit, uſum loquendi ſe

po-

populo conceſſiſſe, ſcientiam ſibi reſervaſſe, verè id fortaſſe dictum judicaverim ab hominum diſertiſſimo, ſed haud ſatis ſcio an humaniter ſatis, & citra artis injuriam, cui omnia ſua incrementa gloriamque debuit. Quid enim? tam ſtupido ingenio, tàm impolitos in arte dicendi fuiſſe ſuſpicer Craſſum, Cottam, Hortenſium, quibuſcum tamquam cum colonis partiariis, ut eloquentiæ fundum, ita gloriam omnem collectæ inde largiter frugis communem habere, aut per arrogantiam ruſticè faſtidiret, aut malignè per invidentiam detrectaret?

Haud ſum neſcius, plurimos, qui avaro ingenio atque difficili, cum Timone illo ringi malunt, quàm proloqui, ſordibus & importunitati ſuæ, modeſtiam, pudorem, verecundiam, honeſta vocabula, obtendere, notamque illam Epicuri ſententiam, *Vive latens*, crebris uſurpare ſermonibus. Eos verò tam ſpecioſo præſidio denudare minimi negotii fuerit. Etenim ſi ita Epicurus animum induxerat ſuum, ut pretium omne dignitatemque ſapientiæ in obſcuritate vitæ ſtatueret, cur hoſpites ex Ægypto Philoſophos tantâ lautitiâ excepit, ut Philoſophicæ ſobrietati remiſſo nuncio, regios animos induiſſe ſit credi-

ditus? cur amicos in Asia ad egregiè tuenda, præclarissima scilicet, castra, tot literis instigavit? cur Metrodorum, Aristobulum, Chærodemum, æmulatione studiorum infestissimos hostes, tot conviciis, tot maledictis invasit, tanta apertissimi furoris acerbitate exagitavit? Non ista profectò animum patefaciunt gloriæ fastidiosum, & famę iratum, quique ignoratione virtutem, otio disciplinas, felicitatem oblivione definiat. Non id esse arbitrer super comparata doctrina in sinu suo gaudere, minimè verò in aura populari & memoria, imo strepitu & pompa admirabundæ posteritatis. Latere, nisi fallor, usque adeo ille noluit, ut hoc ipsum, *Vive latens*, dixerit, ne lateret, & gloriolæ frondes aliquot ipsa gloriæ, ut ita dicam, pampinatione colligeret. Tametsi non immeritò sapientiæ suæ noctem quandam Epicurus offunderet, qui perditæ profligatæque, ut vulgo circumfertur, doctrinæ Author & parens, omnia ad jucunditatis illecebram, vitamque suavissimè traducendam exegit, artesque honestissimas non dominas rerum constituit, sed administras atque satellites voluptatis. Taciturnitatem illa sacra desiderant; latibula jure quærit compotorum Comique gregalium

scien-

ſcientia elumbis & temulenta: caligine ille perfruatur ſua; ſuis præſepultus tenebris occurſus hominum lucemque refugiat. At verò quibus ingenium contigit ad expreſſiorem Divinitatis referendam imaginem probè præcultum & comparatum, quibus cum Catone animus eſt, & certa deliberatio,

*Non ſibi, ſed toti natum ſe credere mundo,*

quo demum illi aut ſuarum rationum aut publicarum compendio deliteſcant? Quin potiùs ampliſſimo laudum ſuarum patrimonio amicos, patriam, cives, exteros prolixè largèque communicent: aquarum ſuarum ſaluberrimos hauſtus, deductis in alios liberaliter rivulis, ad frugi ſitim tollendam impertiant: utque in ſinum felicitatis, quam unicè quærimus, vim Mortalium, quantam maximè poſſunt, adducant, ſumma alacrita te contendant. Quod ſanè publicæ felicitatis parandæ promovendæque ſtudium ita ſolicitos habuit veteres Urbium inſtitutores, quos admirabiles, & Diis proximos haberi Reipublicæ intererat, ut legum ſuarum inventa ad Apollinem, Minervam, & Jovem, honeſto, ut exiſtimabant, mendacio, referrent; quò populorum animis, injecta Numinum Religione, tenaciùs adhæreſcerent, eoque impenſiùs co-

le-

lerentur. Licuit Legislatorum prudentissimis etiam fraude ac mendacio juvare opinionem sapientiæ : nos illam ingenuè exhibere non possumus ? Illi, familiares Numinum congressus comminiscentes, eandem fictitiis fulcimentis efferunt atque communiunt : nos illam veluti raptam è sole Proserpinam, in ima terrarum, in abditissimas latebras conjiciemus ?

Commiserari sæpiùs contigit mihi calamitosa illa atque iniquissima Romanæ Reipublicæ tempora, quibus præcipua apud Principes commendatio habebatur, ignavia civium, & acceptissimæ genus assentationis, servile silentium. Non sanè hic appellandam asperiùs, aut acerbiùs exagitandam suscepi illam Bruti fatuitatem, qui longè alius ingenio, quàm cujus simulationem induerat, novam arcanamque civis patriæ studiosissimi artem commentus est, altissimè sapere, nec videri. Non tegebat ille solertissimæ mentis consilia, sed prorogabat ; non jacentis vultus animusque ille erat, sed expectantis ; nec tempori deserviebat ignavus, sed callidus insidiabatur. Longè erat alia Romæ facies, Tiberio ac Nerone imperium occupantibus, qui perpetuò in sapientissimos quosque odio conflagrarunt ; ni-

mirum ut vesania Principum licentiùs fureret, quæ nullos flagitiis omnibus dedecorati Principatus Censores, nullos contaminatæ probrosæque vitæ Judices pertimesceret. Ea, inquam, temporum sinisteritas obtinuit, ut socordia in obsequii partem veniret, & quæ segnitia erat, sapientia diceretur: eò demum prorumpente licentia, ut Julium Agricolam, Quæstorem primùm, & haud ita multò post Tribunum renunciatum, cum rerum publicarum incuriosus ageret, satisque haberet super partis honoribus veluti sub umbra cubare molliter, non modò pati, verùm etiam commendare sustinuerit ejus viri laudator Historicus, quòd probè nosset Neronis tempora, quibus, ut ejusdem sunt verba, inertia pro sapientia fuit. Usqueadeone ab instituta operis sui ratione Historicorum callidissimus ille discessit, ut qui aliorum virtutes in deterius trahendi finem nullum facere consuesset, Quæstoris nunc Tribunique, sibi affinitate conjuncti, desidiam extollendam, prædicandam, Sapientiæ nomine exornandam putaverit? si tolerantem diceret, conticescerem: si beneficiis flagitiosissimi Principis emollitum atque demulsum, ad ejusdem vitia moresque coinquinatos conniventem pronunciaret, non con-

contradicerem: ſi meticuloſum hominem affirmaret fortunę ſuæ potiùs rationem duxiſſe, quàm famæ, etiam veniam impetraret. Sed quem fluentem inertiâ non diffitetur, ſapientem conſalutare, quid iniquius? Sed Tribuni quæſtuoſam deſidiam, per violatam ſanctiſſimi dignitatem nominis, ſapientiam dicere, quid criminoſius? in illa Urbe præſertim, ubi ſceleratiſſimos impetus hominum perditorum ſingulari nobilium ingeniorum virtute atque prudentia retardatos fuiſſe atque coercitos, neminem profectò minùs præterire, quàm tantum Romanarum rerum Scriptorem oportuit.

Atque hìc quidem ampliſſima ſpatia præteriti temporis reſpicienti mihi temperare non poſſum, quò minùs Chriſtianæ Reipublicæ vel maximè gratuler tot præcellentia doctrinarum ornamentis ingenia, tot Præſules rerumque ſacrarum Procuratores beata quadam literarum ubertate affatim diffluentes, quorum ſapientiâ non modò in aprico lucidoque poſitâ, ſed armatâ etiam pugnacique factum eſt, ne in amœniſſima Religionis ſepta errorum ſentes impunè præſerperent, & lætiſſimam ſegetem informes belluæ contactu fœdo polluerent, effrena excur-

ſione protererent. Nego enim Lernam ullam, Stymphalum, aut Erymanthum teterrimas hydras, ſæviſſima portenta, exitiabiles peſtes in Religionis perniciem evomuiſſe, quæ non etiam Hercules ſuos, ſuos invenerint Theſeos. Dies me profectò & verba deficerent, ſi viros de re Chriſtiana optimè meritos, eoſque lucidiſſimo Sapientiæ gladio in pulvere ſemper & ſole dimicantes, non dicam præconiis laudum pro dignitate condecorandos, ſed recenſendos cum cura ſuſciperem. Nolite porrò credere, eos hic à me dumtaxat adumbrari, quos ſui muneris ratio publicæ ſalutis procurationi præfecerat. Ipſi etiam à rerum humanarum ſtrepitu longè ſepoſiti Religioſæ vitæ cultores, ipſi per incultos nemorum ſaltus, aut horrentia jugorum aſpreta diſperſi Eremicolæ, qui ſubductum rebus mortalibus animum divinis tantùm in placidiſſima vitæ tranquillitate repræſentabant, ſiqua circum Hæreſeos ſibila audirentur, certatim ſe ex obſcuris ſpeluncarum receptaculis ad ſtrenuè occurrendum & decertandum proripuerunt, Non illi inter pacis illius beatiſſimæ ferias duxerunt ſibi eſſe conſeneſcendum, decumanos Eccleſiæ fluctus, veluti è ſpecula, extra aleam deſpectantibus. Quamobrem tanquam

legio

legio auxiliaria lituis evocata, emergere ex umbris, posilire in apertum, ipsaque diuturna cessatione robustior, Religionis causam aut nutantem stabilire, aut debilitatam confirmare, aut jacentem erigere. Tigrim ferunt, Armeniæ fluvium rapidissimum, longissimo tractu terrarum, occultum ignotumque subterraneis meatibus fluere, donec rivorum vectigalium aquis in unum coactis, aperto Cœlo ac sonoro gradu, tanto fragore se in subjectos iterum campos exonerat evolvitque, ut sit planè perspicuum, non ignaviam abditi fluminis illam fuisse, sed astum; nec amisisse in latebris aquas suas, sed fœnerasse. Non absimili consilio ab hominum societate & commercio sejuncti tegebantur Heroes illi, sed ut cumulatiùs ad bonam Ecclesiæ frugem exundarent: demissi & jacentes quiescebant, sed ut impetu & vigore collecto validiùs in hostes magnanimi leones exurgerent. Non otiabatur occlusus ignis, tam strenuè tempori erupturus: nec ulla erat nubium desidia, in quibus validissima contra Typhœos illos fulmina cudebantur.

Quocirca nullus ambigendi locus est reliquus, Sapientiam ad innotescendum nobis divinitus obtigisse, infestoque animo cum eâ-

dem agere, quicumque illam è cœtu mortalium, veluti lumen è convivio tollunt, & in obſcuros anfractus compellunt, miſereque concludunt. Nunquam Plato ad Siciliæ oras appulerit; quis avaritiâ furentem Dionyſium mitigabit? Conſulem Tullium Roma non videat; quis faces ſacrilegas è Catilinæ manibus extorquebit? Ignorent Athenæ Socratem; quis plebem ſeditioſam, magiſtratus nequiſſimos continebit? Is verò ita Sapientiæ proferendę ſtudio exarſit,ut cicutam ſorbere juſſus, carcerem verterit in Lyceum,nec antea ſociis amiciſque deſierit prodeſſe, quàm vivere. Quid hic Demoſthenem memorem, qui patriam, à qua in extremas calamitates adductus fuerat, literis illuſtrare non deſtitit? Quid dulciſſimum Poetarum Ovidium, in informi rudique Scythia exulantem? Sed natum Muſis ingenium in ipſo Septentrione magis incaluit. Caucaſeæ rupis aſperitatem biverticem Parnaſsum, perpetuis Aquilonibus impulſum mare Pegaſeum fontem eſſe exiſtimavit; & ſuper curvatis hiberna glacie arboribus citharas & plectra ſuſpendit. Uſque adeo ſapientiſſimus quiſque potuit ſine fortunis, ſine patria, ſine ſole, ſed ſine ſapientia, quæ publicam reſpiceret utilitatem, eſſe non potuit.

Hoc

Hoc probè fixo & ſtabilito, agite ab omni ingenuæ laudis parte ornatiſſimi Juvenes, quos honeſtas artes excolendi ardor erexit ad gloriam, quos literarium claſſicum, quod è Palladia turri perſonuit, tantâ frequentiâ, tanta animorum contentione, ad eruditum pulverem evocavit. Sapientiam colite, non jactabundam illam, Ædilitia oſtentatione turgidam, nec verò refugam alteram, & rugoſa fronte ſubruſticam, ſed ita temperatam, & ſuis undique expletam perfectamque laudibus, ut nec ſumptuarias leges excedat, nec vileſcat precaria timiditate. Hoc verò eſt, quod vetuſtiſſimo effato uſurpatum, *Feſtina lentè*, Titus Veſpaſianus Delphini Anchoræ obvoluti ſymbolo illuſtravit: ut illius, qui velociſſimus animalium creditur, pernicitatē & impetum cum hujus gravitate & cunctatione intelligeremus eſſe jungendum. Egregiè Marcus Tullius, quemadmodum Plutarchus eſt Auctor, cùm à quibuſdam quòd nimis effusè, ab aliis contra quòd admodum paucis ſuam locaret operam, notaretur; gaudeo, inquit, lætorque, hoc etiam extare argumentum moderationis meæ: nàm me in neutram partem peccare, hac ipſa calumniatorum diverſitate colligitur. Poſtremò

quo Agricolæ modo non projectis corbulis temerè, nec summis digitis singulatim semina jaciunt, sed pugillo expanso, justoque commensu; ita eos, qui opes literarias, in quibus veræ gloriæ messis amplissima continetur, administrant, modum inter utriusque vitii confinia retinere oportet, probèque meminisse, Sapientiam neque ostentandam esse, neque occultandam.

# ORATIO IV.

## De Armorum & Literarum ſtudiis componendis.

*Habita in Aula Maxima Collegii Romani in ſolenni ſtudiorum inſtauratione.*

NULLO ſanè nomine de rebus humanis natura præclariùs meruit, quàm quòd in tot ancipites caſus nato homini projectoq; ingeniũ providerit, non, ut cæteris animantiùm, anguſtis quibuſdam certiſque limitibus coarctatum, ſed ad omnes facultates, ingenuo viro patriæque ſtudioſo dignas, expeditum & patens, ipſique naturæ par, & quod oppoſita ſtudia, longè diſſitas artes, & omnia diſciplinarum divortia complecteretur. Quamobrem falsò & inju-

& injuriâ de conditione temporum conqueruntur, qui inter armorum tractationem & literas vetustissima quædam odia & implacabilem discordiam excogitant; tanquam ætatem hanc nostram, cum exactis omnibus de militari laude certantem, literas pudeat respicere, & à bellico pulvere ita prægraventur eorum oculi, quorum in pulvere literario labor eminet, excellit industria, ut abjecta omni cunctatione cogantur à Musarum complexu,& sua statione decedere. Quid enim,ajunt, hìc sibi reliquum putet Sapientia? Quietem? quam tot armorum strepitus & classica perdiderunt. Principum patrocinia? quorum mentes, altrices cæteroqui bonarum artium, bellorum cura præpediit. Præsidia divitiarum? quas lacunæ perpetui Martis exhauriunt. Honores? quos non imbellis desidiæ invitamentum, sed periculorum dumtaxat & vulnerum præmia constituunt. Gloriam? quod illustre virtutis stipendium vitæ profusionem consequitur, vimque inde partam magnorum in Rempublicam meritorum. Nimirum simul atque suspicio bellici tumultus increbuit, spes omnis mansueta studia excolendi decidat necesse est. Rarus siquidem Cato, oppugnante Uticam Cæsare, cum Phædone philosophatur;

tur; & rarus Archimedes, cursante per vias domosque infesto milite, modulos ingentium operum gryphosque describit in pulvere, quos nempe suo mox sanguine obliteret atque confundat. Super hæc nimis invidæ temeritatis esset, desponsam ac destinatam huic sæculo bellicam laudem præripere adniti, ac veluti in tot militum atque Imperatorum frontes invadere, commeritasque ex illis lauros extorquere atque divellere inconsulto quodam quasi furore Sapientiæ. Honorem itaque abunde cumulatèque habitum sibi putent literariæ disciplinæ, si aliquantùm conticescere jubeantur, quo tempore Dictator edici justitium, forum claudi, ærarium obserari, judicia tolli, actiones omnes causasque intermitti jubet. Annuat Deus immortalis precibus nostris, faxitque, ut, armorum desuetudine mitigatis animis, defervescat ardor hic bellicus, & à diuturnis laboribus ad otium devexa ætas colligat sese, & ad studia pacatiora cōponat; tunc jacentes artes erigēt sese, diemque videbunt suum, ac veluti cessatione reparatis viribus, ad lætam & opimam segetem reflorescent. Nimis enim absurda atque conversa res esset, in hac non meditatione tantùm, sed rabie cursuque multiplicis belli, e Mi-

è Minervæ ſuggeſtu audiri literarum præconem, qui animos lectiſſimæ Juventutis militari ab arena, vel ad eruditas Platonis platanos, vel ad mollia Muſarum vireta convertat. Et hi quidem ſunt triſtes illi ac planè tragici queſtus plurimorum, qui ſapientiæ ſtudia in invidiam vocant, & diſtrictam bellis ætatem quaſi quoddam velamentum obtendunt ſocordiæ ſuæ; nimirum ut literas non tam neſcire per mentis hebetudinem, quàm præarmorum laude deſpicere videantur. Eam ego hodie notam à præclariſſimis artibus depellere ac penitus amoliri contendam, non minus è Republica, quàm è dignitate hujus loci facturus, ſi in tam confertis literarum comitiis, quantùm dicendo aſſequi poſſum, oſtendero, literarias & bellicas artes, quæ oppoſita ſtudia plerumque habentur atque rixantia, in eandem ætatem quàm accommodatiſſimè cadere, nullamque eſſe inter literas & arma diſcordiam.

Video autem cujuſmodi cum hominibus mihi res futura ſit: nempe cum iis, qui belli aſpectum triſtem & ominoſum non ferunt, eaque crebris ſermonibus tradunt & inculcant, quæ vel Strepſiades jactavit apud Ariſtophanem in Nebulis,

Ἀπο-

Ἀπόλοιο δῆτ' ὦ πόλεμε πολλῶν εἵνεκα

vel apud Maronem Drances in Latinorum procerum cœtu,

*Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.*

Quanta animorum acerbitate ante oculos obversantur illa inhumatorum cruenta corpora, illa singultantium membra exanguia, illa per agros saltusque feris & alitibus projecta cadavera! Quàm sæva & deformis facies, cum Mars plenis quadrigis se infert, flammisque, rapinis, cædibus, satellitum suorum catervâ stipatus, liberos à parentum, viros à sponsarum complexu violenter abstrahit; ornatissimas domos cum vetustis familiarum monumentis, opulentissima templa cum æneis & marmoreis simulacris, clarissimas Urbes cum omni veterum ædificiorum cultu atque memoria latrociniis devastat, ferro diruit, igne succendit! Milites verò, super insitam pervicaciam, secundis feroces, quique nocendi assuetudine & impunitate, ab omni morum elegantia abhorrere solent, sacra profanaque omnia promiscuè, omnesque, ut ajunt, eodem ordine Achivos habentes, quàm ferociter ubique procaciterque lasciviunt! Eò proculdubio se eorum audacia porrigit, ut ferire, cæde-

cædere, optimum quemque jurgio lacessere, immani sulphure ac flammis omnia miscere, ea demum, postquam honestatis etiam vocabula corrupimus, militaria reputent decora, ea in maximam partem fortitudinis bellicæ gloriæque ponant. Notum quippe

*quid cæde calentibus armis,*
*Quantum iræ liceat, motusque quid audeat ensis.*

Hæc atque talia si literarum studiosi seriò perpendant, an existimatis quidquam moræ in illis futurum, quin abjectis calamis, omnique cura demerendæ literis posteritatis, masculos sumant animos, gratoque ocio fortiter renuncient, ut Achilles ille, apud Lycomedis filias latitans, ab Ulysse ad pulverem Troicum evocatus? Hostes obsident Patriam; tu in Musæũ te recipias? In avitos agros flammas immittunt; tu ad Cleanthis lucernam desidiosus evigiles? Tormentis æneis quatiunt, occultis ignibus subruunt mœnia civitatis; tu in Deæ Ægeriæ secessu rusticeris? Dum alii pro aris & focis capita devovent, dum hostium gladiis pectora objiciunt, tu in Democriti puteo, tu in subterraneo antro Demosthenis, metu vacuus, exsors periculorum, segnem industriam fatiges? Desidem te & tor-

torpentem viderint parentes, liberi, populares, qui in amiſſione fortunarum, in agnatorum gentiliumque funeribus, in patrii excidio ſoli cum horrore ingemiſcunt? Oreſte tragico vel Ajace dementior fuerit, qui vultu multa, ut ajebat ille, & præclara minante, admirandæ eruditionis famam commoveat, dum affines, amici, cives infeliciſſimi aut ferro in acie concidunt, aut oppreſſi ſervitute ne liberum quidem ſpiritum ducere poſſunt.

Quamvis, ſæviſſimo ingruente bello quæ ſecuritas præſtantibus obvenire queat ingeniis? Ubi, inter pulſus tympanorum, honeſtum locum habeat otium, neceſſarium illud optimumque ſtudiorum coagulum? Veriſſimè omnino Cicero, bella & concertationes tempus mutum à literis nominavit; ſilere leges inter arma, inter militum clamores non audiri voces Aſtreæ, Muſis atque Marti nullum docuit eſſe commercium. Quocirca quemadmodum ii faciunt, qui obſeſſis Urbibus, annulos, gemmas, chryſendeta, & pretioſiſſima quæque terræ altè defodiunt, repetenda ſcilicet, & à ſitu atque rubigine detergenda, cum ſerenitas optatæ pacis refulſerit; ita, cum circum aures litui ſtrepunt, ſapientes viros convenienter tempori agere, & ſcribendi inter-

tercapedinem facere oportet, donec ſedatiores animi ad ſpem manſuræ libertatis exarſerint. Et hæc quidem de armis literiſque vulgi exiſtimatio eatenus apud multos invaluit, ut Martem, quod olim de crudeliſſimo tyrannorum Phalaride eſt traditum, vocem ipſam jugulare virorum doctrinâ præſtantium putent. Ego verò cum iis hominibus non illud primùm expoſtulaverim, cur ultro ſe gerant ita ſtrenuos obloquutores militaris diſciplinę, cujus unicè præſidio eâ ipsâ, quam tantopere quæritant, ſtudiorum tranquillitate perfruuntur. Quòd enim vitam ſine periculo, fortunas ſine injuria poſſideant, quòd in gremio ſuaviſſimæ pacis exigant vitam, virtuti militum referre debent acceptum, quorum impigro fidelique ſtudio fit, ne Religionem in templis, juſtitiam in foro, domi fidem, pietatem, honeſtatemque deſiderent. Neque rurſus illud otiosè contendam, in ſæviſſima belli tempeſtate, ad literas non modò tutiſſimum eſſe perfugium, ſed earum tractationem ipſa circumſtrepentis belli aſperitate accidere jucundiſſimam. Quid enim aut ſuavius, quàm bellicos fluctus ab illo mentis portu proſpicere, aut glorioſius, quàm, reliquis gladio dimicantibus, de teterrimo ignaviæ mon-

monſtro calamis triumphare? Profectò ſicut qui, procelloſo ruente turbine, ad tecta confugiunt, neſcio quomodo dulciore, quàm ſoleant, ſenſu ſe domi continent, ita qui in publica armorum calamitate ſapientiæ arcem tenent, acceptiùs gratiùſque ſecuritatem ſuam alieno periculo metiuntur.

Nolite verò ſuſpicari, me ex eorum eſſe numero, qui aut Cynico faſtu, tanquam vinitoria falce, animorum affectiones reſcindunt, aut, utraque aure olorinis pulvillis reclinata, ad orbis collabentis ſtrepitum, ut qui ſomnos aquarum molliter decidentium murmure alliciunt, jucundiſſimè conquieſcunt. Armorum incommoda uſu triſtia, ſenſu moleſta, toleratione difficilia eſſe ita non ambigo, ut ad illa mala non tangi, id verò eſſe credam non inflammari ſub æſtuoſa Syene, aut inter Arcticas pruinas non obrigeſcere. Quis enim ingenio ſit adeo duro & perpeſſitio, ut publicas privataſq; calamitates ſupercilio irretorto, & nihil infracto animo ſuſtinere poſſit? Verùm ſi judicia hominũ ſapientiſſimorũ, ſi naturam ipſam belli & pacis artium diligenter inquirimus, omnia ejuſmodi reperiemus, ut vos, flagrante bellis ævo, ad præſidia doctrinarum expetenda vehementer accendant.

Ut autem huic ſtabiliendæ veritati, quæ in extremæ ſunt vetuſtatis memoria generatim universèque percurram; primùm omnium clariſſimum illum Thebarum conditorem Cadmum expendite, virum ita à natura genitum, ita uſu & exercitatione ad arma inſtitutum & comparatum, ut vel cum colonum ex milite ageret, & agricolationi, quæ mitiſſima eſt artium, ſtuderet, non niſi Draconum dentes, quos ante mactaſſet, pro ſeminibus jaceret, qui mox in horridam armatorum militum meſſem, non ſine Agricolæ ipſius terrore, pubeſcerent. Tantum tantoque fortitudinis robore pollentem virum nemini eſt dubium decem & ſex literas è Phœnicia in Græciam detuliſſe. Notas verò literarum reliquas in bello Trojano adjecit pugnaciſſimus ille Græcorum Palamedes, cujus ſcientia militaris ad ipſius Ulyſſis invidiam, non niſi æmuli ſui morte tollendam, effloruit. Prætereo, quod idem teſſeras militares, ordinemque, quo acies procederet, commonſtravit. Quæ omnia ſi ille, quod multi perhibent, à gruibus didicit, id ipſum commune mirumque armorum ac literarum vinculum prodit. Illæ enim dum non niſi inſtructa acie, & ordine, ut ait ille, literato, aerem permeant, va-

varietate illa figurarum, quas volatu deſcribunt, authores fuerunt armatis quidem viris, ut certam in progreſſione formam & ſpeciem tuerentur, ſapientiæ ſtudioſis, ut ſymbola haberent & notas, quibus animi ſenſa depingerent. Hinc ſcitè, ut ſolet, feſtiviſſimus Poetarum;

*Turbabis verſus, nec litera tota volabit,*
*Unam perdideris ſi Palamedis avem.*

Jam verò Ægyptii, quorum antiquiſsima ſecundùm Phœnices laus fuit & inventio doctrinarum, cum inter ambagioſas notas, literas nempe ſuas, noctuam leonis capiti impoſitam referrent, quid niſi ſummam inter literas & arma conjunctionem adumbrarunt? Ab Ægyptiorum ſententia non ablusere Lacedæmonii, qui prælia inituri Muſis litabant, doctiſſimaſque Jovis filias non imbelles & deſides reputabant, ſed firmiſsimi vigoris conciliatrices, & auſpices victoriarum. Quod expreſſiore etiam imagine apud Romanos veteres fuit publico monumento conſignatum, cum Fulvius Nobilior novem Camœnarum ſigna ænea elegantiſsimi operis, ex Ambracienſi oppido in Urbem translata, prope Herculis clavigeri ſimulacrum conſecravit. Poſtremò eas Artes amiciſsimas eſſe luculentiſsimo teſtimo-

ſtimonio ſancivit Antiquitas, quæ Minervam literarum præſidem Deam haſta & ægide armatam exhibuit, qualem Homerus non interfuiſſe ſolùm Trojano meminit bello, ſed Martem ipſum, ſecum congredi auſum, graviter vulneraſſe.

His ita cognitis, non priùs ad ea, quę hanc cauſam impensè illuſtrant, mihi video eſſe feſtinandum, quàm gemina ad progrediendum offendicula è via ſubmoveam, quæ in quibuſdam inſidiis poſita ipſo in limine offendit oratio. Ex iis, quæ humanos animos à literario labore deterrent, ſi quando immaniſſimi bellorum turbines extremas calamitates portendunt, duo potiſſimùm recenſentur. Et primò quidem Principum curæ à tutela patrocinioque præſtantium ingeniorum ad Principatum ſeu propugnandum ab hoſtibus, ſeu ambitiosè proferendum converſæ. Equidem non ita animatus ſum, ut non maximum rei literariæ momentum putem erecta in literatos Principum ſtudia. Ut enim quantæcumque demum molis navigia, licet velis, funibus, remigio inſtructa, tacente vento, minimùm provehuntur; ita niſi Eteſiæ quædam regii favoris aſpirent, irritâ operâ ſapientes viri in ampliſſimum illum & im-

per-

permeabilem disciplinarum oceanum totos explicant sinus. Refert quippe quàm maximè, ut sunt Historici Romani verba, in quæ cujusque virtus tempora inciderit; neque ullum tam sublime, tam promptum ingenium est, ut statim possit emergere, nisi illi Principum liberalitas ad Sapientiæ stadium percurrendum aurea subdat calcaria. At enimverò si in eos Principes intueri velimus, qui magnitudine rerum in bellis gestarum humanum fastigium excedere visi sunt, omnes propemodum deprehendimus in eo vel maximam gloriam statuisse, ut literatorum hominum studiosissimi viderentur. Certè Africanus ille Scipio, cujus in armis felicitas supra omnem votorum audaciam patriam exornavit; exterorum invidiam inflammavit, Panætium Philosophum, Polybium Historicum, Lucilium Poetam non modò summis honoribus affecit, sed indiscretos lateri suo socios adesse voluit, quòcumque arma verteret; ratus non satis splendescere victorias suas, nisi eas eruditarum artium egregius ille comitatus irradiaret. Ennium verò Poetam usque adeo officiosissimè coluit, ut, quod religiosissimum inter mortales est, eundem sepulchro etiam suo communicare voluerit; tunc de-

mum arbitratus se prospexisse perennitati gloriæ suæ, si, permistis Ducis eximii & præclarissimi Vatis exuviis, utriusque vicissim laureæ laureis, cineribus cineres miscerentur. Quid de Alexandro dicam, qui, quo tempore bellum Thebanis fecit, victoris militis avaritiæ permissa Urbe, Pindari Vatis domum servari jussit; qui Homeri Iliada gemmato scriniolo, aut, cum decumberet, pulvillo subjectam pretiosiùs custodivit; qui beatiorem se Aristotele Magistro, quàm terrarum orbis imperio prædicavit? Quid de Demetrio Poliorcete, qui Rhodiis pèpercit, ne incendio Protogenis tabulam aboleret? Prętermitto hic de Augusto & Trajano dicere, qui aliis ex aliis bellorum expeditionibus impeditissimo principatu, suscepto literatorum patrocinio, obnixiùs laborare visi sunt, ut Romani ingenii fines extenderent, quàm imperii. Nulla sanè Severo Cæsari par oratio poterit inveniri, qui, cum gladium in Ulpianum Jurisconsultum ab hoste directum objectu imperatoriæ vestis intercepisset, nullos gemmarum ornatus se tanti facere jactabat, quàm speciosum illud tam honestâ causâ laceræ chlamydis dehonestamentum. O vocem Principis, memorię literisque mandandam! singu-

gu-

gularem etiam dicerem, nisi ejus sententiæ laudem Severus cum Antonino Pio & Alfonso Rege communem habuisset; quorum prior malle se ajebat unum servare bonum & sapientem civem, quàm innumeros hostes vincere; posterior longè sibi optabilius fore Regnis, quę possideret, quàm amore erga literas & eruditos viros exui, etiam Sacramenti religione interposita confirmabat. Sed nullo optatiùs tempore sapientes viri bonæque artes omnia votorum vela effuderunt, quàm cum Leo Mediceus, magni illius Laurentii literarum Patroni filius, summum augustissimumque Sacerdotium obtinuit. Tunc etenim honestis artibus edito quodam quasi signo bene sperandi, tanta continuò facta est hominum eruditorum accessio, tanta vis pręcellentium ingeniorum in gremium generosi Pontificis advolavit, ut natura pręfestinasse edere partus suos, & temporum vicissitudines antevertisse videretur, unaque in ætate collocasse ingenia, quæ in multa sæcula disseminanda paraverat. Intendebat Principis liberalitatem iniquitas temporum. Nam & ejus imperium perturbatæ in Italia res excepere; & in cervicibus erat Gallicum bellum, quod Julius eidem quasi testamento legave-

rat. Diem possem dicendo eximere, si innumeros adjicerem Principes, qui licet multis alendis sustinendisque bellis implicatissimi, nihil tamen in fortuna sua majus habuerunt, quàm ut possent, nihil speciosius, quàm ut vellent præstantibus ingeniis benefacere, ea demum se maximè possidere arbitrantes, quę sapientibus erogassent. Quamobrem nihil veritati propius pronunciatum à Platone crediderim, quàm Principes Oeconomos esse Sapientum. Tunc certè felicitate sua dignissimi sunt, cum eo nomine dicuntur ipsi felices, quo Felix nuncupatur Arabia; de qua illustre illud est Plinii testimonium: Nobis servit Arabia, & tamen ipsa felix dicitur. Ut enim odores alii habent, alii sentiunt; ita optimi quique Principes insignia nomenque regium ipsi possident; in cives virtute spectabiles conferunt commoda Principatus. Multò hoc sanè honestius & gloriosius, quàm cum planis, mimis, morionibus, & parasitis regnorum opes dividere; hoc est, scire perdere maximos census, donare nescire.

Alterum bellica ætate oppositum literatis viris obstaculum deposcunt sibi paupertatis incommoda, quæ direptiones domorum, agrorum vastationes, mulctarum irrogationes, im-

immenſamque auri in militiæ uſus profuſionem ſubſequi neceſſe eſt; & quorum aſperitate retardati eruditorum animi ægrè ad Sapientię juga correptant. Id enim ſibi vulgus perſuadere ſolet, ut, quemadmodum ranæ in Locrēſi agro amœniſſimo dulciſſimè canunt, quæ translatę ultra fluvium in Rhęgino ſilent; ita exculta doctrinis ingenia, niſi opes largiter ſuppetant, & imperturbata quædam vitæ ſerenitas invitet, ad nullam præclaram cogitationem poſſint aſſurgere. Præterquam enim quod ad tuendam ornandamque opinionem, quam eruditiſſimus quiſque in literis ſuſtinet, mirè conferunt honeſtis laboribus honores & pretia conſtituta; certè rei familiaris anguſtiæ, trepidatio, pavor, anxietas, ita mentis aciem obnubilant, ut nihil cogitatè meditari poſſit, nedum invigilare curis, quæ ad propagandam ſæculi gloriam, literarumque dignitatem aſſerendam pertineant. Exclamare hic liceat mihi; Proh ſanctam, & priſcam fidem! Veſtram nempe fidem interpello, veſtrum adjuro genium, doctiſſimi viri, quorum vetuſtiſſimum inventum Philoſophia perhibetur, qui Paupertatem, nutricem honeſtarum artium, parentem Sapientiæ, bonæ mentis vernaculam & contubernalem ſua-
viſſi-

vissimam nominastis. Non eos profectò vos honestissima sapientis appellatione dignos putastis, quos rerum satietas capit, quos vitæ mollitudo & teneritas enervat, magisque inopiam; quàm improbitatem fateri pudet. Non eos ad illa sacra & adyta evocastis, qui per omnes mundi plagas diffundunt insatiabilem animum, qui ad omnem raudusculi lucrique spem avaras proras obvertunt, tunc verò pulchrè & beatè sibi esse ducentes, cum intra sua rura milvii fatigantur, agrique modus ne Villicis quidem satis notus putatur. Imò verò nihil turpius, nihil insanius reputarunt veteres illi, quàm quod divitiarum invitamentis adhinnirent, qui ad beatè vivendum satis præsidii haberent in sapientiæ opibus; qui thesaurus non ab India subvehitur, sed intus in ipso natus cælatusque homine, multa temporis prolixitate, multa assiduitate laboris eruitur, ab iis solùm feliciter comparandus, qui animi bona terrestribus purgamentis, vilique portiunculâ splendentis luti potiora habent. Non institui hoc loco recensere Biantem, qui ex opibus incensæ patriæ nihil, quod aliò asportandi labore dignum esset, existimavit; non ex severa & vultuosa Stoicorum familia Zenonem, qui opibus nau-

fra-

fragio amissis, ad Sapientiæ portum se compulsum gloriabatur; non Cratem, demersis sponte divitiis in sublime enatantem; non Diogenem, qui felicitatem suam circumferebat in dolio; non Cleanthem, qui, cum ad chartas coemendas pecunia non suppeteret, Zenonis præceptiones in mortuorum ossibus excipiebat; non demum omnibus Persarum gazis clariorem, fictilem Epicteti lucernulam, quam ob summi viri apud omnes existimationem tribus drachmarum millibus vænisse, author est Lucianus. Illud sanè palam est, nostros Peripateticos, qui pecunias aliquas ad vitæ usus non fastidiunt, earum tamen amorem, non immenso auctu exundantem ad pompam inanem & odiosam, sed mediocritate definitum voluisse. Infesto prorsus animo nobiscum egisset natura, si qui fortunam, blandam animorum conciliatriculam, in bonis non numerat, ad nullam rem illustriorem satis ornatus posset accedere. Non computat census Sapientia, animos eligit; & dedignata quos auri fulgor ad omnem procacitatis licentiam obcæcavit, iis amantissimè sui copiam facit, quos adversùs voluptatum illecebras inconniventes offendit, ideoque dignissimos, quibus se natura & Cæli arcana denudent.

Id

Id maximè consonum veritati esse, testimonio sunt Sacerdotes Ægyptii, quos primos mortalium Astrologiæ rerumque cælestium studiosissimos suspexit Antiquitas. Hi, ut purgatioribus animis siderum contemplationi vacarent, in campestribus atque compascuis, vilissima olerum esitantes, more pecudum victitabant, complicatiles suas domos ductilibus plaustris circumferentes, nimis infirmum adversùs ventorum turbines, & inclementiam aeris munimentum. Exempla Præstitum Ægyptiorum sequutus Plato divinus, cum Rempublicam & Platonopolim illam suam ad optimi regiminis normam sedula ratione constitueret, legibusque sepiret, nihil impensiori studio prospexit, quàm ne divitiarum illicia in illam videretur accersere. Nam & à mari Urbem suam longè submovit præciso vitiorum commercio, quæ in maritima oppida cum advectis peregrè mercibus non tam induci solent, quàm irrumpere. Cives verò ut ad omnia frugalitatis exempla morigeros haberet, omnia in commune conferre jussit, quæque vitæ ratio posceret, parcè sumere frugaliterque de medio. Eam certè constat ejusmodi austeritatẽ disciplinæ fuisse, ut cum Plotinus Ægyptius semirutam in Campania Urbem,

bem, institutis Platonicis administrandam, à Galieno Cæsare postulasset, cum illa sua votorum importunitate longè facessere jussus, non sine palmari ludibrio fuerit omniumque irrisione rejectus. Quo in loco subsistere paulum, atque in transcursu demirari licet, Platonicos homines, qui optimi ex Philosophis haberentur, ne dirutum quidem oppidum obtinere potuisse, cum Christiana Religio, quæ multò asperiora suaderet, in omnes terrarum plagas latissimo imperio potiretur. Quid enim Platonis leges ad Romualdi, Brunonis, Benedicti, Francisci institutiones, quæ vim infinitam Mortalium à patriæ & propinquorum complexu ad invios silvososque saltus, à divitiarum affluentia ad extremam rerum inopiam perduxerunt? Tam latum patuit esse discrimen inter sapientiam, quam illi è Cælo delapsam hauserunt animis, & evanidam alteram, quæ se in raucis Sophistarum exedris robustè & anxiè venditabat.

Jam verò, ut, à digressione, quam Religioni debui, repetatur oratio, quæ superiùs collocavi, satis ut opinor evincunt, non gravatè humili ruinosoque sub tecto habitare sapientiam, quemadmodum vili asperaque sub concha prænobiles margaritas. Sed delicatiùs

agam

agam cum sæculo, in quo, excussa illa veterum severitate, faciliùs est reperire qui vituperet fortunæ bona, quàm qui fastidiat. Desierunt felicissima illa tempora, cum fatum literatorum ad magnam gloriam, non ad magnam opulentitatem spectabat. Ego verò etsi multis maximisque Principum documentis liquidò possem ostendere, inter bellorum æstus, non modò nihil ad vitæ subsidium defuisse præclaris ingeniis, sed quæ ad jucundissimum alendum otium experi possunt, commoda redundasse, tamen, ne singula inani pompa percurram, ab eximia Alexandri Regis liberalitate abundè locuples exemplum, & omnium instar, accersam. Nemini video dubium esse, invictissimum illum Macedonum Ducem, cum de universa Græcia sub jugum mittenda, de adipiscendo Persarum Regno, de ipsis Indis bello lacessendis cogitaret, eam pecuniarum copiam profudisse, quæ Picorum montes, qui aurei esse feruntur, æquaret. Cogitate tot militum stipendia, tot expertissimorum Ducum Honoraria, vestes, arma, cibaria, commeatus, qui ex tam acris diuturnique belli usu esse possent. Quos, obsecro vos, quantosque sumptus istiusmodi paratui providendo expletos fuisse arbitramini? Accipite
autem

autem rem memoratu incredibilem. Quo tempore munificentissimus Imperator tam gravis belli onus sustinebat, nihilo se minùs impendiosum præstabat unius Aristotelis otio alendo, ut de omnigenorum animalium Historia eruditissimos commentarios lucubraret. Dum victricium armorum terrore latissimè in hostes didito, strenuè Macedones fortiterque rem gererent; dum Lysimachus, Seleucus, Perdiccas, Clitus, Hephæstion summis viribus in acie dimicarent, Aristoteles in summa non modò securitate, verùm etiam rerum copia transigit Mercuriales dies. Dum illi laborum, sitis, inediæ sanguinisque pretium, disjunctissimas subigunt nationes; hic ab omnibus operosissimæ molitionis præsidiis instructissimus, doctissima volumina ad seram posteritatem victura transmittit. Dum illi angustis Macedoniæ finibus Persicũ adstruunt Regnum, in exiguas post Ducis obitum partes, tanquam latronis cadaver, miserrimè discerpendum; hic eas divinæ prope mentis merces extrudit, eas opes colligit, quæ gloriæ suæ futurarum ætatum admirationem invidiamque concilient. Quæ cum ita sint, desinant delicatuli isti literarum cultores bellicæ ætatis angustias & inopiam criminari. Sic

etenim

etenim universum hunc locum breviter presseque conficio. Vel opportunam studiis suis rerum egestatem, vel iniquam esse constituunt. Si opportunam; cur tantopere eâ causâ bellicam artem incusant? Si iniquam; bono eos animo, & ab ea cura metuque vacuos esse jubeo, quos publicarum calamitatum expertes ipsa præstat, quam profitentur, Sapientiæ reverentia.

Ex his verò scopulis postquam emersit oratio, lęvigato jam veluti itinere, nihil est promptius, quàm ut ostendam, non modò commercium inter arma & literas, sed summam quandam conjunctionem & necessitudinem intercedere; juvari literatorum quietem defensione Martis, eorum ingeniis Martis virtutem acui; nullique faciliùs arbori inseri surculum, quàm bellico sudore & sanguine irrigatas lauros pallentibus ederis frontium eruditarum. Neque illuc decurram, ut quæram, leviorine reprehensione arma, quàm literę negligantur; aut utra ex iis artibus alteri pulchritudine sua & pretio palmam præripiat, nihil ambigens, civitati ex utraque arte mistæ ac temperatæ integram domi forisque gloriam contingere; eamque optimæ Reipublicæ imaginem esse pulcherrimam, quæ alterâ manu mi-

nacem

nacem gladium adstringat, alterâ concordiæ pacisque aram comprehendat, in certam sui perniciem itura, si utriusque disciplinæ nexus ille deficiat. Quapropter non falsò & inaniter à Cicerone est dictum, milites pacis causâ bellum gerere, & laborem spe otii sustentare. Populum certè Romanum omnium infelicissimum futurum fuisse crediderim, nisi deposita veteri duritie, armorum studiis pacis artes junxisset. His atque talibus omissis, illud meo jure contendam, nihil magis è re bellica esse, quàm auxiliares copias virorum sapientiâ illustrium. Est certè omnium opinione & consensu verissimum, militarem artem ministram esse Justitiæ. Neque enim, ut ajebat Agesilaus, armis indigeremus, si procul à vi ambituque, quæ sunt pestes civitatum, omnes æquitatem colerent, cujus dumtaxat tuendæ gratiâ Reges supra cæteros mortales imperium obtinere probè dixit Herodotus. Multis hinc certisque experimentis palam fuit, summa cæteroqui virtute pollentibus viris sæpius defuisse artem, qua cives regerent, quàm qua de hostibus triumpharent. Et id quidem veris justissimisque de causis. Vires etenim armis & machinis, externis adminiculis, adjuvantur; civica negotia mens solùm & consi-

lium explicat. Quocirca Ariſtoteles non æſtimator ſolùm acerrimus, ſed egregius Magiſter optimæ inſtituendæ Civitatis, meritò vitio vertit Lacedæmoniis, quòd unicè de armis ſoliciti, neglectâque curâ literarum, externâ magis gloriâ valeſcerent, quàm domeſtica pace felices eſſent. Ea planè fuit in ſedandis diſſidioſæ plebis tumultibus, efferatiſque animis componendis probatiſſimorum hominum vis & eloquentia, ut in confeſſum veniat, non tam foſſarum, & projectorum aggerum ſepimento, non tam firmiſſimis turribus & propugnaculis, quàm legibus, æquitate, conſilio, Urbes muniri. Replicate memoriâ acerbiſſima illa tēpora, cum plebs Romana armis & dulciſſimâ libertatis illecebrâ ferox, à Patribus ſegregata, ad Montem ſacrum, ad Aventinum, ad Janiculum, munita loca, ſecederet; cùm perditiſſimi homines, concordiæ & pacis hoſtes, ac ſeditionum ventilatores, ira, cupiditate, licentia mobiles animos inflammarent; cum vulgus Euripi more agitatum, ac tenuiſſimo ſibilo auraque commotum, ad odium, iracundiam, & publicum exitium exardeſceret; quæ tanta vis, obſecro vos, concitatos animos mitigavit, enſes, & jacula de manibus furioſæ plebis extorſit? Curiæ amplitu-

plitudo, optimatum dignitas, Senatus authoritas eviluiſſet, niſi licentioſam plebem ad ſaniora conſilia flexiſſet ſapientiſsimorum civium gravis & plena dignitatis oratio. Menenii Agrippæ, Valerii, Popilii eloquentia præſtitit, ut exaſperatæ multitudinis vecordes animi contererentur, & ad priſtinam cum Patribus concordiam gratiamque redirent. Quid hìc Marcum Catonem commemorem, cum in Senatu Romano de Catilina & Sociis deliberante, mitem & diſſolutam Caji Cæſaris ſententiam de conjuratorum pœna diluit atque rejecit? Quid Tullium Conſulem prædicem, cujus facundiæ præſtantia improbiſſimos cives, Cethegos, Lentulos, Clodios compeſcuit, eorumque audaciam atque temeritatem, non niſi Reipublicæ excidio exaturandam infregit?

At, inquies, immane quantum à militari diſciplina, quæ omnia meditatâ operâ definitèque diſponit, turbæ diſtant & infrenati motus tumultuum civicorum. Quis verò tam malignus ſit æſtimator, qui non uberiora etiã commoda in omnem bellicam tractationem à Sapientia redundare fateatur? Illa timorem diſcutit, non mortis ſolùm, quæ arma tractantibus, ut Damocli gladius, equinâ ſuſpenſus

ſetâ, ſemper impendet ; ſed periculorum, quorum aſſidua jactatione agitari milites neceſſe eſt, & quorum conſuetudine pavidiſsimus quiſque quaſi peſtifera ſideratione afflatur & obrigeſcit. Illa ſedato virilique animo ſuſtinendos docet adverſorum caſuum aſſultus impetuſque fortunæ, cujus vis omnis ad animi conſtantiam veluti ad cautes alliſa frangitur. Illa ut res præſentes ordinet, præteritos eventus conſulit, futuros prævidet ; effecitque, ut qui primùm mutuarum offenſionum & injuriarum cæcus erat furor, & rudis ac nihil ab immaniſſimis belluis diſtans ſęvitia, Ars quædam & Bellum diceretur. Ea demum præcipiente didicimus inſtruere aciem, ordines diſtribuere, equites in ſuas turmas, pedites in cuneos cogere, ſtare ante ſigna, circa Aquilas conglobari, repellere hoſtem, obſiſtere, pedem referre, circuire, diſcurrere. Vis perſpicax intelligendi, mens, & rerum cognitio bella gerunt, obtinentque, ne per inconſultam ferociam, ſed humano more injuriæ arceantur, ſuuſque publicæ ultioni ſit locus. Ut enim arma ipſa, quantovis nitore oculos feriant, niſi illa lacertorum vigor attollat & evibret, iners ſunt pondus, & vel pueris deridendum, ſic omnis armorum diſciplina,
ſine

ſine luce ſapientię,ad inſtarCyclopis adempto oculo, nutans & lapſabunda, ſui contemptum irriſionemque provocat.

Fingite animo militem procerum, lacertoſum, ſummis viribus, incredibili celeritate, validiſſimis armis inſtructum. Num elephantis robur, tigridis curſum, leonis ungues æquabit? At enim agros vaſtitati dabit, domos incendet, obvios quoſque proſternet. O præconium ſingulare! O pulcherrimam hominis laudem! quaſi verò incendia & peſtes non deterioribus etiam damnis inſignirentur. Herculem, bellatorem acerrimum, & ſtudio publicæ utilitatis ad tollenda hominum & ferarum portenta evagantem, non tam duriſſimum clavæ robur, quàm mens & conſilium armavit, & in Deorum immortalium numerum retulit. Neque enim temere à Latinorum Poetarum Principe dictum cenſuerim;

*........ non illum rationis egentem*
*Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.*

Cum verò ex ejus ore aureas catenas defluxiſſe antiquitas tradidit, quid niſi ſapientiſſimum Herois eloquium, mentemque cæleſti quadam doctrina refertam & ſaturatam adumbravit? Thebanum Ducem cum Milone illo

Crotoniate componite. Spectabilis in illo corporis magnitudo, ſumma nervorum firmitas, robur vel in digito validiſſimum. Sed obeſæ tardæque mentis hominem quo demum Reipublicæ uſu tam athleticè, tam pancraticè valuiſſe exiſtimatis? Bovem nudæ dexteræ ictu ferit mactatque;in humeros ſublatum eodem die totum devorat; currum citatiſſimum manu ſiſtit; arborem digitis inſertis diffindit. Apage turrim carneam, & vecors roboris oſtentum, non ex ſe, ut ait Cicero, nobilitatum, ſed lateribus & lacertis ſuis. Non igitur proceritas corporis, non membrorum ſoliditas, ſed ratio, experientia, conſilium, vera ſunt Urbium munimenta.

Profectò, niſi vehementer erro, vel maximam partem bellicæ laudis conſequuntur ſapientiſſimi Reges & experientiſſimi Senatores, qui procul ab acie & alea Ducibus ipſis militaria munia prǫſcribunt. Niſi forte exiſtimare velimus otiari Gubernatorem navis, quòd clavum tenens ignavè ſeſſitet in puppi, dum alii per tranſtra curſitant, malos ſcandunt, ſentinam exhauriunt. Equidem ſi Quintos Fabios, Lucios Paulos, Fabricios, Curios, Catones, cæteroſque Romanos ſenes in-

inſpicias, non ſanè cum bella ipſi gererent, ſed cum quemadmodum eſſent gerenda in ſenatu differerent, revera comperies, ampliſsimos victoriarum fructus non tam ad armatorum gladios, quàm ad illas togarum lacinias pertinuiſſe; eoſque viros longè æſtimabiliùs operæ pretium feciſſe, quàm qui aut cohortes hoſtium in acie funderent, aut ſublatis in capita ſcutis arces munitiſsimas expugnarent. Num leve quiddam ad bellicam populi Romani gloriam contuliſſe viſus eſt Appius Claudius, cum cæcus, morbiſque confectus, ſella delatus in Senatum, Patres à turpi & ignominioſa cum Pyrrho pace conglutinandâ oratione graviſsima revocavit? Num operam luſit inter militum copias præſtantiſsimus Orator Cineas, de quo ejuſdem, quem ſupra memoravi, Pyrrhi Epirotarum Regis illud extat ampliſſimum teſtimonium; plures ſe Cineæ oratione, quàm ſuis armis populos ſubegiſſe? Num modicum & exiguum Athenienſi bello momentum attulit Demoſthenes, cum longa ſplendidaque oratione eos cives efferens, qui pro patria & libertate in prælio ceciderant ad Cheronæam, non modò popularium animos tot cognatorum funeribus & orbitate dejectos erexit, ſed ut conſcriptis iterum copiis

acceptam cladem farcirent, acerrimis ſtimulis incitavit? Neque hìc mihi facetiſſimus ille Cynicorum Diogenes prætermittendus, qui, cum Corinthii propugnandis mœnibus ab hoſtili aggreſſione, bellicas curas inter ſe dividerent, aliique arma & lapides comportarent, alii pectora jaculis objicerent, ſummo laborioſoque conatu verſare dolium cœpit, & ludicra inanis ſubſidii imagine, ad aras focoſque tuendos ſeriò graviterque hortari ſocios, cohortem præſidiariam extimulare. Injurius videri poſſem Religioni, atque oratoris Chriſtiani partibus in hac principe gentium Civitate verba facientis deeſſe; ſi Leonis Sanctiſsimi Pontificis glorioſiſſimum facinus ſilentio tegerem, qui ferociſsimas Barbarorum copias,ex omni Septentrionis illuvie conflatas, ipſumque Regem Attilam vaſtationem Italiæ, huic verò Urbi extremum excidium minitantem, non lectiſsimo exercitu, non æneis machinis ac tormentis, ſed graviſſimæ orationis imperio abjectum ac tremebundum compulit à florentiſsimis provinciis ſumma feſtinatione recedere.

Piget me tædetque in palam expoſita cauſa humanitatem & patientiam veſtram pluribus fatigare. Quin potius longo verborum flexu,

omni-

omnique omissa circuitione, rem ipsam apertè loquar, & militiam nulla non sui parte claudam & excęcatam affirmem, nisi illi illustrium ingeniorum sapientia facem alluceat. Illud autem est primùm pro re compertissima statuendum, doctorum dumtaxat esse hominum de armorum justitia, bellique inferendi æquitate decernere. Nihil enim magis abhorret ab omni humanitate, quàm quod Porsena apud Clusium superbè impieque sancivit, Omnia fortium virorum esse. Quod quidem si semel, ut ratio postulat, concedatur, illud est proximum, ut decernamus præcipuas bellicæ facultatis partes à viris doctrina præditis sustineri. Ad hæc quota pars est disciplinæ militaris, quàm Vegetius, Ælianus, Frontinus, Polybius, Modestus, aliique singulari doctrina viri certis pręceptionibus non definiverint, eruditissimis commentariis non illustraverint? Horum volumina lectitant peritissimi Duces, manuque conterunt: iis magistris copias explicant, aciem instruunt, arces obsident, hostem adoriuntur. Longiorem sibi sermonem deposcerent veteris militiæ, & illustrium Imperatorum exempla, quæ, ab omnium gentium Historicis & Poetis memoriæ tradita,

vix

vix credibile dictu est, quantopere ad Militum ac Ducum eruditionem fructumque proficiant. Neque enim Alexandrum Macedonem ad Persicas acies perrumpendas, ad arces munitissimas superandas, clangores buccinarum perinde exsuscitabant, atque spectatissima Hectoris & Achillis facinora, quæ in Homerica Iliade, mutâ quidem, sed ignes Martemque spirante, Rex gloriæ sitientissimus perpetuò volutabat. Quòd si vel ab hostium multitudine, vel à seditionibus legionum acerbior vis, & extrema rerum difficultas ingruerit, ad nostras artes periti Duces confugiunt, & copiis ad principia convocatis, ab instructo cespite pavido vel nutanti militi adhibent hortamenta. Quam consuetudinem ignaviâ principum intermissam, & à Trajano restitutam meritò à Plinio legimus summis laudibus commendatam. Iniquissimo certè rerum articulo Caji Cesaris in Germania res fuissent, cum milites, omni præcluso obstructoque aditu, ab Ariovisto Duce, immenso armatorum auctu obsessi, jam arma projicerent, testamenta obsignarent, supremisque complexibus commune exitium solarentur, nisi pari eloquentia & fortitudine Imperator exterritos suorum animos & consternatos, admira-

mirabili oratione habita, non modò ut sperarent, sed ut vincerent, effecisset.

Quæ cum ita se habeant, constetque quantascumque armatorum vires leves esse & perinfirmas, nisi mentis intelligentia ductuque Sapientiæ regantur atque firmentur, nihil est mirum, Agamemnonem Ilio expugnando, non Ajacis aut Achillis, sed Nestoris decem similes optavisse. Verè & sapienter eâdem causâ Plato viros doctrina & consilio præstantes, Pastores Civitatum, Milites verò, earum securitati excubantes canes appellavit. Hoc nimirum est illud, quod callidissimi Duces, ut militiæ compendium facerent, se omni ope collata Sapientiæ studiis dediderunt. Hinc Phociones illi, Themistocles, Alcibiades, non tam bellicæ facultatis ornamenta, quàm lumina doctrinarum. Hinc P. Scipio, is qui Carthaginem & Numantiam delevit, armorum gloriam eloquentiâ cumulavit. Hinc Cajus ille Cæsar, qui ita literas coluit, ut illum nunquam arma tractasse diceres; tamdiu tantaque virtute egit sub casside & pellibus, ut asseverare posses, nunquam literas didicisse. Frustra verò omnes percensere instituo: vos, quos consultò prætereo, tacita cogitatione supplete.

Po-

Poſtremò quod rationum momentis oſtendere ſum aggreſſus,ipſa temporum ſeries certiſsimis evincit experimentis. Non ſatis ſcio, avaritiane potiùs an liberalitate naturæ factum fuerit, ut ſicut Geographis ſæpe locorum, ita Chronologis quædam occurrant temporum ſolitudines. Quemadmodum enim ad plurimas ætates condecorandas omnium bonarum artium ornamenta confluxerunt, ita ſordeſcere alias deprehēdas nulla bellica laude, nulla Sapientiæ luce conſpicuas. Profectò cum Themiſtocles, Miltiades, Leonidæ, Philippi, Alexandri, tam excelſo in faſtigio Græcorum Imperium inaudita armorum felicitate collocarunt, per eadem tempora tanquam ex condicto prodiere ſapientiſsimi illi mortalium Socrates, Platones, Demoſthenes, Ariſtoteles, qui armatam Græcorum Palladem ſupra Palladis literatæ laudes efferri paſſi non ſunt. Romæ vero à diſertiſsimis Oratoribus, à graviſsimis Senatoribus nunquam acriùs judiciis in foro, ſuffragiis in Curia, ſententiis in Senatu pugnatum eſt, quàm cum diuturna & difficillima bella cùm Reipublicæ hoſtibus capeſſerentur. Cum autem barbaræ Nationes ab extremi Septētrionis latibulis ad nobiliſsimas Europæ Provincias ferro flammiſque

misque obterendas proruperunt, quemadmodum non illa belli facies, nec ad certas Militiæ leges castigata vis armorum fuit, sed effrenatarum quædam excursionum licentia, sævitia, crudelitas; ita in publicas Academias atque Lycea ruditas ac veluti rubigo quædam ingeniorum irrepsit. Revirescentibus subinde Martis studiis, conjunctim mirus quidam literarum ardor excitatus est; donec ad Francisci Galliarum Regis, & Caroli Quinti Cæsaris tempora est deventum, quibus arma certatim & literariæ artes ad invidiam futurarum ætatum, singulari gloriâ, inusitatâ affluentiâ enituerunt. Nullum facilè optatius gratiusque Catholicæ Religioni spectaculum est exhibitum, quàm cum Carolus quidem invictissimis armis, pluribusque victoriis quàm stipendiis assueto milite, Hæreseos Lutheranæ virus debilitandum atque extinguendum curaret; sapientissimi verò Præsules, Tridenti Pontificia authoritate coacti, teterrimos illos errores & sacrilegam impietatem cęlestis doctrinę luce dissiparent, jaculisque confoderent.

Quibus ita stabilitis atque perspectis, nihil est causæ, quamobrem parentes vix è fasciis evolutos liberos maturent in Hippodromum, & Palæstram mittere; imò verò, quod olim

Spar-

Spartanæ mulieres factitabant, in duros patrum clypeos vix ortos excipiant. Jactare desinant, in desidiosis, ut ajunt, literarum Athenæis extingui scintillas præclaræ indolis, ac puerorum animos ad otium & socordiam publicis sumptibus enervari; tanquam obtentu degeneris gloriæ alant inibi delicatam inertiam, odiumque palmarum. Vos autem, qui in Gregoriano hoc honestarum artium Domicilio in usum publicæ felicitatis adolescitis, ornatissimi Juvenes, dum ex majorum instituto in nobilissima hac Purpuratorum Patrũ Præsulumque corona literarii curriculi auspicia capimus, studiisque fortunandis feliciter faustèque dicimus, nullam officii vestri partem deserite, omnique alacritate ad summam in literis comparandam gloriam animum adjungite. Illud autem seriò memineritis, non modò ad vitæ laudem & patriæ præsidium, sed ad ipsius bellicæ artis firmissimum adjumentum, in his literarum studiis conditionem vobis lautissimam obtigisse.

ORA-

# ORATIO V.

## *De ineffabili humanæ ſalutis reparatæ Myſterio.*

INter tot tamque diverſa diſciplinarum ſtudia, quibus ad nonnullam nominis celebritatem humana proficiunt ingenia, nemo abſolutè plenèque comparavit, perpauci vel leviter didicerunt pulcherrimam atque omnium præſtantiſſimam artem degenerandi nobilitèr. Illud potiùs, nulla intermiſsa diligentiæ parte, ſolent homines proſpicere, ne à dignitatis gradu, &, quam ſuſtinent, opinione potentiæ vel minimùm deficere videantur. Inde mos ille Principum vetuſtiſſimus invaluit, ut omni commercio cum obſcurioris vitę hominum con-

conditione ſibi penitus interpunᶝto, vel horum traᶝtationes tanquam è ſpecula quadam ſuperbè deſpiciant, vel earum ignorantiam, in intimis abditi ædium regiarum receſſibus, affeᶝtent. Et quidem ille Regiæ nitor, ſceptra, paludamenta, aulicorum obſequia, Prætorianorum excubiæ, & ſuperciliosa majeſtas addita cuſtos imperio, quo demum evadunt, niſi ut his artibus Reges ſe à vulgari hominum quaſi concretione ſecernant? Fato tamen ſuperbiæ, ut aſſolet, parum felici; cum debilem ſe infirmamque illa ipſa faſtigii ſui tutela teſtetur; & tunc maximè mortalem ſapiat, cum judicio ſuo deſiit eſſe mortalis. Nimirum ipſa quæ regnis addimus fulcimenta, regna ponunt in lubrico, & non magnæ potentiæ indicium eſt, magna cautela. Verùm faceſſite, quotquot in Regnorum cuſtodiam excubatis, vani timores. Defuerit qui ſplendidè à ſanguine ſuo homo deſciverit: habemus hodie nobiliter exinanitum Deum. Puriſſimo Nazareæ Virginis ſinu ac Sãᶝtuario exceptus, noſtræ mortalitatis teſſerâ obſignatur, nobiliſſimus planè in noſtræ obſcuritate naturæ, & Divinitate ſua digniſſimus, quia mortalis. In laqueos carceris, quem circumferimus, ultro ſe induit, demiſſione ſua noſtri generis aſſe-

afferens nobilitatem; ratus nihil optimũ Principem à bono patre differre, & ſpecioſiùs eſſe delicta, quibus ad immẽſam colluviem obruebamur, non punire magis velle, quàm tollere.

Et ego quidem non aliam magis ob cauſam arduum inprimis eſſe hominibus reor, degenerare nobiliter, quòd mortalis omnis dignitas, quantâvis demum amplitudine ambitionis noſtræ modulo reputetur, anguſta ſemper, exilis, & perexigua inveniatur. Cum verò noſtram honorum & gloriæſitim cæleſtis animorum origo inexplebilem præſtet, hominum vota ſemper hiantia, nunquam exhauſta, vehementer torqueri neceſſe eſt. Hinc anxius illis degenerandi timor: quòd paveant, ne iter in ſublimia conſtitutum tranſvertant in præceps, & turpiter in vulgi decidant ſordes, cum ſe vel ſupra humanam conditionem efferre contendant. At verò qui ſummum potentiæ obtinet locum, ſecurus magnitudinis ſuæ, cum dignitate deprimitur: palmam æmulatus, quæ poſtquam altiſſimas ſibi in aere conſtitutas attigit metas, emeritam deprimit frontem, ſibique arcum ipſa triunphalem demiſſis ſponté ramis fingit formatque. Non ſecus Solem non pudet Phoſphorum ſequi, ſidus vulgare: nec de-

dignatur Oceanus fluviorum auxilia, quamvis non profutura. Non ita poteſtas mortalium undique circumſcripta; quæ ſolicito faſtu ſumma expetit; agiturque in ſublime non tam præſtantià naturæ, quàm metu. Fulmen imitatur, quod quaſi vallium commercio fœdaretur, ſolos Alpium apices dignatur irâ ſuâ. Hinc, niſi admodum fallor, liquidò pateat, facilè Deum, ſi velit, ſe nobiliter demittere, hominem vix unquam poſſe. Detrahit nempe laudem degeneranti homini faſtigii, quod non eſt conſecutus, opinio: tutò Altiſſimus glorioſèque deſcendit.

Literis mandatum accepimus, florentiſſimis Lacedæmoniorum copiis occidione deletis, Demetrium quendam, cui felicior ad fugam metus, quàm ad pugnandum audacia fuerat, prægeſtienti animo ac prope jactabundo, parenti ſuæ, quæ pridem actum de filio reputaverat, obviam proceſſiſſe. Matre eminus viſa, Adſum, inquit, mater; habes filium ab atrociſſima Spartanorum clade, Diis bene juvantibus, fugâ ſublapſum. Simul incitato quo ferebatur impetu in parentis gremium advolabat. Sub hæc Spartana mulier, amore, quo primùm ſenſu naturæ tacito incaluerat, in indignationem converſo, Apage,

in-

inquit, infelices amplexus atque turpiſſimos. Ubi hoſtium ſpolia? Ubi arma direpta? oſtende vulnera, explica cicatrices, deprome clypeum, quocum debueras victor ad matrem, aut certè in quo ſplendidè contumulatus accedere. Ideone te infantem amne glaciato demerſum ad duritiem condocefecerim; ideone te pugilatu curſuque ad Eurotam erudierim ad virtutem, ut robur tibi ad pugnandum atque vincendum deeſſet, non deeſſet ad fugam? Audeſne etiam fronte illa, quam nec dedecus acceptum demiſit, nec inuſta generi tuo nota contraxit, me parentem, te filium dicere? Spartanum ego genui; Spartanum ad bellum miſi: tu ad me Mileſius neſcio quis, aut Corinthiacus rediiſti. Video ſpeciem aliquam vultumque filii; indolem, ingenium, inſtitutionem non video. Confoſſa in acie tot millia reliquiſti; quorum ſi minus virtutis ſocius, debueras eſſe fortunæ. Elatiores animos geris, quia viliſſimum ſpiritum retines; tanquam viceris, quia evaſiſti. Evaſiſti hoſtium manus; non effugies genitricis. Subduxiſti te prælio; nulla te à matris indignatione fuga ſervabit. Inter hęc arreptum virili dextera pugionem in filii pectus impreſſit: Fœmina gloriæ magis, quàm ſanguini obnoxia, & in

 exem-

exemplum parum humanæ ſeveritatis apud poſteros abitura, niſi facti invidiam ferox nationis ingenium, & diſciplina immitior elevaſſet. Videtis, Auditores, quanta extremi ſupplicii acerbitate degeneres Spartanos vel matres multaverint. At non Pater divinus quidquam ſuæ officere credidit majeſtati, ſi cariſſimum ſibi ejuſdemque naturæ Filium in terras mitteret, ut innumera ſubiret dedecora, ut ignominioſam cum gräſſatoribus mortem oppeteret. Ipſe verò ſalutis noſtræ & libertatis aſſertor Filius non infra dignitatem ſuam exiſtimavit, viliſſimæ in ſe plebis odium concitare, ſcurrilia ſcenici Regis inſignia ſumere, tanquam Hebraicæ gentis dedecus, tanquam humani generis labes & opprobramentum, publicis dementiæ ſtultitiæque teſtimoniis deſignari. Equidem ſi Apelles Venerem ſuam, aut Protogenes ſuum illum Hialyſum cœno oblitum, & inſcitiſſimæ plebis manibus diſcerptum cerneret, quantâ affectus mœſtitiâ ſuam quiſque tabulam de imperitæ turbæ manibus extorqueret? quanta percitus indignatione ad expetendam vindictam incenderetur? Quid enim? tanto ſtudio elaboratas effigies, ac divina prope artis miracula impunè contemni? Ad illam nunc non

fluxis

fluxis ruditer adumbratam coloribus, sed nulla non ex parte ad vivum expressam divini Patris Imaginem cogitationes convertite. Illius os conspui, cadi faciem, membra proscindi sustinet Pater; suique veram germanamque Imaginem fœdissimè conspurcari sibi ipse in sinu gaudet; Filio ex animo gratulatur. Nempe illum splendidè abjectum, honestissimè commaculatum, magnificè irrisum, & summa quadam nobilitate opprobriis, ut Jeremiæ sunt verba, saturatum videt.

Rex Persarum fortissimus, venationis studio in campestria loca progressus, fortè incidit in agricolam, qui anhelante & suspirioso pectore terram senio gravior excolens lento ligone glebas ægrè moliebatur. Itaque laborioso fatiscentis senis nisu permotus, ex equo desiliens, propiùsque ad villicum accedens, Discede, inquit, ò fossor, & cura ut quiescas: molestè ne feras mecum gravissimum laborem partiri. Et jam ligone regias manus impleverat, prægestiente ad chlamydatum agricolam solo, & tantùm non se in sulcos ultro aperiente. Consiliarius aderat Regi proximus; utque studia sua anxiè Principibus probatum ire mos aulicorum habet, Memento, inquit, Regem te, non Rusticum natum esse:

ſimul in dextram involat probroſè degenerem, expunctoque è manibus ſarculo, Principem è glebis redemptum reſtituit imperio. Verùm enimvero tunc Dei Filius rerum omnium imperio & ſuæ fuit Divinitatis vel maximè memor, cum ſe in noſtræ vitæ ſocietatem, humanæque ſervitutis conditionem demiſit. Involucro noſtræ mortalitatis obtegitur, ut in illo poſſimus ipſi grandeſcere; & pene nullam in eo gloriam poſuit, quòd eſſet ipſe maximus, niſi nos, qui naturâ deſpicabiles, ſcelere perduelles eſſemus, maximos faceret; quaſi non magis ſine ipſo nos eſſe felices, quàm ipſe ſine nobis poſſet.

Apud Heſiodum legimus, Amorem in obſcuriſſima perturbatarum rerum nocte, quæ Chaos dicebatur, fuiſſe progenitum. Divinus nobis Amor inter illas exoritur tenebras, quas impendiò prolixas denſaſque in univerſæ poſteritatis faciem primorum Parentum culpa projecit. Thales, ab effuſis aquarum ſpatiis rerum initia repetens, Amorem ſub Iridis forma demiſſum, nimiùm quantùm ad rem noſtram appoſite docuit. Ut enim Iris ſupremâ curvaturâ Cælum, porrectis deorſum brachiis terram contingit; ſic Amor cæleſtis divinæ humanæque natu-

tu-

turæ nexu, verè ſummis ima conciliat. Licet ſuſpicari eòdem Platonem ſpectaſſe, cum tradidit, Amorem Poro & Peniâ, opulentiſſimo ſcilicet patre, ſed matre egentiſſima procreatum. Quid enim noſtræ ſpolio mortalitatis aut miſerum magis aut imbecillum, quo tamen obvolvere ſe illum non puduit, cujus ærarium Divinitas eſt, ærarii cuſtos Æternitas? Adeſte, quotquot tenuioris fortunæ tædium proſternit, quotquot ventoſus phaleratæ ambitionis æſtus inflammat. Non Diogenem illum vobis propono, in ipſo fortunarum contemptu ambitioſum, ſed integerrimum rerum æſtimatorem, Dei Filium, qui non, ut Socrates, ſtultiſſimi oraculi voce habitus eſt omnium ſapientiſsimus, ſed ipſa eſt rerum Arbitra, veræque felicitatis conciliatrix & parens Sapientia. Non ille, ut quoſdam Cynicæ gentis Philoſophos feciſſe legimus, ipſo divitiarum honorumque odio ad alendam ſuperbiam abutitur; ſed ipſa ludibria illuſtrat, ſordes exornat, ſubmiſsiones extollit; nunquam ſublimitate ſua dignior, quàm cum obteritur, nunquam magis nobilitatis ſuæ compos & retinens, quàm cum ignominioſè ab impudentiſsimis turbis illuditur.

Græcia Deos, quorum prodiga genitrix, imò verò somniatrix fuit, sæpius peregrinos in terras deduxit, quasi parum beatos Cælo suo. Usque adeo illos sui nectaris satietas cœpit, ut privatas hominum cœnulas quærerent, quò nostro se mero latiùs proluerent. Longa terrarum spatia erratici & desultorii conficiebant, ut, quemadmodum de Socrate Tullius memorat, obsonarent ambulando famem. Pastores alii armenta sequebantur: alii cementarii extruendis urbium mœnibus humeros locabant: aliis ferrariæ officinæ fuligine obsitis cum carbone & follibus erat negotium. Pudet mè multa, quæ suppetunt, deteriora pertexere. Ejusmodi Deos commenta est Græcia, ut sine hominum commercio miseri essent: ejusmodi Hominem Fides & Religio nobis ostendunt, qui à Divinitatis consortio nulla sit sui parte disjunctus. Usque adeo ibi Deum esse miserum erat; usque adeo hic nasci hominem gloriosum. Immensa hæc nostri generis incrementa, hæc decora, vel supernis illis cælestium Aulicorum mentibus invidenda, Deo salutis nostræ Authori optimo in terras devocato debemus. Ex altissimo ille Cęli fastigio terrarum infima dignatus, ita pristinæ nos ampli-

plitudini restituit, ut in ipso calamitatum nostrarum complexu dignitatem suam nulla parte immutam ostenderet, ac tueretur.

Siquis in mare influentium fluviorum cursum diligenter inquirat, succenseat fortasse naturæ, quæ in editissimis natos montibus, degeneri lapsu ad humilia percurrenda loca damnaverit. Parvi refert, inter Alpium & Apennini cautes progigni, si ignobili per imas valles decursu excelsæ originis laudes deprimunt, & gloriam omnem jugi natalis obscurant. Nihil tamen fas est eo nomine de naturæ iniquitate & injuria conqueri. Defluunt quidem amnes, & à sua plurimùm sublimitate deficiunt, sed novo tunc aquarum accessu grandescunt. Dum ad ima vergunt, majores fiunt; reverentiam extorquent, dum inclinantur; dum proni delabuntur, tributa torrentium excipiunt, agrorum fines inundant, lapideos pontes amoliuntur, in mare demum se exonerant minabundi. Ad hanc ferme imaginem humana Deus carne circumdatus in abjectissima nostri generis sorte spectabilior effulsit: hoc amnium naturæ dispar; quòd hi minimum aquarum in nativis montium fontibus, incre-

crementa ſua omnia in progreſſu habent; ille nobilitavit quidem mirum in modum vitæ mortalis curſum; ſed integrum divinorum decorum quaſi alveum habuit in ipſo cæleſti fonte ſempiternæ felicitatis. Nulla illuſtriori pompa cupidiùs olim Roma explevit oculos, quàm cum Lucius Quintius Cincinnatus, ab aratro ad dictaturam vocatus, Æquis ſub jugum actis, innumera hoſtium ſpolia reportavit. Sed cum eidem triumphi honor publicè eſſet delatus, ille, quòd gloriam ſuam videret in tuto, non longum ferculorum ordinem hoſticis oneravit manubiis, non captivos oſtendit Duces, non direpta explicavit vexilla, ſed inopi ſimplicique cultu triumphum egit. Alii de hoſtibus ſplendidè triumpharunt in Capitolio; Cincinnatus parſimoniâ ſuâ de Capitolio triumphavit. Non aliter profectò Deus, clarior, quia obſcuritate noſtra obductus, potentior, quia noſtra tectus infirmitate, primùm mortales docuit, Regiam, purpuras, famulatus, non eſſe individuas Regni pediſſequas, ſed imbecillioris potentiæ ſolatia, & ancillas ſuperbiæ ſtipendiarias. Quamvis non tàm in calamitates noſtras abiit Deus, quàm nos ille magnitudine ſua communicavit. Solem vi-

visus est, quem condidit, imitari: qui crassis ac fęculentis terræ vaporibus in nubem coactis, quadam lucis fœtura, se ipsum in illa congeminat, adeo non dissimilem sibi, ut in Sole geminato Solem quæras, nec invenias; tuâque ipse ignorantiâ gaudeas, errore quàm veritate jucundiùs delecteris. Nubes illi, sed sine labe, & pura luce concreta, sinus Deiparæ Virginis illibatus fuit. In illam inexhausta transfudit æraria lucis suæ. In illa, qui nullo Cæli ambitu circumdatur, nostræ sarcinam mortalitatis subit. Inde si ubertim nobis cælestium munerum affluentia progerminat, novimus gemini benignitatem sideris; novimus unde tam ampla redundet exuberetque fœcunditas. Suspiciamus faustissimam humano generi Numinis se demittentis excelsitatem; cujus exemplo nos etiam, multis culparum vaporibus & caligine coagmentatę nubes, immigrare speramus in Soles, & à nativarum sordium humilitate nobiliter degenerare.

ORA-

# ORATIO VI.

*DE*

## SANCTI SPIRITUS

ADVENTU.

*Habita in Sacello Pontificio*

AD

## INNOCENTIUM XI.

PONTIFICEM MAXIMUM.

*A Seminarii Romani Convictore.*

*AD*

*A D*

# INNOCENTIUM XI.

## PONTIFICEM MAXIMUM.

I*NCENDIUM divini Spiritus ſalutare in cujus ſinu aut digniùs recipiatur quàm Pontificis, aut uberiùs æſtuet quàm* INNOCENTII? *Quem-*

*ad-*

*admodum enim diversa corporis membra unus omnia permeans vegetat regitque spiritus, & ad sua obeunda munera occultè sed acriter excitat, eoque eadem destituta suapte gravitate jacent inertia; non aliter mysticum Ecclesiæ corpus, omnium gentium conspiratione nexuque coagmentatum, sempiterno fœdere consistit, igne hoc cælesti divinitus afflante, quo Vaticani Moderatores affluenter hausto, quæ ad integerrimos mores, quæ ad illibatam doctrinam pertinent, certò cognoscunt, sanctè docent, justè decernunt. Hac adeo fit causa, ut perpetuus Sacerdotii Principatus Cælo, non virtute tantùm, sed etiam gloria & felicitate sit proximus. Nullis equidem machinis armisque à Tartareo ve-*

*veteratore cessatum est, quin munitissimam hanc arcem aut intestinis discordiis diloricaret, aut exterorum hostium oppugnatione labefactatam erueret. Sed immites illi ad unius Petræ validissimum propugnaculum toties allisi fluctus quid demum profecerunt, nisi ut vel ejusdem constantiam atque firmitatem intenderent, vel inani conatu, non inani cum gemitu frangerentur? Quid opus est multis? Non excusso satis terrore, florentissimis Europæ regnis impendentis exitii meminimus, cum innumeræ Turcarum copiæ, commeatu, omnique bellica supellectile instructissimæ, ad Viennæ campos considerent. Neque verò in illis Austriæ campis de Germania solùm, sed de Europa universa, de Oc-*

*Occidentis Imperio Bizantinis Fascibus adjungendo, de hoc præsertim Religionis domicilio omnibus exertis viribus convellendo agebatur. Non iniquus fuerim ejus belli æstimator, nec expertissimis adeo Ducibus, aut militum fortissimorum virtuti injuriam irrogaverim, si palam profitear, ad illa propugnanda mœnia, ad munitiones illas asserendas, immensum quoddam robur attulisse, non dicam profusissimas auri largitiones, quibus procul dubio periculosissimum bellum, Pontifex Maxime, aluisti, non consilia atque dexteritatem, qua potentissimos Reges sacro fœdere & armorum societati illigasti, sed illas ex augustissima fronte jugiter defluentes lacrimas Tuas, quibus Christiana debet*

*bet Respublica, ne clades casusque suos æternùm lugeat; & quarum vitali rore perfectum est, ut deposita afflictæq; Europæ spes ad novam palmarum messem iterum revirescerent. Earum præstitit vis summa & efficacitas lacrimarum, ut supra ducenta armatorum millia non alio consilio Viennam procurrisse viderentur, quàm ut egregiè communitæ Urbis testes fierent; de more nobilium virorum, quos ad externas Provincias lustrandas excire solet ardor noscendi ea, quæ à propriis finibus abesse natura voluisset. Quid autem Urbis regiæ splendidissimæque testes dico, qui turpiter & dedecorosè fugâ sublapsi, spectatores fuerunt cladium suarum; quibus iterum iterumque ad Barchamum,*

*ad Savum, ad Portas ferreas acceptis, miſerandum in modum pœnas inconſultæ temeritatis, & violati fœderis perſolverunt. Video, B. P., me liberiori egreſſu ad lætiſſimorum eventuũ auram abreptum. Sed publica felicitas, Te Auſpice, in immenſum aucta, non ſinit ſupplicem Oratorem quemadmodum in lætitia, ſic in Epiſtola tueri modum. Idcirco omiſſa reliquarum, quæ Te Deo proximum verè pronunciant, virtutum commemoratione, demiſſis precibus oro Te & obteſtor, ut ne gravere Tuo inſcripptum prodire nomini leviſſimum hoc orationis meæ de Sancti Spiritus Adventu munuſculum. Solabitur illa obſcuritatem ſuam & Ignis divini ſplendore, quod eidem contigit*

*ar-*

*argumentum, & amplissima Tui nominis luce, quod illi est optatissimum patrocinium.*

# ORATIO.

CUM genus humanum, Homine Deo improbiſſimis graſſatoribus poſthabito, omni genere cruciatuum fœdè proſciſſo, ac demum ex infelici arbore duriſſimis clavis ſuſpenſo, flammas fulminum expectaret, ultionem habuit amantiſſimo Numini conſentaneam, flammas Amoris. Cenſor ille morum nihil pulchrius noverit Principe impunè læſo; ſpecioſius quiddam miramur hodie in ſupremo Principum, ulciſcente ſe beneficiis. Rapidiſſimi vis incendii, è patria Cęli ſede dilapſi, non miſerrimo involutam perdit excidio cœnoſa vitiorum colluvie obſitam terram, ſed antiquis expiatam ſordibus ad lętiſſimam virtutum ſegetem illuſtrat ac vegetat; populos verò Conditori ſuo rebelles atque degeneres, ignea-

rum

rum eloquio hortatuque linguarum, ad opulentiſſimum cęleſtis Regiæ evocat patrimonium. Qui ad claros divini Reparatoris radios & apertiſſima prodigia ita caligaverant, ut haberent oculos & non viderent, hodie non ſanè, quod ab ipſis erat meritiſſimo jure pertimeſcendum, ſempiternæ noctis ſqualori & carceri addicuntur; ſed juxta Iſaiæ pręſagium: (a) *populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis lux orta eſt eis*. O vindictam amabilem! ò animadverſionem dulciſſimam divinæ adversùs ſibi infenſiſſimos ultionis! At, inquies, factus ille repente de Cęlo ſonus, illa violenti turbinis aſpiratio, & ſuccuſſa Cœnaculi moles quandam etiam indignationis ſpeciem ingerunt atque terroris. Imò verò ad ſummi amoris teſtificationem nihil minaci illo comitatu aut expreſſius aut accomodatius fuiſſe exiſtimaverim.

Non ita ad votum feliciterque res humanę fluebant, ut à Deo niſi graviter læſo amaremur. Quid autem prævius ille naturæ exhorreſcentis fragor effecit, niſi ut liqueret, ab eo nos amari, qui vindicem ſeveriſſimum ſeſe præbere, & graviſſimas à nobis pœnas tam facilè



(a) *Iſai. 9.2.*

cilè posset repetere? Ad procellæ ingruentis impressionem agitatus aer infremuit, & subita concussione terra cum Apostolorum animis subsultavit, ut specie illa intentatæ formidinis meminerimus, quid mereremur; secuturo Amoris illapsu nosceremus, quàm placabili Principi subderemur, pluris æstimaturi amoris beneficia, quæ sciremus à læso Numine proficisci. Quota enim nostræ felicitatis & gloriæ pars est, intelligere amari nos etiam ingratos? Summus ille atque in suo verè fastigio positus amor est, qui tunc vim suam omnem profundit & explicat, cum te ostenderit immerentem: nos secus atque acerbissimè eos constat irasci, qui dum pœnas exigunt ab ingratis, numerant beneficia, & diuturnæ fructus exprobrant liberalitatis. Supremam proinde amori suo manum Deus imposuit, cum illo fragore non feliciter perculit. Profectò dimidium beneficii perdidissemus, nisi ita nos terruisset. Quamobrem iterato concentu totisque fidibus regius ille Cantor affirmet: (b) *Ostendisti populo tuo dura*: dummodo dulcissimam illam causam adjiciat; *Ut liberentur electi tui*. Atque iterum alibi si exclamantem audis; (c) *Quam ter-*

(b) *Psal. 59. 6.* (c) *Psal. 65. 3.*

*terribilia sunt opera tua, Domine*: audi statim suavissimè desinentem; *Ibi lętabimur in ipso*.

Neque verò minùs in argumentum dignitatis divinæ commotionem illam exortam putaverim. Nam qui amoris sui tam luculentam erat significationem palam exhibiturus, idem ille erat Deus magnus, terribilis, excelsus, sacrorum voluminum testimoniis appellatus. Constare in oculis omnium debuit, rerum ordinem universum egressui amantis Numinis famulari, & in tanto sui conditoris ad famulos suos discessu totam è suis sedibus par erat commoveri naturam. An quia perfidiâ etiam duritiâque multorum oportebat intelligi, Amorem, qui descenderet, fortem esse & armatum? Tamen obsequia potiùs duxerim elementorum, quæ si turbinibus & fragore obsæviunt, scias aliter obsequi elementa non posse. Non aliter in primo orbis exortu cum super aquas incederet idem hic Spiritus, in undarum agitatione & fremitu experiebatur, quam in igne erat editurus largitatem amoris. Cum progignere cogitaret hominem, satis illi fuit miscere aquas; cum hodie jacentem erigit, debilitatum confirmat, perditum restituit, flamma-

rum æſtu validiùs obſtrepit. Tunc de brevi hoſpitio, an exilio?, homini comparando erat ſolicitus; hodie obſtructum eidem priùs aditum patefacit ad patriam regnumque nunquam interituræ felicitatis.

Præterea ſonoro illo comitatu rationibus noſtris commodiſque peramanter Deus voluit eſſe conſultum. Profundiùs enim torpueramus, quàm ut excitari ſibilo tenuis auræ poſſemus. Ut lethalis illius veterni laqueis extricaremur, ſtrepere elementa omnia oportebat; nec afflari ſàt erat, excuti debebamus. Ad eum quippe modum, quo audiendi ſenſu carere dicuntur, qui domos habent ad prçruptos illos montes, è quibus ſe immani cum jactatione & ſonitu Nilus exonerat, quæ Catadupa incolæ nominant; ita pravis caducarum rerum cupiditatibus circa hominum corda ſtridentibus hebetati eorum animi ad Cçli voces obſurduerant. Sopor ille morboſus & exitialis non ventulum leviter ſpirantem, ſed totam divini Spiritus vehementiam depoſcebat. Idcirco (d) *intonuit de Cçlo Dominus, dedit Altiſſimus vocem ſuam*, qua victus eſt ſtupor ille, ille diſſolutus rigor, qui ad virtutum veræque laudis iter capeſſendum

(d) *Pſal.* 17. 14.

dum torpentium animorum impetus retardabat.

Ipſius etiam naturæ documento didicimus, iras elementorum nobis non modò viſu jucundas, ſed uſu etiam quandoque contingere quæſtuoſas. Tonitrua certè, & aerem proſcindentes ſagittæ, quæ præſentiſſimam perniciem præſagire nautis videntur, non ſemel in opulentiſſimos cedunt eorum proventus, dum impetus procellarum conchylia paſſim excludit, & verè pretioſas iras ambitioſi fluctus exercent. Itaque in ſcopulos ejecti gratulantur ſibi dulce infortunium naufragii ſui; dumque attonitos gemmarum copia circumfluit, cunctantur credere, ſe eſſe felices. Ad hanc ſpeciem Spiritus divini approperantis murmur, non uniones, quibus maris ejectamentis noſtra ſolùm cupiditas pretium attribuit, ſed Cęlum nobis aperit, eaſque commonſtrat opes, quas nulla temporis atteret injuria, nulla Hæredum decoquet prodigentia. Poſtremò quis ulterius ad Cęli minas atque terrores inutiliter palleat, quos Amor divinus aut in ſuam clientelam acceptos amabiles reddidit, aut conſumpſit? Ita, ut nos ſemper amaret, ſemel eſt viſus iraſci. Debuimus aliquando formidare

dare vindictam, ut pax nostra perennaret. Pars felicitatis est, aliquantulum miserescere.

ORA-

# ORATIO VII.

*DE*

# SANCTI SPIRITUS

ADVENTU

*Habita in Sacello Pontificio*

AD

# INNOCENTIUM XII.

PONTIFICEM MAXIMUM

*A Seminarii Romani Convictore.*

AD

AD

# INNOCENTIUM XII.

## PONTIFICEM MAXIMUM.

*COMMODE meis hodie votis, B.P. Divini Spiritus ardor illuxit; ut ad Te, qui Cælo es proximus, confidentiùs accederem eò*

*Du-*

*Duce, qui cum ſupra multiplicis Cœli orbes eſſet, ad infima terrarum ſummâ ſe benignitate demiſit. Præter enim quàm quòd in publica commoda peccare largiter videri poſſim, ſi ex tam celſo majeſtatis faſtigio ad obſcuros meæ vagientis eloquentiæ partus humaniter excipiendos te devocem, adimit etiam animos muneris exiguitas. Quamvis nihil eſſe tam exiguum ſentio, quod repente non fiat maximum, cum eſſe incipit Tuum. Quo etiam genere laudis, ſupremi Conditoris, cujas vicariam in terris obtines poteſtatem, ſuaviſſimum ingenium exprimis, qui brevem & exilem ad ſuas aras flagrantis faculæ lucem non deſpicit, licet ad ejuſdem gloriæ magnitudinem ſignificandam ampliſſima*

*Solis*

*Solis fax ſemper circumferatur & ardeat. Video non hujus eſſe loci laudationem contexere earum virtutum, quibus Religionem amplificas, Sæculum exornas, bonas artes, Subditorum ſecuritatem, felicitatem publicam acerrimè provehis. Quid enim ſublevandæ egenorum inopiæ à Te prætermiſſum ſuſpicari poſſunt exteræ gentes, quæ eoſdem à Te in proprias Ædes Lateranenſes, tanquam veros Eccleſiæ theſauros, magnificè benignèque receptos celebrare non deſinunt? Nobiliſſimis Pietati ſedibus conſtitutis, ut Juſtitia non impari ſplendore Urbem coleret, animum adjunxiſti. Excitatum in Monte Citatorio majeſtatis pleniſſimum Domicilium, ut cauſæ forenſes, Urbani Magiſtratus, publicæ-*

*que*

*que fidei tabulæ conjunctim in unas Ædes cogerentur, quod rem judiciariam tractantibus ad temporis & itinerum compendium mirè conducit, Romanæ verò Curiæ incredibilem addit ornatum, ordinem, dignitatem. Quid hic referam advectarum peregre mercium nitidissimas apothecas, Telonariis verò & Publicanis erecta elegantissimi operis Ædificia? Quid referam amplificatos ærarii proventus, & gloriam Principatus insignitè auctam, instaurato, aquisque saluberrimis & copiosis ditato portu Centumcellano; Antii verò veteris sinu novis munitionibus firmoque aggere exædificato, ad tutiorem navium receptum, Urbisque securitatem? Sed licet ad speciem fortasse minùs, ad*

*so-*

*ſolidam tamen ſacerdotalis imperii laudem magnopere faciunt illa; ſanctiſsimis legibus aſſerta judiciorum integritas inteſtinis Chriſtianorum Principum diſcordiis dirimendis, ſumma dexteritate vis conſiliorum & ſuprema Paſtoris authoritas interpoſita à ſacro Romanæ Curiæ Præſulum ordine expunctæ venalitiæ dignitates, inductâ per anguſtias rei nummariæ conſuetudine, reſciſsâ penitus & antiquatâ. Sed in iis numerandis fruſtra ſim, qui nullum in Tuarum commemoratione laudum finem inveniam, quemadmodum pietas Tua & magnificentia nullum proponi ſibi patitur finem de omnibus perquam amplè prolixèque merendi. Id verò eſt, benignè & liberaliter ex Te*

M *in*

*in omnes ordines redundare ſupernorum munerum copiam, quorum hodie divinus diſpenſator Spiritus optatiſsimo terras incendio complet & occupat. Ejuſdem igne cæleſtem Tuum animum tam feliciter ſupra alios æſtuare percipimus, quàm Tu aliis omnibus, virtutum exemplis, & altiſsimi in terris loci ſplendore præluces. Hoc ipſe alacriùs in ſpem venio, ut, quæ Tua eſt, magnitudinis ſuæ undique ſecura, facilitas, orationem hanc meam Tui Nominis luce perfundas, & me aram patrocinii Tui tenentem clementer tuearis.*

ORA-

# ORATIO.

CUm olim ſuperfuſæ terris aquæ, tanquam rerum creatarum excidium ſitirent, non agrorum modò compleſſent latitudinem, ſed altiſſimorum montium apices adæquaſſent, ipſa demirante natura; unde tam properè nova eruperint maria; deferbuit demum cum Dei vindicis indignatione juſtiſſima impetus imbrium; & ſua naturæ facies, ſua elementis temperies, ſuus eſt quaſi rediviwæ rerum univerſitati reſtitutus color. Verùm, ut ſunt poſtea ſemper meticuloſi, qui miſeri ſemel fuerunt, vix aquarum priore illo diſcuſſo metu, cœpere homines de igne eſſe ſoliciti, & ad omnem ætherei accenſi vaporis coruſcationem, quaſi ad publici interitus argumentum & ſpecimen, expaveſcere. Quid enim non

voracissimæ è Cælo decidentes flammæ pervastent, quibus longè acrior ad vim inferendam efficientia, intractabile porrò ingenium, infrenis sævitia, & quę consilia omnia & effugia antevertit, præceps & immoderata celeritas. Augescebat timor non unis experimentis è Cælo delapsi ignis, quo non modò falsos divinatores, rebelles Deo populos, atque ipsos interdum Israelitas adversumMoisem pręfractè & contumaciter insurgentes, sed integras in Palæstina civitates, libidinum flammis priùs perditas, constabat esse subversas. Postremò, cum subterraneos flammarum globos, ex quorundam montium fastigiis evolutos, in immensam scirent sævitiam debacchatos, quantum præ se vastitatis & cladium acturi essent dejecti cælitus imbres flammarum, taciti secum & pavidi mortales reputabant. Quod molestissimus fuit ac diuturnus populorum timor, nobis est hodie, B. P. lætissimus in paucis dies. Adamantina illa claustra triumphator ignis effregit; subjecta terrarum spatia flammarum pluvia complevit, obruit, inundavit. Quid autem illo tamdiu formidato actum incendio? O liberaliter illusam expectationem nostram! Damna quidem omnia ad hostes Tartareos benignissimus

mus avertit Deus; nobis lucidissimæ faces, ut olim fideli populo Columnæ igneæ jubar, vitæ sunt mortalis duces, metæ indices immortalis: imò potius, ut Eliæ, sanctissimo Vati, currus adornant, quibus opulenter ac splendidè ad cælestem patriam remigremus. ..

Quæ duo esse solent salutaris pluviæ beneficia, primum quidem, ut sordes depellat, alterum, ut inducat fœcunditatem, eadem nobis divini Spiritus flammeus imber exhibuit. Exhibuit autem copiosè sanctèque, non avarè & scelestè, quod Græci fabularum artifices de Prometheo prodiderunt, qui ad luteum, quod effinxerat, hominis simulacrum consolidandum, è Solis curru improbè nefarièque ignem detraxit, quo nimirum crassæ fœcis admistionem elueret, limumque inertem & ignavè ponderosum, ad vitæ fructus & mentis opera evocaret. Ad miserrimam exactorum temporum conditionem cogitationes reflectite, cum latissimè victrix Superstitio Regum cervices procaci pede protereret; cum fœdissimarum religionum venenis imbutos torqueret animos; cum receptis ubique aris templisque, sævissimam exultabunda tyrannidem propagaret. Sed quæ ego nimis inscitè templa, quas aras appello? quæ nimi-

rum eò contaminatiora essent, quò magis auro gemmisque splendescerent; eò detestanda magis atque sacrilega, quò majorem præ se speciem ferrent impiæ execrandæque pietatis. Oderat Arabia fertilitatem suam, dum sui thuris innoxiam segetem impurissimis altaribus adoleret: suas India incusabat opes, quas infamium Deorum fanis illuminandis exornandisque perderet: liberales verò ingenuæque artes in mœstissima erant ægritudine & luctu, cum turpissimorum Numinum vultus, aut coloribus illustrare, aut ære, marmore, ebore incidere compellerentur. Quàm depravatam & lutulentam apud homines vitæ consuetudinem fuisse statuam, ubi cælestia illa Numina infra belluarum mores abjiciebantur? Quidquamne adeo sanctum fuisse existimem, quod non communis exitii lues, & omnium vitiorum illuvies cœnosa corrumperet? Quidquamne ita purum & integrum, quod non libidinis rabies dissoluta pollueret? ita solidum & confirmatum, quod non in præceps incitatus ardor abriperet? Moderatine quidquam aut sobrii expectandum ab illa, nullo post obitum suppliciorum metu repressâ, nulla aut Deorum immortalium reverentiâ, aut refugientis naturæ sensu &

horro-

horrore coercitâ corruptelâ, crudelitate, licentiâ? Inter tot pravarum cupiditatum euripos, inter tot æstus vitæ, omnium scelerum inquinamentis obstrictæ, qui postremus est profligatæ salutis & rerum nuncius perditarum, lethalis quidam stupor incessebat animos, quo efficiebatur, ut ne cogitare quidem miseris satis esset integrum, ut benè agerent. Hinc sacrorum Vatum verissimæ illę voces erant, dignissimi illi ex imo pectore cum gemitu erumpebant questus. (a) *Repleta est terra iniquitate. Omnis caro corruperat viam suam.* Et iterum alibi: *corrupti sunt,* (b) *& abominabiles facti sunt in studiis suis; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Ad contagiosam hanc, & in immensam perniciem permanantem labem penitus abolendam, illa est ex adaperto amantissimi Reparatoris latere effusa pluvia, illi ex manibus pedibusque sanctissimis ferro terebratis sanguinis fluxerunt amnes, qui terras omnium vitiorum cœno coinquinatas beatiùs irrigando abstergerent, quàm quatuor olim egressa flumina ex amœnissimo primævi parentis domicilio. Sed quoniam, humani generis reluctante nequitia, plerique aquæ vivæ fonte rejecto lutosas sibi

 ci-

(a) *Genes. 6.* (b) *Psal. 13.*

(*c*) cisternas effoderunt, ad extrema, ut in præcipiti morbo, remedia, ad ignem decursum est. Salutari flammarum pluvia renovata est facies terræ; utque ejus vastitas in vineam (*d*) electam, in hortum conclusum, imo verò in Cælum commutaretur, absumptum est quidquid aut malignis venenorum succis vegetabatur ad mortem, aut sterili frondium luxuria herbescebat ad pompam. Ad opimam laudatissimorum operum frugem animorum est emollita durities; flexus ad cælestis disciplinam sapientiæ errorum rigor; ad virtutum uberem profluentem soluta inveteratæ glacies pravitatis. Ea cælesti incendii luce actum est cum omnibus terrarum tractibus, quod experimento didicerunt, qui sub utroque polo in sphæra, ut vocant, parallela assiduis involuti tenebris dimidiatum transigunt annum; quorum editissima loca ubi primùm reducis Solis radiis feriuntur, ubi ædificiis cum luce color, agris silvisque redditur cum calore fertilitas, non secus exiliunt ad jucundissimum planetæ remeantis jubar, & ad ejusdem splendore renidentis terræ aspectum lætissimum, quàm si de informis carceris umbra & squalore ad spirabilem liberioris Cæli auram, de

(*c*) *Jerem.* 2. (*d*) *Psalm.* 123.

de obſcuriſsimi horroribus tumuli educti videantur ad vitam. Graviſsimo terra tanquam exempto pondere reſpiravit, cum cæleſtium flammarum ultrices ſagittæ innumera mendacium Deorum ſimulacra, delubra omnium metallorum pretio, omnis gemmiferi maris exuviis & rapinis collocupletata diruerunt. Quàm gratum ruinâ ſuâ dedere ſonitum profanæ illæ tumidâ ubique fronte aſſurgentium ædificiorum moles; quarum onere infeſtiſſimo, non ut olim, Theſſalicis ſuperjectis montibus, adverſus Superos homines præliabantur, ſed vaniſsima Numina gravius quàm terram, quæ ea ſuſtinebat, populorum animos, qui ſtultiſſimis illa fatigabant precibus, opprimebant. Quantus ubique gentium incredibilis lætitiæ ſublatus eſt clamor & plauſus, cum peſtiferam errorum Hydram, cui vaſtiſſimus terrarum mariumq; ambitus pro Lerna erat, non Thebanus Hercules, ſed ſuo cæleſtis Spiritus igne proſtravit; & avernali mendaciorum Architecto ad inferorum ergaſtula retruſo, candido velatam peplo ſpectandam omnibus amplectendamque explicuit veritatem.

Superſtitione latè domita, pronum fuit Igni victori improbitatem elidere, ſcelera expellere, mores hominum vitamque componere.

Non

Non mentibus ſolùm Religio, etiam cordibus imperat; & veſtigia præcedentis Veri non ſegniter Honeſtum ſubſequitur. Pugnacis flammæ luce perſtricta vitia, dum præcipiti fuga contendunt ne vincantur, ſplendidiùs victa ſunt. Appoſitè nimirum divino Igni adminiſter adjunctus eſt ventus, ut velociter vinceret, appoſitè fragor, ut luculenter atque magnificè. Neque enim aut ex ingenio aut ex dignitate ignis eſt vincere, niſi cum celeris ſonoræque laude victoriæ. Direptam crudeli avaritia urbem Romam injectis poſtremò facibus Galli Senones ſolo æquarunt. Pro ea tamen clade gratulandum ſibi ſuccenſæ Urbi, Diiſque immortalibus maximas agendas gratias audacter affirmat Hiſtoricus. Quid enim illis actum flammis, niſi ut Paſtorum caſas & Romuli paupertatem altus cinis abſconderet, ipſa verò civitas non deleta, non obruta, ſed expiata potius videretur? Perinde mihi de Orbe terrarum, atque Hiſtorico illi de priſca Roma aſſeverare licet, à ſuperno Igne, qui hodie terras inviſit & luſtrat, non Romuli unius Urbis conditoris, ſed primi humani generis parentis paupertatem ſublevatam fuiſſe, erectam inopiam, corroboratam imbecillitatem, libertatem aſſertam, latiſſimum demum Imperium

perium

perium non modò restitutum, sed sempiterni Sacerdotii clavibus consecratum.

Quam ob rem facessant ampullosæ illæ jactationes, conticescant veteris Romæ inaniter magnifici laudatores, qui ejusdem principatum ultra Garamantas & Indos & inhospitalem Oceanum, famam verò ad Cælum usque canunt pertingere. Nemo est tam hebes ingenio, tam Historiarum rerumque humanarum rudis, qui ignoret, non modò præcipua Africæ Asiæque Regna (ut totam Orbis Americani amplitudinem missam faciam) sed plurimas easque maximas in Europa regiones Romanis olim, non dicam nunquam subactas, sed ne nominibus quidem satis notas fuisse. Verùm postquam tot populorum obsequiis fastuosa Civitas, supercilio & fronte dejecta, ad hospitis sui Piscatoris pedes venerabunda procubuit; postquam se non Orbis regnatricem, sed obscurissimam vitiorum servam, & ambitionis suæ vile mancipium confessa est, ea scilicet demissione promeruit, ut in posterum dominaretur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos Orbis terrarū.(e) Tunc ad illius pedes non Æthiopes dumtaxat, verùm Sinenses, Japones,

(e) Psalm. 71.

nes, Peruvienses, Mexicani, Brasilienses, & extremi Charibes prociderunt. Tunc ejus Templa non leviter parcèque Tagus auro suo, sed totis Peruvia perennium fodinarum opibus inundavit. Hæc ipsa sanctissimi in terris loci majestas, à qua nationes omnes leges accipiunt, oracula expetunt, hauriunt disciplinam, disertè & luculenter enunciat sua dignitate & nitore, quantum Romæ olim veri solidique honoris gloriæque defuerit. Visa circa caput Servii Tullii lucere flamma Regnum eidem promiserit: sed breve illud fuit, turbulentum, angustum, & cum erepta ab immissis percussoribus vita deserendum. In longè clarius decus & longinquitatem Imperii fulserunt faces, quæ Apostolici Cœtus subjecta capita coronarunt. Ea porrò tanti tamque sublimis Imperii laxitas & claritudo non armorum terrore, non cladium sævitia, neque porrò aut gravissimis mulctarum oneribus irrogatis, aut indignissima oppressarum gentium servitute parta est; sed ejus, cujus hodie beatissimum illapsum recolimus, cælestis Spiritus diffusione sanctissima. Quòd si Spiritus olim ille, maria pervadens, informis naturæ faciem miro ornatu, rerumque pulcherrimarum varietate distinxit, postea

ite-

iterum aquis insinuatus lustralis Lavacri, quo expiati cæleftem renovamur ad vitam, mortalium animos virtutum ornamentis instruere, & uberrimo supernorum munerum imbre irrigare non desinit. Hinc novum Ecclesiæ Sponsæ hortum perflantes Eresiæ, quæ præcursu suo viam adventanti Spiritui muniverunt, illa ventilando exclusere pudentissimarum Virginum lilia, fortissimorum Martyrum rosas, & omnigena spectabiles venustate fructus honoris & honestatis. (*f*) His, cælestium flammarum pluviâ, ubertim aucta deliciis Sponsa meritò ad easdem Dilectum evocat: (*g*) *Veniat Dilectus meus in hortum suum.*

ORA-

(*f*) *Eccli.* 24. (*g*) *Cantic.* 5.

# ORATIO VIII.

*DE*

# SANCTI SPIRITUS

ADVENTU.

*Habita in Sacello Pontificio*

AD SANCTISSIMUM D. NOSTRUM

# CLEMENTEM XI.

PONTIFICEM MAXIMUM

*A Seminarii Romani Convictore.*

CLE-

# CLEMENTI XI.
## PONTIFICI MAXIMO.

*QUOD in gravissimo terrarum consessu, B. P. fuit à me per hos dies indiserte ruditerque explicatum, ab ea commoti vehementer aeris agitatione,*

*ne, quam Spiritus divinus adventus in terram sui sibi sociam adscivit, primorum Ecclesiæ Patrum animos non tam exterritos, quàm ad digna flammis illis cælestibus edenda facinora erectos fuisse, id ipsum à Te sanctissimè præstitum in subjectos Tibi populos, insigni cum emolumento fructuquè sensimus. Tibi secundùm Deum debemus uni tot, post exactas terræ trepidationes, pietatis publica testimonia; morum disciplinam à laxiore vita revocatam; hanc demum ipsam, quam ducimus, vitam, à tuæ per omnia probatissimæ exemplis minùs, si tantum licet de nobis prædicare, disjunctam. Egit cum hac Urbe Tuoque populo peramanter Deus, cui, in justissimæ animadversionis denun-*

*cia-*

*ciatione, ſibi longè acceptiſsimum Moiſen adeſſe voluit, pacis conciliandæ ſequeſtrem, quique noſtros animos in irati Numinis gratiam reſtitueret. Eo factum eſt ſcilicet, ut & conſpectior Tuæ apud ſupremum Judicem gratia Tibi nos per omne tempus arctiùs manciparet, & nobis fieret cum tentatione proventus. Tu verò pro ſumma, qua celſiſsimum in terris locum exornas, humanitate feceris, ſi meam hanc, imò verò gentium omnium veriſsimæ tuæ laudis prædicationem minùs gravatè accipias, ſimulque patiare, ut orationem hanc Tuo nomini, ſummi obſequii obſidem ac teſtem, adſcribam.*

# ORATIO.

ILLUD fuisse causæ crediderim, B. P. cur in unum coactos Ecclesiæ Principes nulla perturbatione affecerit flammarum ex inopinato & cum fremitu ingruentium impetus, quòd illa quantacumque (*a*) demum elementorum commotio de Cælo erat. De Cælo factus repente sonus, de Cælo diverberati aëris murmur, concussi Domicilii agitatio, fragorque de Cælo. Cogitabant nascentis Ecclesiæ Patres, ab illa devoluti in terras divini Spiritus vehementia salutarem adumbrari trepidationem Orbis universi, ad divini lucem eloquii, mox ab ipsis latissimè disseminandam, ubique exilientis. Cogitabant, eò spectare repentinum turbinem, ut liqueret longè majus

(a) *Act.* 2.

jus futurum amantis Dei beatissimum incendium ad salutem, quàm olim fuerit, adapertis aquarum cælestium claustris, indignantis impetus ad vindictam. (*b*) Quod si divinus ille Spiritus vim olim suam attemperavit (*c*) ad modum antelucani roris, aut pluviæ descendentis in vellus, hodie, ad latiùs proferenda caritatis incendia, eloquentiam robustiorem accersit, quæ scintillantibus igne linguis instructa, feliciùs quàm in Pericle Græcia suspexit, tonitru, & ignitis facibus peroraret. Auræ tenuis sibilo uti satis fuit, cum ad solas Filiæ Sion aures allaberetur: (*d*) sed ut in omnem terram suorum sonus exiret, personare & ipse latiùs debuit, adornare conspectiorem incessum, sociumque sibi ignem adjungere, qui non citiùs proferri augerique, quàm esse desinit. Neque verò vim igneam adduxit, ut populos à monte, suoque, ut olim, commercio absterreret, (*e*) sed ut congregaret dispersionem nostram; (*f*) ut liberaret eos, qui serviunt gentibus; ut contemptos abominatosque respiceret. Non est proinde, quòd cuiquam in mentem veniat demirari, cur cælestis ille sonitus non deje-

N 2 cerit

(b) *Sap.* 11. (c) *Psal.* 71. (d) *Psal.* 18.
(e) *Exod.* 19. (f) *Mac.* 2. 1.

cerit Cœtus lectiſſimi animos, ſed confirmaverit, non circumſpectare fugam, latebraſque ad declinandum incendium perveſtigare coegerit, ſed potiùs latentes priùs atque ſolicitos in apertam aciem proripuerit. Incluſa illa adhuc & pavitans bellatorum manus emittitur, exigua quidem numero & inermis, ſed cui rei bene gerendæ certiſſimum auſpicium faceret ſingulorum capitibus inſidens Victoria, (*g*) quæ vicit Mundum. Nihil proinde moræ interponunt, quin confeſtim Dei Verbo, omni gladio ancipiti penetrabiliore telo, (*h*) partitum Orbem terrarum ſubigantne dicam, an in filiorum Dei aſſerant libertatem? Bene jam ominari licet generi humano. Admonitorem habet ſonum, quo ad vitæ opera excitetur, qui turpiter obſurduerat; aſpirantem habet ardorem, qui fœdiſſimo torpore obriguerat; lucem habet ſpondentem dies æternitatis, (*i*) qui habitaverat in umbra mortis. Quod ſi Pyrrhus Epirotarum Rex inſigni præconio cohoneſtaſſe fertur Oratorem Cineam, cum ſe longè plures arces hujus eloquentiâ, quàm ſuis copiis expugnaſſe diceret; quid hæc ad illum ignea-

rum

(g) *Joan.* 1. 5. (h) *Hebr.* 4. 12.
(i) *Pſal.* 43.

rum facundiâ linguarum disertissimum (k) Spiritum Veritatis, cui certamen forte datum est, ut vinceret? Ite igitur bellatrices linguæ: ite flexanimæ faces, nec privatis Cœnaculi parietibus satis coercitæ, in remotissimas quasque nationes incendium optatissimum propagate: Novis mysteriis initiata Ægyptus in psalterium sua sistra commutat, divinæque præscriptiones legis longè altiùs scribit in cordibus, quàm suos gryphos marmoreis impresserit obeliscis. Ad novam Persis exilit lucem, Persis, inquam, illa errorum caligine invito quem colit Sole, præsepulta: nec jam planetarum principem, pharetris cum fronte demissis, adorabunda veneratur, sed eum, (*l*) qui lucem inhabitat inaccessibilem, (*m*) & qui in Sole posuit tabernaculum suum: Navicularios Magistros demirata Grçcia, Sapientes despicit suos. Hæc ipsa demum cunctarum gentium fulgens Hospitium Civitas, ubi primum cælesti irradiata luce concaluit, sensit illico, se hactenus in suorum Consulum prudentia parum sanam fuisse, in Cæsarum potentia infirmam, in virtute Ducum fortissimorum debilem & imbecillam; tunc

 verò

(K) *Sap.* 10. (l) *Timoth.* 6.
(m) *Psal.* 18.

verò solùm latissimi in terris Imperii caput, & monumentum ineluctabile evasisse, cum, fascibus à Capitolio in Vaticanum translatis, vicariam est adepta Numinis potestatem, impertitam sibi quidem primùm consignatamque (*n*) in petra fortissima, sed hodie divini Spiritus afflatu firmissimè roboratam.

ORA-

*n* *Matth.* 16.

# ORATIO IX.

## *In Die ſacra Cinerum.*

SIQUIS belli & pacis artes, quibus ſuam apes rempublicam temperant & moderantur, diligenter expendat, ſi minùs cum Quintiliano particulam illis divinæ mētis ineſſe aliquam, experientia certè duce & magiſtra, nullas rationis expertes animantes propiùs ad humanæ ſocietatis mores accedere judicaverit. Quæ nos diuturno labore, multoque diſciplinæ uſu comparamus, facili brevique naturæ magiſterio ſuaſuque illæ perdiſcunt; magnorumque operum non tam fiunt, quàm naſcuntur artifices. Quid verò de illis præcipuè prædicem? Laborum tolerantiam, cum in floren-

tes agros agminatim procurrunt, effusæque vernanti solo, notis insident herbis? An cum aliæ decerptos molliter succos comportant ad socias, aliæ dulcissimos ex illis favos cerasque consingunt? Dicam, cellarum quasi ædium descriptione Urbes imitari, accepta loca cum fide colere, illis se continere, non impari ac nos agimus legum ordine, certè majore concordia? Commemorem partitiones officiorum, advectas opes ad vitam sustentandam in mediū congestas, cibaria abditis locis reposita ad anni securitatem? An potiùs, quæ admirationem omnem fidemque superant, funerum procurationes, & ad cadavera, quæ tantùm non lugentes efferunt, mœstitiæ pompam, lugubres ejulationes, lessum, nænias, & siqua sunt tristis desiderii & extremi doloris imitamenta? Verùm illas supra omnem modum bellicæ artis studium, ardor, peritia nobilitat. Habent coluntque Martem suum, semper asperum, sæpe sanguineum. Stationes ad portas, in progressu ordinem, in acie collocationem, in prælio disciplinam tuentur. In certas discretæ acies ductores Reges sequuntur. Pro iis nullum laborem non suscipiunt, nihil molestiarum non devorant, nullis non periculis capita objiciunt. Pugnas

ineunt,

ineunt, conglobantur, cædunt fugantque: corporum exiguitatem magnitudine odii supplent: gloriosa pro Regibus vulnera, mortem honestam putant. Eos tamen deprælantium impetus, rabiosos illos æstus atque contentionem modici Pastor pulveris aspersione componit. (*a*)

*Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta*
*Pulveris exigui jactu compressa quiescent.*

Ad hunc ferme modum exactis proximè diebus, quos ex veterum instituto, suo Bacchus nomine, utinam non etiam moribus licentiâque deformat, plerique parum conditionis suæ memores, in brevem desipientiam, annique solutioris hilaritatem effusi, per impeditos curribus, per confertos promiscuâ hominum turbâ urbium calles, larvatis vultibus excurrebant. Eos hodie ab illo tumultu, atque intemperiis ad pristinam moderationem mẽtisque statum revocavit inspersus capiti cinis cum amarissima recordatione mortalitatis. Exigui conspersio pulveris lymphatas priùs urbes bonæ menti restituit; personam verò ab hominibus detrahit, non temporariam illam solùm, quam per Bacchanales gestabant ferias, sed

(a) *Virgil. Geor.* 4.

ſed illam aliam diuturniorem penituſque animis inſitam, quam avidiſſimum ſimulationis genus humanum ab ipſis cunis arreptam, univerſoque vitæ ſpatio uſurpatam, ne ipſa quidem morte, quod brevi ſum demonſtraturus oratione, deponit.

Ab ipſo libatæ lucis exordio amaram quidem, verùm neceſſariam juxta ac ſalutarem lacrimandi artem natura nos edocet. Subtriſti illa ſorbitiuncula nos ad tolerantiam erudit, alit ad firmitatem. Quaſi conſecuturas vitæ calamitates faſcię przſagiant, inter obortos fletus adſtringunt nos veriùs quàm excipiunt. Hanc ſcilicet mortalitati noſtrę dotem, hoc natura patrimonium providit, lacrimas & nuditatem. In ipſo vitæ veſtibulo moneri nos oportuit, quàm ampla nos ærumnarum ſeges maneret, quàm eſſent ineundi curſus implexi calles, quàm calamitoſum in carcerem teneros inferremus pedes. Hinc excuſationem apud nonnullos & veniam invenerunt parum cæteroqui humanæ aliquorum voces, qui vitam, ut eſt apud Senecam, beneficium naturæ malignum appellarunt, & quod nemo acciperet, niſi daretur inſciis. Verùm crepundia ipſa lactentium puerorum, & gemitus ſimulatione larvati irrita faciunt naturæ conſilia.

lia. Et quoniam infirma ætas ascifcere sibi personam non potest, ab aliis mutuatur. Gratulabundi suscipimus, quod natura materiam docuit esse tristitiæ. Parentes, affines, hospites festiva circa cunas lætitiæ significatione circumfremunt; risuque intempestivo in ipsis infantium oculis lacrimas natalium socias conantur abstergere, & prima nostris impressa vultibus miseriarum delere vestigia. Quamvis nec defuit audacior Infans, qui larvam sponte caperet. Zoroastres is fuit, Bactrianorum Rex, quem primo exortu quàm effusissimo indulsisse risui, fama tenuit. At enim eò magis lacrimandus ille, quod quodam suæ feritatis, & magicarum, quarum repertor fuit, artium augurio factum est, ne lacrimaret. Communis fati lacrimas rejecit, ut pateret non hominem nasci sed monstrum. Avaritiam illi lacrimarum suam ignoscerem, nisi sævitiâ per cæterum vitæ cursum contaminatus, prodigus luctus alieni fuisset.

Nec verò satis est lacrimarum cursum in prima ætate, in ipso nimirum fonte, intercipere. Urgemus ultra infelix propositum ambitiosè pervertendi, quæ probè in vitæ tirocinio natura constituit. In nudam nudos terram nos illa projicit. Tremens & imbelle corpuscu-

sculum egestate nutrit, armat inopiâ. Accipite nunc furiosa apud Persium nutricum matrumque vota: dijudicate, quàm crassam, quàm impudentem ita natis larvam inducant.

*. . . . . spem macram supplice voto*
*Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.*
*Hunc optent generū Rex & Regina: Puellæ*
*Hunc rapiant: quidquid calcaverit hic, rosa fiat.*

Vah temulentiam votorum infrenatam! Quos natura nudos edidit, purpura & chlamyde involvere statim cogitant: etiam Regna somniant improbulæ, ubi pro censu est sola mendicitas. Oedipos, perforatis pedibus, & trajecto vimine ex arbore suspensos, ad Thebani Regni non tam spem quàm exitium eripimus & enutrimus. Cyros in saltu abdito expositos, ut latum in Perside imperium condant, educamus. Martis & Iliæ filios à lupæ uberibus pendentes avellimus, ut terrarum dominam futuram Urbem suo alter sanguine, alter suo dedicet parricidio. Invidiosum potentiæ genus, & quandam de ipsa natura victoriam interpretamur, ubi plures illa calamitates collocavit, elatiori lascivire fastu, & in extremis indigentiæ sordibus jactantiùs insole-

ſoleſcere. Equidem cum ea ſit recens exorti hominis ſpecies, ut miſeria & egeſtate non reliquas dumtaxat humanæ vitæ partes, ſed omnium animantium procreationem facilè ſuperet, obnixa in adverſum ambitio totas advocat vires, lætiſque concentibus, gratulationum officiis, domeſticorum concurſatione, ultro citroque commeantibus nunciis, ſummam mentitur in ſumma hominis infelicitate lætitiam.

Ab his initiis profecti facilè eſt intelligere, quemadmodum peregrinis rerum figmentis tantopere delectemur. Id verò eò miſeriùs contingere nequaquam eſt dubitandum, quò homines ad inquirendam veritatem unicè nati, ejus appetitione originis ſuæ nobilitatem oſtendunt, ejus indagine ſolantur tædia mortalitatis, ejuſdem adeptione felices ſunt. Ita fidem omnem excedit, idem animal & ſimulationis ſtudioſiſſimum eſſe, & avidiſſimum veritatis. Itaque infucata omnia & inſincera in pretio ſunt; nihil ingenuum, nihil ſimplex, nihil naturæ conſentaneum patimur. Non eam hìc diſſimulationem damnaverim, quam ſolertiſſimi Duces, opportunè obtegentes longè ſecus, quàm ad ſpeciem adornantur, eruptura conſilia, meritò in partem gloriæ militaris

taris trahunt. Neque porro eo nomine aut Brutum duriùs coarguam, qui, simulatione stultitiæ, patriæ libertatis assertorem animum occultabat; aut Metonem Atheniensem Astrologum, qui infelici in Siciliam expeditione comperta, ut plebis in se eâ causâ concitatæ odium declinaret, per assimulatam insaniam incensa domo, dimissus est. At non mores ad Principum ingenia atque adeo vitia accomodatos, & aulicam assentationem absolvam. Quin eas fallacias eò Bacchanalibus personis deteriores existimem, quò deformiùs est animum simulare, quàm frontem. Quamvis ne hoc quidem defuit, ut prona in deterius adulatio ad imitationem deformissimi Principis vel corpora flecteret subditorum. Hinc memorati annalibus cæco sub Rege lippientes populi, & clauda Civitas Principe claudicante. Nusquam profectò magis appositè, quàm Principum aulis Ægyptiorum tessera illa præfigeretur, Persicum pomum cum adhærescente folio. Ejus quippe arboris fronde, quæ linguam exprimit, fructu, qui figuram objicit cordis, probè innuebant, non esse ab intimo cordis sensu disjungendum sermonem. Perquam rarus hodie amicos cum facetissimo Poetarum rogat;

*Dic*

*Dic verum mihi, Marce, dic, amabo:*
*Non est, quod magis audiam libenter.*

O ſanctiſſimum amicitiæ nomen, abjectum turpiter, ſacrilegè violatum! Amicis perinde ac ſimiis utimur, quæ cum nec ſubvectare poſſint onera, ut equi faciunt, nec aratro terram excolere, ut boves, nec domorum cuſtodiæ præfici, ut canes, riſum movent, nec uſui ſerviunt, ſed voluptati. Alienæ voluntatis affectiones, alienos plerique dominorum induunt mores. Superficies & lineæ ſunt, quæ nec extenduntur ipſæ nec producuntur; acceſsu corporum, horum motus ſequuntur. Simulant quidem quandoque ſtudium veritatis, & quadam libertatis ſpecie, ad tutiùs fallendum ſcilicet, abutuntur. Idem obſoniorum artifices faciunt, qui ad tollendam ſatietatem auſtera quædam dulcibus condimentis admiſcent. Et ejuſmodi quidem aſſentationum peſtibus illa debemus larvarum portenta, ut homines perditiſſimis moribus coinquinati, aliquo tamen inflati gloriæ ſucceſſu, ſe proſtratis ad terram corporibus ſalutari, ſibi ſupplicationes indici publicas, aras extrui, extolli Fana, Apotheoſes decerni non erubuerint. Aliquam ſaltem Patroclus in ipſa

ambi-

ambitione modestiæ partem retinuit, cum in aciem prodíturus, reliqua quidem Achillis arma induit, sed hastam, ut impendiò gravem atque prævalidam, attingere non est ausus. Quidquamne vos verecundiæ in illorum frontibus fuisse putatis reliquum, qui per audacissimam impudentiam divinos honores invaserunt, ut propudiosissimi mortalium novum gererent personæ genus, Divinitatem? Sed ab hac proritanda scabie abstineamus manus, & fugiamus cum Tullio pręconium mercenarium.

Quòd si nos animorum simulatio miseros, adhibita corporibus pigmenta larvæque in omnes vitæ usus intrusæ, si Deo placet, etiam ridiculos faciunt. Si locus ab aeris inclementia contegendis corporibus petitur, certantes urbibus domos erigimus; ut nostri tenuitatem corporis milliaria sępe multa nō capiant. Non satis sublimia ducimus ædificia, nisi illa metientes oculi defatigari se sentiant. Cubicula remotissimo prospectu ad Hippodromi speciem refugiunt: habitanda scilicet oculis relinquuntur. Triclinia, cœnationes, dietæ, musæa, pinacothecæ, gynæcea, andrones, procœtones, antithalami, pergulæ, hypogæa, quid alia referam, quorum vel indices volu-

volumina explent? Artificum populus ætatem operi impendit, ut exiguæ ſtaturæ animal à vento & imbre ſe protegat. Parum eſt, nullis ædificia terminis includi: immetatiùs gula protenditur. Nulla eſt tam ſterilis & deſerta regio, quæ obvia comparatu cibaria vel ſponte non pariat. Cum iis ſatis pulchrè & beatè nobis eſſet ad naturę mentem, & corporis neceſſitatem. Sed tanquam fateri nos pudeat modicis indigere, bella elementis indicimus, ut inexplebilis gulę ambitio quęſitâ naufragiis eſcâ potiatur, & quaſi ipſa hominum pericula devoret. Obturbatur aer, proſcinditur terra, maria ſulcantur, ut ſemipalmaris ſtomachi fornacula barbara piſcium & avium vocabula concoquat; tanquam ſentiant exta, quod in cæcam voraginem conjicitur, à Phaſide & Numidia veniſſe. Grave eſt & moleſtum, fercula ordinatim ſubeuntia cenſere. Verbo dicam: facilius eſt, exercitum inſtruere, quàm convivium. Sed minima pars eſt, quam inde venter accipit. Res agitur omnino ſcenicè: ad menſam fercula, tanquam Hiſtriones in proſcenium, accedunt receduntque: ſpectatores veriùs agimus quàm convivas. Oculis voluptaria condimentorum venena, oculis ſtatuarum è ſaccharo emblemata,

oculis criſtallini lychni penſiles, oculis lances, catini, aquales, hydriæ, cymbia gemmis aſpera ſerviunt. Ipſæ dapes contuſi auri bracteolis veſtiuntur, & ſuam gerunt perſonam. Jam de multiplici veſtium larva, quoniam infinita res eſt, dicam breviſſimè. Fluxam corporis ac vitream prope compagem aſcito bellatores ferro diſſimulant. Quid enim armatorum militum corpora referunt, niſi vitrum chalybe perſonatum? An luti natalis, & conditionis ſuæ memores arbitraris, qui animatum hoc deficientis quotidie corporis cœnum, ſerica Belgici operis texturâ, auroque ad ſæculi ingenium multiplici ratione vexato obvolvunt atque ſuffarcinant? At, inquies, qui tantam auri bifariam textilis vim conſtipant veſtibus & inferciunt, delicatis humeris negotium faceſſent. Verùm, modò ſuſpiciantur, ſudare non piget. Inflati animi levitas onera illa non ſentit. Irrident veterum mollitudinem & inertiam, atque illum inprimis Canopi vernam, qui

*........Tyrias humero revocante lacernas,*
*Ventilet æſtivum digitis ſudantibus aurum,*
*Nec ſufferre queat majoris pondera gemmæ.*

Eò demum odium veritatis, & omnia pervertendi ardor proceſſit, ut vel ſupremos ca-

pitum apices ſimulatio inſcenderit, ibique externos & adventitios crines, quoddam veluti victoriæ ſuæ vexillum, eventilet. Ab extremis Bataviæ atque Britanniæ finibus navigant Italicarum frontium capillamenta. Unde primùm diſſecta fuerint, nolite quærere: quod criſpulum eſt & eleganter cirratum, ſatis honeſtum ducitur. Permiſtis ætatum notis & inſignibus, flaveſcenti coma conſpiciendi ſenes refloreſcunt vere non ſuo. At juvenes, non ſine immani vireſcentis ætatis injuria, irrorato crinibus Cyprii cujuſdam pulveris nimbo, inalbeſcunt. Nimirum hoc etiam moribus per omnia præpoſteris deerat, ut luxus vel à pulvere ſumeret incrementum. Riſum nobis vel cogitantibus ciet Æſopicus graculus, alieno renitentium plumarum amictu, ad cæterarum avium irriſionem exornatus. Ecquid, obſecro vos, inter illius intereſt & eorum inſolentem ambitionem, qui è viliſſimis ſæpe ſcortis deciſos capillos integris ſibi Majorum cenſibus comparant? Hos verò graculos (quid enim Narciſos aut Ganymedes appellem?) non irridere, non exſibilare, non explodere, extremæ, niſi fallor, patientiæ eſt.

At forſitan ſupremæ neceſſitatis vis inelu-

ctabilis è mortalium vultibus tam obstinatam larvam excutiet. Nimirum

........ *Mors sola fatetur*

*Quantula sint hominum corpuscula....*

At enimvero errasti, Satyrice. Usque adeo fallendi libido pervasit, tam latè sui fines propagavit imperii, ut de exiguitate corporis humani ne morti quidem satis credendum sit. Quis sibi persuadere possit, hominum etiam cineres personam gerere, & frigida extinctorum ossa novæ ambitionis ignibus incalescere? Res est, Auditores, vel oculorum judicio compertissima: ne suspicari possitis, dum communes vitæ fallacias insector & exagito, à me vos impudentiùs decipi. Quid enim? Ad exigui acervum pulveris operiendum, non urnas, sed marmoreas planè domos extruimus. Vivorum ædificia otiosæ magnitudinis, & supervacaneæ magnificentiæ nomine in crimen vocavimus. Video nimis severè cum illis actum. Minimum illis insidet culpæ, si cum his sepulcrorum molibus conferantur. Ornatiùs, laxiùs, opulentiùs cineres habitant. Ibi certè servorum & ancillarum multitudo, equorum numerus, supellectilis copia ampliora spatia deposcunt. Convivia, saltationes, ludi, amicorum frequentia, accessus hos-

pitum

pitum, & multiplex vitæ usus in angustum cogi non potest. Ubi hìc affluens supellex? Ubi hospitum adventus? ubi famulorum turbæ? ubi amicorum comitatus? exiles, modici, simplices & solitarii cineres conticescunt. Illos tamen vix Pyramidum vastitas, vix immensa capiunt Mausolea. Jam verò ad statuarum ornamenta, ad inscriptionum laudes oculos conjicite. Peream, nisi pulverem infelicem mendacia magis, quàm marmora onerant. Pietatis, Religionis, Liberalitatis marmorea simulacra promissis adstant negligenter comis, vultu mœrore dejecto, genis, invita saxi duritie, indigno fletu exaratis: at ille ingenio sordido & illiberali, omni etiam flagitiorum cœno deturpatus è vita migravit. In supremo tumuli fastigio Famæ effigies, inauratam tubam ori inserens, præclara jacentis vulgat facinora: at ille ignaviâ & inertiâ emarcuit. Lydio quadrato lapide longa titulorum series, & illustrium operum epitome continetur: at nihil est ab illo gestum, quod non ignorari potiùs posteritatis intersit. Prætereo validissimis fragrantium succorum antidotis imbutum cadaver; ut pertinaci quadam vitæ obstinatione non timere mortem in ipso mortis regno, sed illam lacessere videatur.

Satin videor, Auditores, ostendisse, homines ab infantia susceptam, & per omnem vitæ partem usurpatam, etiam post cineres retinere personam? Intelligitis, id suo jure contendere sacros Cineres, quibus ab ipsis Jejunii quadragenarii primordiis, nostræ salutis tesserâ Sacerdotis digitis descriptâ signamur, ut nostræ nos originis memores faciant, omnemque larvam præteritæ simulationis aboleant. Admonere nos illi non desinunt, quàm parum sit quantævis corporis firmitati fidendum, quàm incitato gradu ad unius lapidis propositam omnibus metam rapiamur. Illos audiamus amicissimos cineres, veros salutis nostræ conciliatores atque pararios. Scitis haud dubiè traditum esse memoriæ, Græcum adolescentem, cum extincti sodalis desiderium ferre non posset, horologium sibi ex ejusdem conflasse cineribus. Effecit ille per ingeniosissimi impotentiam amoris, ut quem socium habere non poterat, haberet vitæ mensorem: non absurdè blanditus dolori suo, qui non penitus periisse eum crederet, qui semper agitaretur. Non ita nos temere & inconsideratè tempus, cujus solùm laudabilis est avaritia, prodigeremus, si pro manticariis istis, quæ auro gemmisque exsaturata osten-

tui

tui sunt potiùs, quam usui, similia ex cineribus horologia ante oculos haberemus. Si, quod moris erat apud Ægyptios, eductum è tumulo cadaver ad mensæ caput assideret, quàm sobria illa essent convivia, quæ intemperantiam & ebrietatem administros habent, & quæ desipere putamus, nisi multâ sermonum maledicentiâ condiantur. Herculem in Oeta monte, per extremos cruciatus, rabies potius quàm flammæ ejulantem consumpserant. Collectos ejusdem cineres, urnâque conclusos effert apud Tragicum Alcmena mater. Audite in ipso luctu de rerum humanarum inanitate disputantem, nec tam præficam, quàm magistram. (c)

*Anilis, heu me, cœpit Alciden sinus.*
*Hic tumulus illi est. Ecce vix totam Hercules*
*Complevit urnam. Quàm leve est pondus mihi,*
*Cui totus æther pondus incubuit leve!*

Georgium Castriotam, Scanderbegii nomine multis Turcarum cladibus clarum, usque adeo milites bellicæ virtutis opinione verebantur, ut comminuta extincti ossa certatim caperent, & thecis inclusa pectori appende-

 rent

(c) *Senec. Herc. Oet.*

rent, invictos se in acie fore, illo salutis præsidio & fortitudinis incitamento reputantes. Nullam hodie partem, Auditores, insperforum vestris frontibus cinerum dispergatis. Diligenter potiùs firmissima illa salutis vestræ munimenta tueamini. Nego ullum validius telum futurum adversus Tartareorum hostium acies pugnaturis.

# ORATIO X.

## DE LAUDIBUS

# B. ALOISII GONZAGÆ.

CLARISSIMA apud Romanos olim Corneliorum Familia videri potuit ſibi humanæ felicitatis terminos tenuiſſe, cum, inter geminos Scipiones, Africanum alterum, alterum Aſiaticum, diviſa prope laude debellati Orbis terrarum, aſſurgeret. Sed gentilium ſuorum decora illa obſcuravit, tertius ex eadem gente, Naſica, qui vitæ probatiſſimæ exemplis unus

omnium,

omnium,quotquot Romæ aderant cives optimi,integerrimus Oraculi teſtimonio pronunciatus eſt, ideoque digniſſimus ad cujus maximè domicilium Berecynthię ſimulacrum pro tanti, ut apud Ethnicos, Numinis dignitate diverteret. Scilicet illuſtrioris animi fuit, meruiſſe Deas hoſpites, quàm expugnare Carthaginem, & Romanæ Pietatis, quàm Imperii, fines nomenque producere. Idem mihi ferè hodie liceat prędicare de Gonzagarum Familia, cujus tot bellica virtute parta eximiæ laudis inſignia, veluti minora quædam ſidera, Chriſtianarum complexione virtutum comparata ab ALOISIO gloria obumbravit. Ut jam mihi Friderici, Villelmi, Franciſci, Vincentii, Italicis annalibus laudatiſſima nomina, Adoleſcentis optimi fulgore perſtricta, quodammodo hebeſcere videantur. Et quoniam militarium decorum ornamentis inprimis illuſtre atque conſpicuum circumfertur Franciſci Mantuę Marchionis nomen, eidem non ęquandum dumtaxat veræ fortitudinis commendatione ALOISIUM, ſed longè anteferendum contendam. Præripi ſibi ab egregio Abnepote eam gloriã tantò ęquius Franciſcus feret, quàm eſt omnibus certum, aſſerta Italiæ libertate, & potentiſſi-

tissimis hostibus profligatis, omnes illum numeros explevisse absolutissimi Imperatoris.

Lycurgus, qui Lacedæmoniis, quas longa peregrinatione didicerat, leges tulit, cursu, pugilatu, omnique armorum exercitatione egregiè quidem Spartiatas instituit; sed, neglectâ reipublicæ curâ, hostes potius visus est respexisse, quàm suos. At verò Plato, dum ejiciendis immodicis cupiditatibus, dum excindendæ ambitioni, dum frugalitati, obsequio, moderationi inducendæ nisus omnes contulit, multò sanè propiùs ad veritatem complexus est animo imaginem Civitatis, ad mansuram felicitatem stabili certoque gradu contendentis. Ille ad laborem & duritiem corpora, hic ad honestum & æquitatem animos informavit. Externos ille hostes timuit, hic intestinos. Curavit ille strenuos bellatores, hic viros bonos facere. Lycurgus demum armavit suos, ut hostes repellerent; Plato providit, ne timerentur. Nec verò solidam sinceramque fortitudinem eam dixeris, quæ in acie & pulvere obstinatè decertans, lascivit sanguine populorum; quæ regionum vastitate, agrorum incendiis, Urbium ruina perfruitur, & per injurias stragesq; hominum grassatur ad gloriam. Illam æquum est impensiùs

ſiùs demirari, quæ domeſticos & importuniſſimos hoſtes, imò vero Tyrannos edomat,qui intus, &,quemadmodum ajebat ille, in jecore ægro inoleſcunt ac dominantur. Ea ſcilicet ambitionis impotentiam refringit, voluptatis inſidioſam eſcam proculcat, & obliquis animi motibus, atque iis cupiditatibus imperat, quarum plerumque causâ defatigantur alii dimicantque.

Illuſtre Franciſco rudimentum, & maximorum operum auſpicium fuit pugna illa memorabilis inter Gallos & Italos fœderatos, quæ Æmiliæ campos & Tarum amnem nobilitavit. Submoti eo conflictu hoſtes, compulſique trans Alpes. Italiâ brevi utcumque laxamento relevante animos, donec recrudeſcente iterum bello, graviori calamitatum pondere opprimeretur. Cogitate disjectas latè acies, oppletas cadaveribus ripas, amnem ipſum horrentem armis & ſanguine decolorem. Poteſtatem facite hìc mihi, ut Taro Mantuani gloriâ tumeſcenti Ticinum amnem opponam. Solutis aucto nivibus, & exaggerato torrentibus alveo, præceps fluvius ferebatur. Quadrijugis equis invecto curru geſtatus Aloiſius, ut illum trajiceret, aditum occupaverat, parum cautè prætenta-

to vado. Vix in medias aquas processerat, cum validissimo impetu undarum volumina ingruunt. Præsentissimi discriminis metus subito gelu aurigæ corpus obstupefecerat. Equi non virium, non dexteritatis nativæ compotes, nec obluctando impressionem fluminis sustinere, nec pedum jactatione, nisuque corporum, emoliri violentum gurgitem satis poterant. Interea auctior ex alto amnis agere se in adversum, & superfundere. Non editiora aderant saxa, quæ comprehenderet; non sarmenta & arbusta, quæ arriperet; non elatioris arenæ cumuli, quibus infelicem vitam committeret. Quid hìc expectatis, Auditores? comminutum violenter currum? Aurigam in profluentem præcipitem devolutum? haustum vorticibus, feroci impetu absorptum optimum Juvenem? postremò cadaver ipsum diu jactatum, aut in ripas miserabiliter ejectum, aut secundo amnis procursu in mare delatum? O facinus posterorum memoriâ & prædicatione dignissimum! O incredibilem erga integerrimum Puerum irati fluminis reverentiam! Substitit non sine obsequii sensu rapidissimus gurges, à feroci se continuit fremitu, debacchantem latè sævitiam coercuit, vim demum omnem ab honestissimi Adolescen-

ſcentis contactu, nedum aggreſſione aut pernicie inferenda prohibuit. Quid amne illo, licet limo & congeſtis ſordibus deturpato, clarius & illuſtrius dixerim? Quid furibundo illo agrorum prædone aut mitius aut innocentius commendaverim? Putaſſes indolem Gonzagæ mitiſſimam undas eſſe imitatas, quæ non jam vaſtatione & rapinis, ſed ſolo manſuetudinis pretio ſuperbirent. Putaſſes ad compoſitiſſimæ illius frontis aſpectum licentioſas aquas modeſtiam didiciſſe. Extollat nunc Mantuanus Ductor dimicationem ſuam. Ille florentiſſimis copiis inſtructus, armorum terrorem circumtulit: Aloiſius, ſatis tutus innocentiâ ſuâ, ab amne ſæviſſimo admirationem, obſervantiam, amorem extorſit. Ille hoſtes communicatâ cum pluribus gloriâ, hìc infeſtiſſimas undas ſine rivali & ſocio laudis edomuit. Ille demum partem cladis aliquam non declinavit, ancipiti apud plurimos palmâ, necdum tanto poſt tempore dijudicatâ; hìc de terribili flumine impacatoque victoriam certiſſimam reportavit. Quamquam, quod ad hanc gloriæ partem attinet, Aloiſius non Mantuanum dumtaxat, aut quælibet Hiſtoricorum eventuum monumenta, ſed ipſam ſuperavit, qua nihil eſt portentoſius, fabulo-

bulosæ audaciam Antiquitatis. Nam quis hìc mihi aut Herculem cum Acheloo, Epiri flumine, aut Achillem cum Xantho, Phrygiæ amne, congredientem obtrudat? Vicit Christiana virtus omnia Poetarum figmenta. Quantò enim speciosius fuit, ferocissimum fluvium ante pugnam vinci, seque solo conspectu exarmatum ad victoris Gonzagæ pedes prosternere?

Aquarum domitor Aloisius ut pleniùs omnia sibi elementa subjiceret, ignis accessit. Hujus quò asperum magis & insolens est ingenium, eò æstimabilius obsequium fuit. Ipsum scilicet nobilis invidia urebat ignem, dum aquæ ob præstitam Gonzagæ reverentiam magnificè jactanterque splendescerent. Maturavit itaque occupare eam laudem, postremus ordine, nulli claritudine beneficii comparandus. Ita decus illud præripuerunt aquę, ut adhuc igni servirent, cujus illustriori prodigio proluserunt. Cubitum innocentissimus Puer discesserat, emensoque piæ ad Deum ac Cælites supplicationis penso, in somnum, quo se præter solitum prægravari sentiebat, se dedit. Casu, imò divinæ mentis consilio contigit, ut candela, quam Cubicularius decumbentis lecto propiorē, quàm par erat, reliquerat,

rat, ſtragulorum partem corriperet. Cum didita ſubinde peſtis latiùs ſerperet, æſtus tenerum corpuſculum perſtringere, fumi vis animæ meatus cœpit occludere. Ubi primùm, diſcuſſo ſomno, periculi magnitudinem ſenſit, clamore edito, è lecto deſiliens in proximum conclave ſe recipit. Accurrunt properè famuli. Lodices, culcitam, pulvinaria, omnia demum igne obſita offendunt; ea tantùm ab æſtus contage integra illibataque lecti parte, quæ jacentis corpus exceperat. Dum rem miraculo ſimillimam obſtupeſcunt, ignis, qui latenter eatenus & modeſte manaverat, excitatâ repente cum fremitu flammâ, quod erat ſtragulorum reliquum, aſſamenta, fulcra, conopeum involvit, ſeque, proxima quæque allambens, quàm latiſſimè explicat. Itaque conferunt domeſtici operam, ambuſtaque ſupellectili in vias projecta, reſtinguunt incendium, quod, abſente Aloiſio, tanquam amotis repagulis & modeſtiæ causâ, ſuo ſæviebat ingenio. Nulla fuit hominum dubitatio, inuſitatam divinæ potentiæ vim conſopito Juveni adfuiſſe. Niſi fortè exiſtimare malis, noviſſe ignem nihil in illo labis eſſe, quod expiaret, imò potiùs candidiſſimas pudoris nives, quas refugeret. Palam eſt, recentis conditionem

mili-

militiæ, multis portentosisque inventis machinis incendiariis, igni esse vehementer obnoxiam. Ineptissimus verò mortalium sim, si à Duce Mantuano exquiram, num ex tot campestribus & moralibus tormentis, num ex tot majoribus sclopis, ollis missilibus, fistulis manuariis, nulla copiis suis perniciem attulerit. Fatebitur nimirum, fortissimos legionarios igne prostratos, lectissimos amicorum adequitanti sibi proximos, interemptos, se verò semel leviter libato crure, atque iterum graviori accepto vulnere de pugna decessisse.

At isthæc, inquies, è Cælo accersita prodigia, & rerum Conditoris Aloisio prodigiosè opitulantis beneficia, non tam hujus fortitudinem, quam immensam edocent divinæ magnitudinem potestatis. Omissis igitur quæ naturæ ordinem & vires excedunt, ad eximiam quandam in ipso Aloisii pectore perquirendam constantiam properemus. Ingentem, quod omnis fatebitur memoria posteritatis, Mantuano gloriæ splendorem adstruere valuit receptus ille militaris, cum circumfusas hostibus copias, Liri subitario ponte constrato, instructo & ordinatim progrediente agmine, in tuta loca transmisit. Dolus ille bellicus, & in re trepida angustaque expedi-

tissimum consilium, etiam ab hostibus confessionem inauditæ virtutis elicuit, demirante Ducis calliditatem, nec debitis parcente laudibus Consalvo, cui cognomentum Magno Duci disciplinæ militaris scientia & virtus indiderunt. Verùm quantò feliciùs Aloisius è maximorum Regum aulis, ubi honorarium Ephœbum agebat, emersit? Quantò generosiùs splendidæ quidem sed humanæ servitutis laqueos explicavit, ut rerum RegumqueDomino mancipatum animum arctiori vinculo adstringeret? Paternę opes, validę & prępotentes affinitates, spes amplissimi adeundi Principatus fortem Puerum obsederant. Ætas voluptatibus opportuna, generis claritas, indolis præstantia, illustres Majorum imagines, in aula Catholici Regis ad summos honores positum tirocinium, quasi circo quodam, nullo ad evadendum relicto aditu, incluserant. Tot atque talibus difficultatum ambagibus illigatus atque præseptus ad quæ demum effugia respiceret, qui veros honores solâ honorum mortalium despicientiâ metiebatur, qui humanam omnem, nedum paternam gloriam præ sui rerumque caducarum contemptu fastidiebat? Quæ Aloisius effugia respiciat? O Pueri constantiam, veteranis quibusque Chri-

stia-

ſtianæ militiæ athletis invidendam! Quamdiu ab iniquiſſimis anguſtiis expedire ſe, pro debita Majoribus obſervantia, & infirmioris ętatis imbecillitate non potuit, commentus eſt pulcherrimum profugii genus, ut in ipſa periculorum frequentia tutus, inter ipſa ſervitutis vincula liber eſſet. Inſigne Mantuani decus fuerit, rationem certam excogitaſſe, ut ab hoſtium manu elaberetur: Aloiſius inter ipſas inſidias ſecuritatem, inter otioſę Juventutis illecebras & laxitatem animum ab omni flagitioſę labis afflatu illibatum retinuit. Mantuanus ab ingenio ſuo impetravit, ut adverſas & conglobatas turmas, quæ itinera inſederant, per aſtum eluderet; pervicit Aloiſius, ut aperta acie, & in hoſtium oculis, ſtationem tueretur ſuam. Ut enim coſti, odoratiſſimi fruticis, pretium terræ, ubi provenit, ſterilitas ipſa commendat, ſic ea Pueri virtus à conflictu clarior nituit, gratior propinquitate periculi. Ita cum forti magnoque Gonzagæ animo ex Regum aulis & paterna domo in Religioſorum hominum ſepta profugere non eſſet integrum, facta tamen eſt copia per excellentem virtutem, ut in aulas domumque patriam Religioſorum mores & quaſi clauſtra traduceret.

Quibus verò artibus, quantoque virium & consiliorum conatu assequutus demum fuerit, ut divitiis & honoribus abdicatis, in religiosa Familia abjectioris vitæ sacramentum diceret, non priùs commemorem, quàm ad illud Italici nominis lumen Marchionem Mantuanum orationem referam. Scientissimi Imperatoris gloria per ora hominum latissimè pervagata est, cum adversùs validissimorum hostium exercitum Placentiam, in qua retinenda asserendaque universi belli cardo vertebatur, tutatus est. Efferebant alii maturitatem consilii, quòd ad primam oborti discriminis suspicionem quiescentes sub pellibus copias properè coegerat. Alii opportuno loco instructas ante munitiones acies extollebant, & præsidiarias cohortes, quarum virtuti maximè fideret, tempori in Urbem conjectas. At enimvero conferat Mantuanus propugnatæ Placentiæ decus illud cum firmissima arce ab Aloisio expugnata, pectore nimirum Ferdinandi genitoris, qui de nuncio paternis opibus domuique remittendo ardentissima Filii vota morabatur. Fugite autem judicare, ejusmodi expugnationem arcis minores ab Aloisio vires deposcere, quoniam non acto sub terram igne excutiendam, non tor-

tormentis everberandam & diffringendam, sed flectendam precibus, lacrimis emolliendam aggrediatur. Nihil hic, fateor, negotii habet foſſor cunicularius, nihil tormentorum librator & exploſor, nihil jaculator aut funditor. Tametſi verò nec complanandis foſſis, nec admovendis ſcalis, nec propugnaculis ſubruendis neceſſe hic ſit laborem impendere, multis tamen experimentis exploratum eſt, hominum corda, quàm munitiſſimas arces, expugnari majoris eſſe operæ. Martius Coriolanus, plebis odio in exilium actus, Volſcos & Romano nomini infenſiſſimos quoſque finitimorum in Urbem rapit. Ab omnibus locis imparatam aggreditur: ambitione & odio incitatior, quàm ut patriæ, conjugis, & liberorum meminerit. Pars portarum clauſtra revellere; pars ſublatis ſupra capita ſcutis teſtudinem contexere; denſiſſimis alii globis pabulum eripere; alii extruere aggeres, & certatim ſaxa, ignes, deciſa robora jacere; hinc ingruentium clamoribus, miſerabili illinc mulierum & puerorum ploratu vias compleri. Vaſtum ubique, & quod extremæ ſolet deſperationis eſſe, ſilentium. Non Senatus authoritas, non injecta caritas natalis ſoli, non Patriciorum primùm, atque iterum Sacer-

cerdotum submissæ legationes apud efferatum & præcipitem animum quidquam proficiunt. Supremam, ut in rebus perditis, anchoram movent, novum & inauditum legationis publicæ genus, ad Sponsum Volumniæ conjugis, Veturiæ matris ad Filium. Geminam hìc, Auditores, arcem, gemina cinctam obsidione contueamini. Coriolanus Romam, Volumnia & Veturia Coriolanum oppugnant. Arietibus ille & catapultis patrios concutit muros; hæ Sponsum Filiumque precibus adoriuntur, singultu quatiunt, lacrimis exarmant. Ille mœnibus ruinâ patefactis Urbem, hæ amiculis manu discissis pectora denudant. Agite autem: ecquam ex his arcibus minus deditiitiam, captuque difficiliorem arbitramini? Num Romam, an potiùs Coriolanum ad imperatas conditiones compellere laboriosius reputatis? Quodsi, ut eventu luculenter est demonstratum, longè spectabilior fuit Fœminarum virtus, quæ de Urbis aggressore, & pugnacissimis copiis triumpharunt; num cunctari vos, aut tergiversari vel levissimè oportet, ut idem de Aloisio decernatis, qui obnitentem diu ac reluctantem genitoris Ferdinandi animum ad suam demum sententiam instando obtestandoque pertraxit? Et
id

id quidem haud paulo majori cùm gloria consecutum fateamini necesse est, quàm atavus ille Mantuanus validissimas arces aut defenderit, aut occupaverit. Illo fortiter repulso objice, nulla Aloisius temporis intermissione, ab infelicibus inanissimæ ambitionis stipendiis ad sacræ militiæ, in ipsa Iesu Societate, vexilla transiit.

Pudet me tædetque, Juvenem divino jam authoratum Duci cum profanæ militiæ splendidissimo licet illo lumine, Mantuano, conferre. Nam si ejus gloria præstantissimo huic armorum Præfecto caliginem induxit, etiam cum in numero Candidatorum esset, & alba conspiceretur in parmula, quantum illi lucis eripiet, quantas effundet tenebras, sacramento cælestis supremique Imperatoris adstrictus? Quid? cum multa Veteranus stipendia meruerit. Quid? cum inter Triarios fuerit adlectus. Quid? cum sub certissimo Auspice victoriarum partem ipse copiarum duxerit. Fortissimos ex omni antiquitatis memoria Duces expendite. Fuerit qui ad decies centena armatorum millia sub signis habuerit: at ambitioni suæ tanti Ductor exercitus turpissimè servit. Multas alii & opulentissimas Nationes sub jugum miserint: sed qui reliqua

omnia habere sunt visi, iram in potestate non habuerunt. Innumeros demum mortales vitâ, potentissimos Reges imperio spoliaverint: at fœdissimarum libidinum tetra & nefaria tyrannide sunt oppressi. Ita quorum latiùs pertinuit propagati armis gloria Principatus, eorum deterior servitus fuit. Vitiis litatum est sanguine humani generis: ut intus domique gliscens improbitas, exercitâ foris crudelitate, jücundissimo quodam quasi spectaculo frueretur.

Hæc verò nolim, Auditores, aliorsum quàm prolata sunt, accipiatis. Neutiquàm enim eò spectant, ut laudatissimis Mantuani moribus notam inuram; sed ut intelligatis magnitudinem veræ solidæque virtutis, quâ Aloisius, amplissimarum opum ac titulorum generosa abdicatione, causas & fomenta vitiorum omnia elisit atque succidit. Quàm strenui autem bellatoris speciem vobis exhibere possem, si illius dexteram flagris chalybe exasperatis armatam, pectus contexta ex acutissimis setis loricâ munitum, latera admotis, quibus incitari equi solent, calcaribus (nam hæc etiam militia nova armorum genera procudit) perstricta proponerem. Nimis otiosè Fabulatores nostri faciunt, qui ut pro-

prodigialibus pugnarum eventibus fidem adstruant, nescio quæ comminiscuntur arma, magicis excantationibus medicata, quæ, sive ad cædendos sive ad prosternendos hostes, certo torquentur inevitabilique successu. Ea certè arma suo nunquam fructu victoriaque frustrabantur, quibus Aloisius ultro à suo corpore pœnas pro vitæ, noxisne dicam an innocentiâ?, expetebat. Diversum illi à Thetide Achillis matre votum; quæ aquis Inferni amnis nudos Filii artus proluisse dicitur, quòd eo humore imbutis corporibus nullus crederetur esse vulneri locus. Altissima ille tenerrimis membris infligebat vulnera; quoniam illa sciret quò copiosiùs cruore, eo largiùs ad gloriam fluere.

Quod à veterum sapientissimo proditur dictum, de hominum felicitate, quantâlibet rerum copiâ affluat, ante vitæ exitum certi quidquam statui decernique non posse, in iis habet locum vel maximè, qui bellica studia consectantur. Profectò infinita res fuerit, Cæsares in Senatu, Pompejos apud amicissimos Reges hospites, Priamos in intimis ædibus, & sacrorum complexu cæsos, aliosque innumeros per otium recensere, qui pulcherrima

præ-

præteritæ vitæ facinora probroso & funestissimo mortis genere corruperunt. At Aloisium exitiosa lue, per annonæ, ut assolet, caritatem, Romæ vulgatâ; suprema dies non sedentem in otio, non ignavè delitescentem occupavit, sed languentium turbis implicitum, sed commeatui ostiatim corrogando defatigatum, sed pro salute publica fortiter in vestigio dimicantem. Ægrotis igitur continenter assidere; eorum promptiùs hilariùsque curam suscipere, quorum conditio abjectior, squalor teterrimus, extremæ sordes essent. Cibum illis in os ingerere, stragula componere, Nosocomiorum mediastinis & libitinariis locare operam, ad infima quæque ministeria & caritatis officia demitti. Non Persarum gazis, non Crœsi deliciis comparabat cælestem animi jucunditatem, cum immundissima tractaret ulcera, comprimeret ad exprimendam saniem, fasciis diligenter obvolveret. Non impar æternæ salutis studium erga decedentes è vita; quos salutaribus fulciebat monitis, obnixis ad Deum precibus sublevabat, pio recreabat alloquio. Inter hæc Christianæ demissionis studia publicæ utilitati conjuncta, vaga noxiaque tabe ad extremum, ipsa, uti fit, aliorum curatio-

ne

ne correptus vitam profudit, quantùm optare licuit, suavissimè. Hoc est scilicet pro communi felicitate constanter honesteque mortem oppetere. Nam quòd Curtii, Æmilii, Fabii pro patria Diis Manibus sua devoverint capita, eorum exprobrandam potiùs animi levitatem, quàm sinceram, germanamque fortitudinem prædicandam putem. Locus monere videtur ipse, ut, quoniam de pugnæ atque victoriæ prærogativa abunde inter Mantuæ Marchionem & Aloisium disceptatum est, uter tandem ampliorem laborum mercedem reportaverit, dispiciamus. Id verò quemadmodum sine palmari temeritatis nota præstare possim, planè non video. Mantuanus in Familiam suam clarissimos quidem, sed humanos, Aloisius cælestes honores invexit. Illum strepentes tituli, & quorundam Scriptorum literis consignatæ efferunt laudes expertissimi Imperatoris. Hunc Divinitatis interpretes Sanctissimi Pontifices aris auctum, pioque Fidelium cultu honestatum, æternis fastis inseruerunt. Nova hæc, marmoreis simulacris & superfuso largiter auro renitentis Sacelli majestas, custos illa sacrorum Cinerum Urna, non tam gemmarum pretio, quàm

pro-

projectis ad eorum oscula Regum diadematis irradiata, fidem omnibus luculentissimè faciunt, quàm sint ampla eorum stipendia, qui, abdicatis ambitionis tumultuosæ castris, in cælestis militiæ album nomina referunt.

ORA-

# ORATIO XI.

## *DE LAUDIBUS*

# B. ALOISII GONZAGÆ.

EO tandem processit ambitionis humanæ omnia fastidientis ingenium, ut nullas in amoribus habeat vitę delicias, nisi illis peregrinus decor commendatione novitatis pretium adstruat. Solertissimus ille Græcorum Ithacam, quia suam, non quia magnam amabat. Nos contra, quantumvis magna, contemnimus, quæ apud nos copiosè proveniunt, peregre advecta,

cta, licet exigua, obstupescimus. Tanquam nostrorum lusciniæ nemorum minùs doctè & elaboratè modulatus edant, à remotissimis solùm Africę insulis, & ab extremis Brasiliæ finibus adducta avium portenta & barbarici cantus arrident. Gemmarum viluerunt pretia, quę non ex Arabico vel Persico sinu, tanquam ex reluctantis naturę manibus, furiosus labor extorqueat. Versicolores tulipas, odoris, nempe animę florum, expertes, suspicere & colere, novumque neglectis pudorem rosis inducere, patientia suppetit. Prętereo illa gulę monstra, & strenuissimè navigantem ingluviem: nimirum ut murenarum lactes, linguas phęnicopterum, pavonum cerebella, non, ut olim, Vitellio aut solis Pontificum cœnis, sed vel privatorum mensis triumphales triremes comportent. Irritâ operâ asseverat Plinius, obvias nobis paratuque facillimas, ubique progigni salutares herbas, & pauperrimum quemque optima cœnare remedia. A Scythia, tractuque Serum ultimo lignorum cortices, arborum callos, & nescio quæ lapidum, colubrorum innata visceribus, petimus amuleta. Scilicet ut nostro etiam damno longinquis serviat adulatio; & quasi levissimum esset, immensam auri

ri copiam deterioribus comparandis profundere, vitam etiam præſtat, quàm ambitionis morbum exuere. Quid plura? In ipſa virtute quandam affectamus peregrinitatem; eamque non ab auſteriori cultu habituque, ſed ab opportunitate vitæ licentioris, & quadam vitiorum propinquitate, ſi minùs contubernio, æſtimamus. Mihi certè genio ætatis, in Chriſtianæ etiam pietatis indagine prodigioſa quæque ſectantis, blandiri & obſequi non eſt animus. Verùm Aloiſium Gonzagam ad lectiſſimæ hujus Juventutis exemplum & diſciplinam proponam; eumque non in obſcuro Religioſæ Familiæ ſeceſſu, ſed in maximorum Principum aulis, & inter paternæ domus illecebras, ad eximiam exaggeratamque virtutem evectum eſſe contendam.

Non illum igitur perpendimus Aloiſium, quem abjecto incluſum cœnobiolo vulgaris parcique cibatus rigor attenuat, quem obſoleta & pannoſa veſtis, ſolitudo, ſilentium, ſqualor, quæque ad publicam diſciplinam regendis Religioſorum cœtibus præſcribi ſolent, emaciant. Detrahite ex ejus humeris vilis indumenti rude & ſubaſperum involucrum, Chriſtianæ ſcilicet clamydem Paupertatis. Ab humilis incultique tecti ſordibus,

cæ-

cælestium in terra voluptatum Elysiis, Puerum generosum abstrahite. Ab oscurioris vitę latibulis ad lucem spectaculorum, ab humilis cubiculi angustiis ad regiam ædium laxitatem, à dejectis vilissimorum operum ministeriis ad nocturnas chorearum ludorumque hilaritates, à vulgarium demum frugalitate ciborum ad illas traducite conviviorum lautitias, ubi ferculis fatiscunt mensæ, servorum ancillarumque acies fatigantur, coquorum sudant exercitus. Cogitate Infantem inter illustres Gonzagarum laureas pretiosis cunis exceptum: inter Hispanicæ aulæ fulgores Ephœbum Puerúm cogitate. Quando igitur id agimus, num in ejus ætatis lubrico inprimis & præcipiti loco inexpertam Pueri indolem voluptas dulcissimis irretitum veneficiis fascinavit? Num illum annorum florem, aut corrumpendum pestifero vitiorum afflatu, aut illecebroso otio conterendum dedit? Imò ab ipso pueritiæ vestibulo, Tartareo veteratori præmaturum bellum indixit, dum Florentiæ in salutatæ ab Angelo Deiparæ *Templo* perpetuæ votum pudicitiæ nuncupavit. Qua quidem belli denunciatione, tanta impurissimum tenebrionem formidine perculit, ut ille adversùs animum Pueri candidissimum,

nullis

nullis ne leviſſimarum quidem cogitationum aſſultibus auderet aſſurgere. Hinc illa Pudicitiæ prodigia. Cum Mariâ Auſtriacâ in Hiſpaniam profectus, diuque in aula potentiſſimi Regis cum eadem commoratus, nunquam, ut certiſſimis teſtimoniis eſt publicè traditum, oculos in illius vultum erexit. Ejus raritatem exempli auctiùs tum Reginam frequenter adeundi neceſſitas, tum ejuſdem formæ præſtantia commendabat. Cum Puellæ umbram in adverſo pariete oſculari, quod ludi cujuſdam ratio poſcebat, juberetur, tanquam ad Meduſæ amplexum, exhorruit refugitque. Tam erat pudicè ſuſpicioſus, tantâque in tuenda innocentia religione utebatur, ut vel Umbras, quæ ne umbram quidem continerent criminis, formidaret. In Mediceorum Principum aula adduci non potuit, ut cum Eleonora Mantuæ Duce, & Maria ejuſdem ſorore ludis oblectaret animum in hortis regiâ magnificentiâ poſitis. Cæterum eâ repulſam oris verecundiâ condiebat, ut Puellæ regales impendiò jucundiùs ſuaviſſimo illius pudore indolis, quàm quibuslibet animi relaxationibus delectarentur. In illo demum Hiſpanicę aulę Ephœbęo uſque adeo intemeratæ ejus integritatis opinio apud omnes in-

valuit, ut ſicubi malè feriata hilaritas modum excederet, aut minus caſtigati ſermones miſcerentur, Aloiſii interventu colligeret quiſque ſeſe, cœptaſque illico confabulationes abrumperet. Ipſe verò, minimè omnium horarum atque hominum, nihil erat ſolicitus, ut multas jucundaſque amicitias conglutinaret; accurabatque diligenter, ut iis ſe ſolùm adjungeret, quos in veræ pietatis ſtudio ſolidos & conſtantes multis experimentis didicerat. Nam ſi Chilo, Græcorum ſapientiſſimus, vocatus ad cœnam, non priùs condixit, quàm de invitatorum moribus diſtinctè certòque cognoſceret; quantò idem in illis obnixiùs proſpiciendum eſt, qui non in unius convivii, ſed in totius vitæ ſocios adleguntur?

Non eſt cuiquam facile judicare, quanti ſit operis & laboris per eam ætatem inſidiatricis voluptatis laqueos effugere, niſi ſtudioſè priùs examinet, quàm pauci numerentur, quibus,in freto illo æſtuoſiſſimo,ardor cupiditatum & inconſiderata temeritas rationis gubernaculum de manibus non extorqueat. Quòd ſi in illa retia plerique ſe penitus induunt; ſi ab illis vivariis referre in libertatem priſtinam gradum paucorum eſt gloria; quanti reputandum eſt eſſe animi, teterrimi carceris

ceris vestibulum ne extremo quidem pede contingere? Quid? si ad ætatis tempestivitatem Familiæ splendor, divitiarum affluentia, formæ liberalitas, alacritas mentis accesserit. Quid? si blanditiæ & hortamenta excipiant incautos. Quid? si noxiæ opportunitates, quæ in insidiis positæ à tergo vi subita adoriuntur, obsistendi prope adimant libertatem. Quarum rerum difficultates cum tenerrimis Puerum annis conjunctim collatisque viribus obsiderent, per quantam ille, rogo vos, animi firmitatem atque constantiam, tot vinculis compeditum animum ad sui emancipationem asseruit?

Nec illud pervicit tantùm, ut æquabili stabilique gradu congredientium voluptatum impressionem sustineret, vires effringeret; sed eadem ille naturæ fortunæque incitamenta, quibus quasi telis impetebatur, in callidissimi hostis perniciem, latissimamque stragem convertit. Profectò ut nequissimus humani generis insidiator in sua damna recidere senserit astus suos: quemadmodum de illo apud Lucanum serpente legimus, qui transmisso per telum veneno percussoris dexteram corripit, jaculumque, exitiabili peste deteriùs armatum, in ipsum rejicit jaculatorem. Nul-

lis artis bellicæ machinis celeriùs aut expugnantur Urbes, aut ad præcipitandam deditionem compelluntur, quàm cum, occultis sub terram itineribus, nitrosi pulveris dolia sub ipsis propugnaculis, angusto ad fallendum concamerato forniculo, constipantur. Admoto quippe illis per ductilem callem fomite, superextantes muri vi subita excinduntur, impulsis primùm in sublime, mox dejectis cum impetu propugnatoribus. Verùm si Pręsidiarii, comperta fraude, opportunis spiraculis vim pulveris erupturam eludunt, in diversa actum ruinæ pondus ipsos labefactat miserè hostes, artifices ipsos intercipit opprimitque. Ad eum planè modum prosapię splendor, fortunarum amplitudo, suavitas ingenii, sermonis affabilitas, quę adversùm Aloisium dolosissimus animorum Prędo arma commoverat, in ipsius caput rejecta immortalibus illum cladibus affecerunt. Illis quippe animi naturęque ejus dotibus Sodalium plurimi illecti certatim contendebant, ut cujus indolis præstantiâ capiebantur, ad ejusdem aliquam morum imaginem describendam incenderentur.

Ut verò Puer egregius eam vitæ institutionem firmiùs inter tot liberioris vitæ provoca-

tio-

tiones tueretur, geminis institit munimentis, assiduo piæ supplicationis studio, & severissimæ subigendi corporis disciplinæ. Agite verò, Auditores, quònam primos nutantesque gradus Puellulum direxisse existimatis, cum se è cunarum fasciolis primùm evolvit? In abditissimas paternæ domus latebras ad orandum se recepisse ii scilicet testati sunt, in quorum animis summam ardor ille admirationem meritò excitavit. Aderat illi fidelissima traditarum rerum custos memoria. Eam à primula pueritiæ teneritate, non enervatis Melodramatum cantiunculis, non armorum ludicris, fictitiisque Fabulatorum certaminibus addiscendis exercuit. Verùm secundùm breviores illas ad Deum Matremque Virginem precationes, quæ prima veluti religiosæ pietatis elementa pueri statim solent combibere, eam præcipuè Davidicæ psalmodiæ partem tenacissimè arripuit, quâ vel admissorum scelerum expiatoria modulatio, vel in sanctissimæ Deiparæ laudem Pæanes gratulatorii continentur. Precarium hujusmodi pensum subnixis ad terram genibus exsolvebat quotidie. Et cum variis identidem morbis diutulè conflictaretur, rogantibus, ut, cavendæ defatigationi, partem illius saltem omit-

teret, negabat sibi posse officere, quod usu nosceret jucundissimum. Præter eas preces, quas enucleata recitabat voce, horas quotidie facilè quatuor tacitæ rerum divinarum contemplationi tribuebat. Vix, opinor, tam prolixa studii cælestis largitas apud eos fidem invenerit, qui reputaverint Ephœbos aulicis ministeriis implicitos, vitam agere occupatissimam, & ad omnes Principum nutus singulis ferme momentis erectam. Verùm si de profanis amatoribus dictum est, nullum genus hominum articulos usumque temporis callere solertiùs; sciant illi, non oscitanter aut remissè rem suam geri ab animis sempiterna pulchritudine incensis; nec deesse illis ingenium, ut se amantissimo Numini sistant, quanta maximè possunt diuturnitate atque frequentia. Quamvis nullum Aloisio tempus pia meditatione fugacius, quia nullum jucundiùs effluebat. Horas illas omnium habere suavissimas testabantur cælestes deliciæ, quibus ubertim colliquescebat, cum divino se reficeret Epulo; quod quidem sibi non animo tantùm, sed vel ad palatum esse dulcissimum, nulla lætissimi oris satietate ostendebat. Quid dicam à Deipara, cujus nomen laudesque per omne tempus in ipsius ore habitabant, mitissimo

simo

ſimo recreatum alloquio? Quid inuſitatæ mercedis pretio ab humanæ ſalutis Reparatore ditatum commemorem? Nam ſi maximi Principes viros de ſe præclarè meritos aureis numiſmatis, ipſorum effigie percuſsis, honeſtare ſolent; Aloiſio in Hiſpaniam naviganti objectus eſt lapis, naturæ piè ludentis ingenio Chriſti Domini ſignatus vulneribus; quem ille obſequenter è terra ſublatum, & diligentiſsimè in poſterum cuſtoditum, oſculis profundiùs incidere, lacrimis emollire nunquam ceſſavit.

Alterum Aloiſius innocentiæ inter paternas aulicaſque blanditias retinendæ præſidium à vitæ auſteritate, & implacabili ſui corporis odio petiit. Nunquam manum de tabula tollerem, ſi, non dicam ſuis omnia coloribus exprimere, ſed vel ruditer adumbrare inſtituerem, quanto imbecillam ſarcinulam onere oppreſſit, quàm inexorabili in ſeipſum pœnarum acerbitate deſæviit. Quantum panis & edulii à prandio caperet, clam ipſum ad trutinam ſæpius revocatum, vix unciolam adæquabat. Ad jejunia, ex veteri Eccleſiæ ritu, certis anni temporibus à Fidelibus uſurpata, tria per hebdomadam adnumerabat privata Religio; in quibus ad panem latice ma-

ceratum aut nihil, aut quod insuavissimum esset obsonioli genus, & ipsa fame crudelius, appendebat. Dicam flagro stellulis armato proscissos artus, sanguine respersos parietes; ad extremum languorem corpus debilitatum? Dicam somnum aut durissimis assamentis, aut asperrimis testarum fragmentis per lintea dissseminatis, vix ad naturæ necessitatem perductum? Dicam asperatas equinis setis fascias, cingula intorto chalybe aculeata; quæ si excruciandis membris arma deficerent, quæsita ab impressis lateri calcaribus pulcherrimæ supplementa sævitiæ? En quibus ille interioribus indusiis serica amicula, & cæterum, pro ea generis amplitudine, ornatum punire conabatur. Nec proinde operosa & pigmentata lenocinia cordi erant, sed simplices facilesque munditiæ; & in omni corporis cultu diligentiam requiri, quàm modestiam desiderari malebat. Conjicitis haud dubiè, Auditores, cum hac corporis afflictatione atque duritie vetitas voluptates nihil habere potuisse commercii. Lautiùs illæ victitant, dormiunt molliùs, otiosiùs feriantur, quàm ut tantam severitatem inclementiamque sustinere possint.

At suspicabitur fortasse quisquam, Aloisium,

ſium, adversùs voluptates nauſeabundum & contumacem, aureis ab ambitione compedibus captum & illigatum. Vetus illud nobilitatis malum, eòque nocentius, quò cæleſtem jactans originem, honeſtiſſimo loco progeneratos eligit; nec niſi natos ad maxima, Regeſque ipſos pro ſervis habet. Inter triumphales igitur Gonzagarum adoreas purpuraſque exortus Puer non indignabitur collum jugo inſerere, quod tot duces fortiſſimi, tot magnanimi Principes regiis cervicibus contriverunt. Profectò non dubitaverim, ad illum honorum cupiditate inflammandum, Avorum à tergo gloriam cum inſtructis à fronte longa ſerie ſubituris Nepotibus conſpiraſſe. Crediderim illorum cineres ignaviam exprobraturos in degenerem, horum verò expectationem exemplis avitę laudis ſe deſtitui non laturam. Bene equidem commodèque monent. Utriſque ſtrenuam Aloiſius impendit operam. Greſſus, quibus hic ad honores enititur, omnia Majorum veſtigia ſplendidè obliterant; poſterorum verò non expectationi dumtaxat, ſed etiam votis antevolant. Cujuſmodi autem ea fuerint decora & ornamenta, fruſtra quæritis. Hoc, Auditores, Lararium, tot peregrinis conveſtitum mar-

marmoribus, tot aureis distinctum cælaturis, tot ad vivum expressis ipsius virtutum simulacris & emblematis exornatum contuemini. Omnes vetustissimæ gentis laudes excurrite, Sudorum fructus, sæculis laborantibus, domi bellique partos expendite. Percontari libet, num ex numero Heroum tanto tamque præclaro cujuspiam cineres tot gemmis colluceant, tot vernent floribus, tanto funalium splendore corradient? Audeantne illi istis honorum insignibus suas conferre in atriis & propylæis solitarias imagines, quæ nisi probum sint nactæ nomenclatorem, perpetua ignoratione, situ, & squalore obsolescant? Quid exanguis illa & emortua mutis consignata Pictorum tabulis recordatio ad hanc, consensione populorum, Principum gratulatione, summorum Pontificum oraculis ratam spirantemque illustrium facinorum, veræque & immortalis laudis prædicationem & pompam? Circumspicite hæc argenteis expressa supplicantium tabulis Aloisii beneficia, nullaque cælestium munerum largitione delassatam de omnibus benemerendi voluntatem? Non sum ignarus, permultos è Gonzagarum genere Duces eximios præclare factis Familiam suam nobilitasse, Italici nominis di-

gnita-

gnitatem auxisse. Sed eadem dies eorum vitæ, & publicæ, quo exarserunt, salutis studio finem attulit. Non pugnant hodie illi cineres, non aciem instruunt, non arces tuentur, non hostes in fugam convertunt. O inexhaustam, & invita morte robustiorem Aloisii beneficentiam! Nunc etiam illi cineres supplicum preces audiunt, populorum votis arrident, Urbium felicitatem sustentant. Marmoris, quo teguntur, duritiem superant, glaciem solvunt illustres scintillæ; compositique exuviæ cadaveris ad novam in dies liberalitatis messem publicè exhibendam vigent & efflorescunt. Ad hæc Aloisius honorum decora per generosam mortalium titulorum despicientiam fastidiumque pervenit. Publica laudum præconia, & solennes gratiarum actiones obtinuit, qui tam gravatè suas usurpari laudes accipiebat, ut cum à Medico inviseretur, & is officii causâ quædam esset de ejus generis claritate præfatus, ad molestissimam illam curationem cum ægrescente animo morbus ipse corporis irritaretur & recrudesceret. Ad illius sepulcrum adorabundæ Regum cervices prosternuntur, qui subjectos sibi in Templis oranti pulvillos sericos rejiciebat, damnato sæculi more, qui vel supplices faceret ambitio-

tiosos. Postremò summa hac celebritate & frequentia, illius nomini sacra concinunt æra, festivis modulatibus personant Templa, qui Mediolani, solenni hastarum ludo, inter confertos Juvenum prænobilium cuneos despecto vilique jumento adequitans, pulcherrimum enimvero triumphum de contempta inanis pompæ ostentatione circumtulit. O diem longè clariorem ea Aloisii demissione quàm Sole! Dum ludicro & umbratili certamine æquales equestrem artem ostenderent, Aloisius strigoso equo & sarcinario invectus, seriò præliabatur, seriò de humani honoris studio fastuque triumphabat. Et hæc quidem, ex sola Aloisii Pueritia leviter decerpta, summatim attigi, ut vobis, ornatissimi Adolescentes, ad exemplum normamque proficiant. Non Illum ex obscuris Religiosi coetus penetralibus, tanquam, ut ineptissimè non pauci reputant, ex antro Trophonii, aut Timonis scopulo, humani generis osorem aut vindicem amarulentum produxi. Spectatissima Paupertatis, Obedientiæ, & omnigenæ severitatis documenta intacta penitus reliqui intra sacros parietes, nequid inde ad vos prodiret, opinione fortasse vestra, subausterum & horridum. Omnium tritissima crassiùsque re-

con-

concinnata veste coopertum, in singulis rebus alienæ voluntati morigerum, vilissimis servilium operum ministeriis mancipatum, deditâ operâ studiosèque reticui. Morbos assidua corporis castigatione accersitos, vitam ægrotis pestifera afflatis tabe sublevandis impensam, non modò nihil extollendam, sed ne indicandam quidem putavi. Puerum egregiis natalibus, suavissimo ingenio, indole facili præstantique, vel inter parentum complexus ad summos honores enutritum, vel apud Reges maximosque Principes in Aularum luce versatum proposui. Agite itaque in talem tantumque Puerum diligenter inspicite: ut ad cujus Urnam & Cineres summa pietate frequentissimas preces profunditis, ab ejusdem innocentia, pudore, integritate, nullis illecti conditionibus discedatis.

ORA-

# ORATIO XII.

## DE LAUDIBUS

# B. ALOISII GONZAGÆ.

AB ultima Antiquitatis memoria repetitum ad noſtra uſque deductum tempora, ac paſſim ab Oratoribus uſurpatum video non ſatis, ut multi conjiciunt, commodum & ingenuum morem illum, ut virorum illuſtrium virtutes, quas exornandas ſuſcipiunt, quanta maximè poſſunt, in luce collocent, eorum verò labes, quibus ubertim mortalitas noſtra inficitur atque

que reſtagnat, ſilentii tenebris involutas doloſè diſſimulent. Id verò genus adornatæ fraudis eò magis eſt improbandum, quò graviùs eſt genus humanum, quàm privatos quoſque decipere. Quapropter illud eſt proximum, ut Oratores ipſi alieno animo ac minùs æquis auribus excipiantur; contextæ verò laudes minimùm commoveant percellantque auditores, reputantes, quæ nullo vitiorum confinio & quaſi contactu læditur, commentitiam, nec noſtræ conditionis eſſe virtutem. Qui enim probè ſciunt, Hercules, Achilles, Theſeos, in Semideorum numerum cooptatos, imò verò ipſos vetuſtatis fabuloſæ Deos à turpiùm vitiorum concretione nō fuiſſe vacuos & immunes, ſedatè ferre non poſſunt, obtrudi ſibi rem invidioſiſſimam & incredibilem, inculpatam undique rationem conſuetudinemque vivendi. Alcibiadis Silenos converſo quodam modo ab iis putant referri. Ut enim illi prima fronte rudes, intus mira condebant; ſic facundiæ coloribus depictæ horum imagines ornamenta omnia ad ſpeciem, labes intus compulſas atque retruſas abſcondunt. Utrum autem adulationis causâ, an oſtentandæ potiùs artis ſtudio id factitent, non eſt otium quærere. Eam ego hodie notam à præclariſſimis

Aloiſii

Aloisii Gonzagæ laudibus amoliturus, novum laudandi genus ingredior, rejectaque virtutum recordatione, quas perpetuo illum pulcherrimoque comitatu stipasse constat, sola ejusdem vitia labesque in medium afferam, à quarum admistione aliqua sejungere se ac segregare non potest humanus animus in hoc decursu mortalitatis. Parcite proinde, decora omnia honestissimi Juvenis; virtutes illibati Adolescentis, ignoscite. Vitam in cælesti patria degentibus proximam atque simillimam exegisse Aloisium, non ex ejus pudicitia, né levissima quidem criminis aspersione contaminata, non ex austerissimo vitę genere, & implacabili cum omnibus corporis oblectamentis simultate suscepta, non ex rerum cælestium studio, humanarumque fastidio, sed vel ex ejusdem maculis contendam esse clarissimum.

Verum ex hoc cœtu nonnullos commotiùs insurgere & obturbare me video. Itane verò pro laudibus illibatissimi Adolescentis, vitiorum commemorationem intrudis? Quæ te mala mens impulit? quorsum tanta incessit maledicentiæ rabies, ut vel summis Cælitibus audeas dicam impingere? Mirabar tibi litium copiam & obtrectationum adversùs tui similes defuisse, ut immortales

etiam

etiam cæleſtis aulæ Proceres cenſoriâ virgâ proſcindere, iiſque diem dicere non erubeſceres. At non nocendi voluntate, nec infenſo id perſequeris animo, ſed quò honeſti rectique ſtudium ſe jactantiùs efferat comparatione deteriorum, & quaſi ſol aliquis ex opaco nimbo ſpiſſaque caligine clarior eluceſcat. O miram hominis ſagacitatem atque ſolertiam! Quin tu hinc te quàm remotiſsimè abigis cum iſto perditæ calliditatis ingenio, qui obſequii genus reputes, in eorum, qui extra contumeliæ jactum ſunt, culpas inquirere, & ipſis, ſi Deo placet, flagitiis colorem abſolutę virtutis obducere? At ego nihil de excelſarum turrium dignitate, nihil de montium editiſſimorum magnitudine eos Geometras detrahere exiſtimaverim, qui immenſam qua excellunt altitudinem non longa laborioſaque ipſorum dimenſione, ſed umbrarum quas projiciunt modulo metiuntur. An verò quiſquam fateri abnuerit, inexhauſtam quandam divitiarum congeriem peramplis ac profundiſſimis Oceani ſpatiis contineri? Ut enim miſſas faciam pretioſiſſimas merces, ad metum impendentis interitus evitandum, nautarum manibus projectas; ut nihil de opulentiſſimis navigiis naufragio abſorptis, nihil de tot

R ve-

vehementiſſima concuſſione hauſtis Urbibus atque Provinciis eloquar, ea eſt in infinitam opulentiam ſoboleſcentium gemmarum copia, qua latè circumfluit, ut omnem non modò æſtimandi ſolertiam, ſed cogitandi diligentiam fugiat. Jamverò quibus, obſecro vos, potiſſimùm argumentis de tanta maris affluentia occultiſque opibus judicamus? Nimirum quòd lectiſſimi ſuccini acervis Sarmatiæ littora compleat: quòd candidiſſimæ pellucidæque maſſæ teſtulas, quibus confieri, quæ veteres dixerunt Murrhyna, à nonnullis eſt creditum, in Sinenſium oras effundat. At verò nihil iſthæc niſi quaſdam eſſe maris ſordes & purgamenta accuratiſſimi naturæ indagatores deprehenderunt. Ad ingenium igitur naturæ fecero, ſi ad internas Aloiſii Gonzagæ & præſtantes opes indicandas, ejuſmodi gemmarum nævulos aliquot, aurique probatiſſimi ſcoriolam & recrementa proponam.

Nec verò aut ſtudioſè omittam, aut diſſimulanter obtegam, quo nihil accidere vobis inopinatius poterit, integerrimi cæteroqui Juvenis ne ipſam quidem infantiam noxis liberam vacuamque fluxiſſe. Simile illi quidpiam bullato Herculi dixerim contigiſſe, cujus cunas à teterrimis anguibus fuiſſe cōtami-

na-

natas est fabulosè confictum. Casale majus non obscurum est oppidum in agro Laudensi, haud ita procul à Pado amne. Detinebatur illic septennis facilè Puer cum genitore Ferdinando. Is, ut erat bellicæ gloriæ cupidissimus, ludicris armorum certaminibus frequenter editis, multaque imitatione ordinum disciplinæque militaris, ad ejus artis penitus imbibendum ardorem, Filii exacuebat indolem. Breviores etiam illi acinaces, pugiunculos, hastatas securiculas, ornatu nitido & eleganti, generosa quædam veluti crepundia, comparaverat. Per eam speciem ludumque rem Ferdinandus seriam agebat; ut his nempe invitamentis & artibus ad armorum studia Puer appelleret animum. Id certè olim agebant Spartanæ nutrices, cum insomnes puellulos non imbellibus næniolis consopirent, sed feroci virilique cantu, & qui bellica celebraret avorum facinora: planè ut ipse pater inertiæ somnus serperet eruditus, & cùm soporis dulcedine imago virtutis & gloriæ egregios occuparet infantes. Dum his Aloisius exercitationibus quanta maximè per ætatem licet contentione indulget, sensimque animus occultis bellicæ laudis igniculis incalescit, eò demum puerilis alacritatis pro-

 gres-

gressus est, ut, funiculo igniario & nitrato pulvere ex onerariis militum capsulis clam direpto, majorem sclopum, interiùs ad ictum probè temperatnm & instructum, exploserit. Diditus repente cum fragore metus perculit oppidanos, suspensos quò tandem stridor ille & fremitus pertineret. Cæterum propinquioris flammæ vis ex arcula pulveris tormentarii sublata correptam & ustulatam Pueri faciem misero deformique spectaculo infuscavit. Re cognita Aloisius non secus indoluit, quam si improbo atque sacrilego flammarum conjectu Apollinis Delphici, ant Ephesiæ Dianæ templum incendisset. Nullum lugendi modum, nullum acerbissimo doloris sensu affli-ctandi animi finem facere. Se quietis publicæ hostem, Urbium perturbatorem, crebris & amaris questibus incusare. Virorum arma, periculo publico, per ineptissimam animi levitatem attrectare ausum, insigni injuria affecisse populares; indignationem populi concitasse; meritò demum in omniū invidiam exe-crationemque venisse. Ignorare non poterat Puer optimus, se indolis suavitate, morum elegantia, modestia singulari omnibus esse acceptissimum. Videbat erecta in se studia, & neminem esse ab humanitate tam alienum,

qui

qui illam facilitatem ingenii, pietatem illam vitæque innocentiam non majorem in modum diligeret atque suspiceret. At eâ causâ admissi, ut rebatur, flagitii implacabilior erat postulator & vindex, ut qui sui studiosissimis non reformidasset creare periculum, eosque furialibus machinis inconsultò lacessere, à quibus non modò nullâ provocatus injuriâ, sed summæ testificatione benevolentiæ esset affectus. Sub hæc excolendi Martis studium paulatim effluere ex animo: non armorum gestatione, non equis phaleratis, non militaribus ludis delectari.

Ut autem à bellicæ disciplinæ usu atque consilio penitus cogitationem abduceret, incitamento illi fuit novum quoddam, & ipsius judicio enorme piaculum. Castellionis Marchio Ferdinandus, cum censendis in Insubria copiis Hispanis præesset, Aloisius liberiùs aliquantò & familiariùs, quàm pro eo splendore generis oportuerat, militum studiis atque convictui insueverat. Nihil illo genere hominum occupatius, cum in acie ferro decernit, nihil otiosum magis & vacuum, cum ad hiberna dimittitur. Moris itaque militaris esse ducunt, confabulationibus plusquam fescenninâ licentiâ aspersis, longum diem falle-

re, impurissima & prætextata verba quasi de plaustro jacere, omnemque ex ore meretriciæ procacitatis colluvionem evomere. Aloisius, cum per occasionem lustrandi hibernacula se confertis eorum globis permiscuisset, ex eorum colloquiis collectam unam aut alteram licentiorem voculam temerè protulit. Morum exactor & castigator, quem individuum illi comitem Ferdinandus addiderat, monet, contaminatissima verba, quæ inscio imprudentique, quod minimè dubium haberet, exciderant, ab illa stirpis claritate, & à Christianæ probitatis institutis nimiùm quantùm abhorrere. Meminerit, animi interpretem & internuncium sermonem esse. Curatiùs in posterum cautiùsque linguâ uteretur, quam non frustra otiosèque natura interiori gingivarum dentiumque vallo, & labiorum secundaria quadam quasi munitione clausisset. Postremò sciret, abjectâ semel oris verecundiâ, in præruptam licentiæ declivitatem abripi mores. Si ex officii sui ratione, rem turpem probrosamque ad Genitoris aures afferret, quanta illum indignatione exarsurum crederet? Sed confidere se, occulti inspectoris Dei majorem ipsum rationem, quàm animadversionis paternæ habiturum. Gonzaga,

tametsi quantum illis verbis fœditatis subesset, penitus fuerat nescius, ubi primum de eorum nequitia cognovit, nimirum obmutuit, expalluit, diriguit, tantum non exanimatus est; quasi peccasset, quia ignoraverat. Ex ea certè die ad confectum vitæ curriculum, non modò infelicem linguæ levitatem illam exhorrescere, animumque flagitii recordatione discruciare non destitit, sed rigidissimis cruciatibus sponte susceptis, vigiliis, inediâ, verberibus, prolixaque sanguinis effusione à purissimo corpore pœnas expetere pro crimine, quod nesciverat. Cum verò ut non nihil de immoderata austeritate remitteret, & corpusculo parceret, ab aliis moneretur, dejectis oculis & rubore suffusa fronte, facinorosam illam repetebat pueritiam, quam nulla vitæ asperitas satis posset eluere. Tam altè in Pueri innocentissimi pectus non admissi, imo ne cogitati quidem sceleris umbra horrorque descenderat. Venio nunc ad illud, quemadmodum appellare ipse erat solitus, improbum, immane, atrocissimum facinus, ut commodo quisque humanoque ingenio præditus diceret, studium & ardorem, non veniâ solùm, sed etiam laude dignissimum. Concipite animis, Auditores, flagitium,

 quan-

quantum pro ea morum innocentia cadere in suspicionem potest, gravissimum. Vincam profectò expectationem vestram: Aloisius oculis illis, qui ad eam diem terræ tantummodo, nimirum speculo mortalitatis, aut Cælo, immortalitatis domicilio, patuerant, oculis inquam illis, semel, incautè, conjectu minimo & fugacissimo, non tam vidit, quam incidit, proh facinus!, in genitricem. Video vos, Auditores, vehementer obstupefactos. Video adductis frontibus vix in gradu consistere, circumspicere socios, aspectuque tacito quasi explorare, num satis fidei invenerit res memoratu incredibilis. Vici, quemadmodum dixi, expectationem vestram. Nam quî, per Deum immortalem, tantum vel confingi criminis potuit in tam brevi contuitu? quid quòd non iterato? quid quòd per imprudentiam? quid quòd in vultum parentis honestissimæ & amantissimæ? Equidem sic statuere non humanæ solùm, sed piæ etiam mentis esse crederem, nisi paucissimorum in Deum amor ita esset, quod de Argo à Comico est dictum, oculeus totus, ut tenuissimas quasdam labeculas in ipso nivis candore, & Solis luce pernoscat. Rem certè Aloisius cum animo reputans prohiberi non poterat, quin

eam

eam oculorum levitatem tristissimis querelis incesseret. O, ajebat, hominum perditissimum! manus, exitialis machinæ explosione inquinasti: linguam turpissimæ vocis sonitu polluisti: oculos etiam, quos saltem integros Cælo repræsentare debueras, ne quid esset à culpa vacuum, fœminei vultus obtutu contaminasti. Expectabam, ut manus linguæque crimina suis oculi lacrimis expiarent. Jam ipsi delinquunt graviùs, quorum ope cætera fuerat infirmitas restauranda. O res nostras perditas & conclamatas!, postquam ipsa mihi præsidia perierunt, morbisque graviùs nocent ipsa remedia. Hæc atque talia Aloisium non putidè & nimis exquisito affectatoque studio secum expostulasse, illa docent admirabilis oculorum custodiæ, & compositæ frontis exempla. In Hispanica Regis Catholici aulà cum Mariam Austriacam quotidie salutatum procedere, & convenire subinde sæpius officii causâ adigeretur, nunquam ejus vultum ne levissimo quidem aspectu libavit. Florentiæ, Mediolani, Romæ, Neapolis, aliarumque Urbium, ubi certum ac diuturnum habuit domicilium, cujusquemodi ædificia indiscriminatim & promiscuè habuit. Sodali sciscitanti, num fornice arcuatum,

tum,

tum, an ligno contabulatum esset conclave domesticum, quod totos dies incoleret, ingenuè respondit, minimè sibi dispiciendam rem, quæ nihil ad frugem faceret, statuisse. Animadvertitis, Auditores, in tanta tamque studiosa sensuum & corporis castigatione, nulla esse vitiis, ad intimos animi sinus pervadendos, relicta spiracula. Plus nimio severè custoditèque eam asservabant arcem excubitores, quàm ut intus hostem, quantùmcumque veteratoriæ calliditatis, admitteret. Quot priùs superandæ munitiones? quàm valida perrumpenda claustra? quot decipiendæ vigiliæ? quot stationarii corrumpendi? Aliquis fuerit error audaculę manus, dum igneam molem succendit. A propudiosæ vocis cœno aliquid ejus linguę labis adhæserit. In culpa demum oculi fuerint, quòd fœminei vultus lineamenta, & matrem filius semel de facie noverit. Animus certè, ipse nimirum Aloisius, sui semper rectique compos, arreptum semel inculpatæ vitæ cursum constanter tenuit, & ad extremam mortalitatis metam stabili tenore perduxit. Non patiar, Auditores, diutius vos in errore versari. Gonzagæ noxam, non externas quasi pulsantē sensuum fores, sed penitissimo receptam animo inge-

nuè referam. Erit tamen hujusmodi, ut eâ diligenter perpensâ, nihil ad beatarum Mentium similitudinem ejus animo expressius cogitari posse, omni adempta dubitatione fateamini. Jam arctiùs ille divino famulatui addictus se religiosis ædibus devoverat. Liberum nactus & imperturbatum otium, ut solet summæ pernicitatis cursus esse à carceribus, majori contentione cælestium commentatione rerum mentem intendebat, quàm ut tenerum corpus & imbecillum exspatianti animo subservire, & incitatum ardorem illum subsequi posset. Neque enim ad multas dumtaxat horas suavissimam precationem, excepto genibus corpore, jugibus lacrimis protrahebat, sed longioris convivii largas dapsilesque delicias perdiu ad memoriam gustumque revocabat. Interea flagris rigidissimis & aculeatis verberibus corpus cædere; extracto sanguine pavimentum conspergere; latice attrito pane prandia finire; somnum duris asseribus, aut lapillis per lintea dispersis, non tam capere, quàm cruciare. Ea mentis defatigatione, vitæque asperitate dilabi vires, certisque indiciis ad exitium eo certius, quo lentius, rapi. Itaque religiosæ Familiæ Moderator, cui omnes ille pectoris latebras, &

pe-

penitus obstrusos animi recessus aperuerat, properè accersitum severiori excipit vultu. Assiduitatem orandi nimiam, & inconsultam studii cælestis exuberantiam plurimis damnat. Ad internecionem immortalis pabulo voluptatis abuti, non esse ex ejus ingenio, qui obedientiam, non sacrificium voluit. In posterum ad brevioris dimensionem clepsydræ orandi tempus cogeret. Laborum & mentis avocamenta largiùs sumeret. Postremò, ut vitę consulat, amare remissiùs, districto cogit imperio. O Juvenem, sive obsistat Moderatori suo, sive obsequatur, æquè infelicem! O acerbam conditionem, qua ardentissimo pectori novum amandi genus injungitur, non amare! O crimen longè gloriosissimum, & cui nullæ non possint invidere virtutes! Censuram mulctamque subit copia charitatis: & quasi Aloisius peccare non posset, in Aloisio, si fas est dicere, amor ipse peccavit. Sævissimus ille Cæsarum, ad percipiendam Romæ magnitudinem, aranearum telas converri undique cogique jussit: quibus in Foro ad montis speciem coacervatis, Quantam, inquit, Romani cives, colatis urbem, ex hac tenuissimi operis immensitate colligite. Ridendum planè, & ex cætero hominis in-

ingenio ſcurrile commentum. Non pauca hominum millia ineptiſſimo labore fatigavit, ut, textilibus penſis decuſſis, Romanæ amplitudinis araneos decempedatores induceret. Tot æſtimandam miraculis civitatem ſola ſordium magnitudine magnam oſtendit. Sed, invita vecordis Principis ſtoliditate, ſuo inaniſſimus labor documento non caruit. Suum eſt non in marmoribus ſolùm, ſed in hominum etiam vita maculis pretium. Nec cęleſtia dumtaxat corpora labeculæ quædam inſperſæ, ſed cæleſtes etiam animos prænotant atque diſtinguunt. Exhibitis Aloiſii Gonzagæ, tanquam nitidiſſimi ſideris, mendis aliquot, minimi laboris fuerit de ejuſdem magnitudine & claritate conjicere. Poſſem divini amoris beatiſſimis flammis inardeſcentem latiſſimè proſequi. Poſſem ad religioſæ paupertatis, caſtimoniæ, & obedientiæ exactiſſimam normam, omnem ejus vitę partem directam extollere. Poſtremò, ut rem breviſſimam faciam, non ejus dumtaxat vitæ Moderatorum, prudentia atque virtute præſtantiſſimorum hominum, ſuffragatione, ſed ſanctiſſimæ Virginis Mariæ Magdalenæ de Pazzis accepto divinitus teſtimonio poſſem conficere, Aloiſium brevi annorum ambitu ad tam abſolutam viven-

vendi rationem provectum fuisse, ut facilè superaverit immortalia multorum præmia, qui profuso è venis sanguine pro Christi nomine fortiter obierunt. Verùm quò minus isthuc excurram, de vitiis, non de virtutibus optimi Juvenis instituta remoratur oratio. Quòd si lapsus ipsi tam sublimem Aloisii sanctitudinem profitentur, vestri fuerit, Auditores, judicii reputare, quò demum illum extulerit tot tantarumque, quas impensè coluit, complexio nexusque virtutum.

*FINIS.*

IN-

# INDEX
## RERUM PRÆCIPUARUM.

Prior numerus Tomum, secundus paginam indicat.

### A

## E

He-

## I

*Ju-*

## L



## M



*Mi-*

*Pau-*

*Re-*

## R



## S

Ulys-

ER-

# ERRATA CORRIGE.

## TOMI I.

| | | | |
|---|---|---|---|
| pag. | 88 | verſ. 9. Joanni | Joannis |
| | 103 | verſ. ult. beneficiis | beneficiis, |
| | 121 | verſ. 2. Eleonorę vota | Eleonoræ ſpem |
| | 123 | verſ. 5. amatiſſimam | amantiſſimam |
| | 131 | verſ. 7. traderet! | traderet. |
| | 156 | verſ. 14. gravem | gravem ſe |
| | 157 | verſ. 7. aſſentatore | aſſentatoriè |
| | 161 | verſ. 11. dividit | dividit; |
| | 182 | verſ. 21. plauſuſque | plauſuque |
| | 184 | verſ. 19. agnoſcebat | agnoſcebant |

## TOMI II.

| | | | |
|---|---|---|---|
| pag. | 21 | verſ. 26. Tireſia | Tireſias |
| | 37 | verſ. 19., capite | capite, |
| | 45 | verſ. 26. à Deo profecta | , à Deo profecta |
| | 149 | verſ. 4. cadi | cædi |
| | 166 | verſ. 19. non | nos |
| | 177 | verſ. 8. interpoſita | interpoſita, |
| | 189 | verſ. 6. Ereſiæ | Eteſiæ |
| | 231 | verſ. 16. effundet | offundet |